

**ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ «ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑ»**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**«ΟΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΑΠΟΤΡΟΠΗΣ ΤΗΣ ΣΥΜΜΑΧΙΑΣ
ΑΠΟ ΤΗ ΣΥΝΟΔΟ ΚΟΡΥΦΗΣ ΤΗΣ ΟΥΑΛΙΑΣ ΜΕΧΡΙ ΣΗΜΕΡΑ»**

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια : Φωτεινή Μπέλλου, Επίκουρη Καθηγήτρια ΔΣ

Μεταπτυχιακός Φοιτητής : Λεωνίδας Βαλάσης LLB,LLM,MBA,MSc

Θεσσαλονίκη, Ιανουάριος 2020

Σελίδα σκοπίμως κενή

«Δηλώνω υπεύθυνα ότι στη συγγραφή της παρούσας διπλωματικής εργασίας, η οποία είναι προϊόν αποκλειστικά προσωπικής μου εργασίας, δεν εμπεριέχονται στοιχεία λογοκλοπής, δεν παραβιάζονται οι διατάξεις περί διανοητικής ιδιοκτησίας και δεν χρησιμοποιήθηκαν πηγές πέραν αυτών που περιλαμβάνονται στις βιβλιογραφικές αναφορές».

Σελίδα σκοπίμως κενή

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ακριβώς τριάντα χρόνια από την πτώση του Τοίχους του Βερολίνου και την παράλληλη πτώση του υπαρκτού σοσιαλισμού, το NATO παρά τις κοσμοϊστορικές μεταβολές που μετέβαλλαν δραστικά τη διεθνή πολιτική σκηνή, δεν διαλύθηκε αλλά μετασχηματίστηκε αναζητώντας νέες αποστολές, ενώ παράλληλα κατόρθωσε να διατηρήσει ακέραια την βασική πολιτική του αποστολή. Η Ρωσία από την άλλη, συνέχεια της πρώην ΕΣΣΔ, μετά από ένα σύντομο διάστημα πολιτικής παράλυσης και ουσιαστικής αποχής από τις διεθνείς εξελίξεις, επέστρεψε δυναμικά και ως πρωταγωνιστής πλέον στην παγκόσμια πολιτική σκηνή, εξακολουθεί να υπενθυμίζει ότι αποτελεί την κυριότερη γεωπολιτική και γεωστρατηγική απειλή για την Συμμαχία.

Η κατάληψη της Κριμαίας από τις ρωσικές δυνάμεις, επανέφερε δυναμικά την συζήτηση γύρω από την ανάγκη επανεξέτασης της Συμμαχικής πολιτικής περί αποτροπής και άμυνας. Συγκεκριμένα, στη διακήρυξη Συνόδου Κορυφής του NATO στην Ουαλία το 2014, επαναβεβαιώθηκε ρητά ότι, η μεγαλύτερη ευθύνη της Συμμαχίας είναι να προστατεύσει και να υπερασπιστεί την επικράτεια και τους πληθυσμούς της από επίθεση, ενώ επισημάνθηκε ιδιαίτερα ότι πρωτεύουσα στρατηγική επιλογή της συμμαχίας αποτελεί η αποτροπή, βασισμένη σε ένα κατάλληλο μίγμα πυρηνικών και συμβατικών όπλων και δυνάμεων, υπενθυμίζοντας ταυτόχρονα πως όσο υπάρχουν πυρηνικά όπλα, το NATO θα παραμείνει πυρηνική συμμαχία.

Στην παρούσα διπλωματική θα επιχειρηθεί η ανάλυση της πολιτικής αποτροπής της Συμμαχίας από την Σύνοδο της Ουαλίας, ως απάντηση στην κλιμακούμενη ρωσική επιθετικότητα ενώ παράλληλα θα εκτιμηθεί και αποτιμηθεί η πρακτική αξία της πολιτικής αποτροπής σήμερα.

Αναλυτικότερα, στο πρώτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η θεωρία της αποτροπής ενώ στο δεύτερο κεφάλαιο περιγράφεται συγκεκριμένα η πυρηνική αποτροπή του NATO από ιδρύσεώς του. Στο τρίτο κεφάλαιο καταγράφεται ειδικά η πολιτική αποτροπής της Συμμαχίας από την Σύνοδο Κορυφής της Ουαλίας έως σήμερα σε σχέση και εξάρτηση με την υπαρκτή ρωσική απειλή στην οποία αφιερώνεται ολόκληρο το τέταρτο κεφάλαιο. Τέλος στο πέμπτο κεφάλαιο παρατίθενται συμπεράσματα, εκτιμήσεις αλλά και προτάσεις, αναφορικά με την συμβατική και πυρηνική πολιτική αποτροπής που εφαρμόζει στην πράξη το NATO σήμερα.

Λέξεις – Κλειδιά: Αποτροπή, Υβριδικός Πόλεμος, Σύνοδος Κορυφής, Πυρηνικά και Συμβατικά όπλα, Συμμαχία, Ψυχρός Πόλεμος, ΝΑΤΟ.

Πίνακας περιεχομένων

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	5
ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ	9
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	11
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΘΕΩΡΙΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΑΠΟΤΡΟΠΗΣ	15
1.1 Η θεωρία της αποτροπής	15
1.1.1. Η αποτροπή ως στρατηγική επιλογή	15
1.1.2 Συστατικά στοιχεία της πολιτικής της αποτροπής	15
1.1.3 Οι πολιτικοί προβληματισμοί στην θεωρία της αποτροπής	17
1.2 Η αξιοπιστία της αποτροπής	19
1.3 Αποτροπή και πυρηνικά	20
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Η ΠΥΡΗΝΙΚΗ ΑΠΟΤΡΟΠΗ ΤΟΥ ΝΑΤΟ	23
2.1 Η πυρηνική πολιτική του ΝΑΤΟ κατά τον Ψυχρό Πόλεμο: ισορροπώντας μεταξύ αποτροπής και διπλωματίας (1949-1992)	23
2.2 Η πυρηνική πολιτική του ΝΑΤΟ την περίοδο μετά τον Ψυχρό Πόλεμο : νέες προτεραιότητες (1992-2010)	24
2.3 Η πυρηνική ισορροπία (2010-2014).....	28
2.4 Νέα δεδομένα και νέες απειλές για το ΝΑΤΟ (2014-σήμερα).....	32
2.5. ΝΑΤΟ και ρωσική επιθετικότητα.....	33
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΠΟΤΡΟΠΗΣ ΤΟΥ ΝΑΤΟ ΑΠΟ ΤΗΝ ΣΥΝΟΔΟ ΚΟΡΥΦΗΣ ΤΗΣ ΟΥΑΛΙΑΣ ΜΕΧΡΙ ΣΗΜΕΡΑ	35
3.1 Η Σύνοδος Κορυφής της Ουαλίας	35
3.2 Η Κοινή Διακήρυξη Συνόδου της Ουαλίας (2014).....	36
3.2.1 Συμμαχική πολιτική αποτροπής μετά την Ουαλία	36
3.3 Η Σύνοδος Κορυφής της Βαρσοβίας	41
3.4 Η Κοινή Διακήρυξη Συνόδου της Βαρσοβίας (2016).....	43
3.4.1 Η Συμμαχική πολιτική αποτροπής μετά την Σύνοδο της Βαρσοβίας	43
3.4.2 Συμβατικές πολιτικές αποτροπής και άμυνας μετά τη Βαρσοβία.....	45
3.4.2.1 Αποτροπή και άμυνα μέσω ελέγχου εξοπλισμών και μη διάδοσης πυρηνικών 45	
3.4.2.2 Οικονομική αποτροπή και άμυνα	47
3.4.2.3 Πρόγραμμα αντυραυλικής άμυνας και αποτροπής	49
3.5 Η Σύνοδος των Βρυξελλών	51
3.6 Διακήρυξη Συνόδου Κορυφής Βρυξελλών (2018).....	52
3.7 Η Σύνοδος του Λονδίνου	56
3.8 Διακήρυξη Συνόδου Κορυφής στο Λονδίνο (2019).....	56

3.8.1. Η διαχρονική σημασία της πολιτικής της αποτροπής, ως κύριο μέσο επίτευξης του κύριου στόχου.....	57
3.8.2. Η θετική αλλά ανεπαρκής πρόοδος στις αμυντικές δαπάνες	59
3.8.3. Το πρόβλημα με την Ρωσία στην Ανατολική Ευρώπη	60
3.9 Κύρια δέσμη μέτρων και δράσεις ως μορφή συμβατικής αποτροπής.....	62
3.9.1. Σχέδια δράσης ετοιμότητας του NATO (ενεργοποίηση Διακλαδικής Επιχειρησιακής Δύναμης Υψηλής Ετοιμότητας (Very High Readiness Task Force).....	62
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Η ΣΥΜΜΑΧΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΠΟΤΡΟΠΗΣ ΣΗΜΕΡΑ ΕΚΤΙΜΗΣΕΙΣ– ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ.....	66
4.1 Εκτιμήσεις.....	66
4.1.1 Αμφισβήτηση της συνοχής της Συμμαχίας: διαφορετικά οράματα και διαφορετικές αντιλήψεις.....	66
4.1.2 Η στρατηγική επικοινωνία της Συμμαχίας και αποτροπή	67
4.1.3 Οι πρακτικές αδυναμίες της στρατηγικής αποτροπής της Συμμαχίας	68
4.2 Συμπεράσματα	69
4.2.1 Επιστροφή στην πυρηνική αποτροπή.....	69
4.2.2 Ο ρόλος των ΗΠΑ στην πολιτική αποτροπής της Συμμαχίας.....	71
4.3 Προτάσεις.....	73
4.3.1 Η απαίτηση για πιο αποφασιστική και επιθετική στρατηγική	73
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Η ΡΩΣΙΚΗ ΑΠΕΙΛΗ ΩΣ ΠΑΡΑΓΟΝΤΑΣ ΕΠΑΝΑΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΥ ΤΗΣ ΑΠΟΤΡΟΠΗΣ ΤΗΣ ΣΥΜΜΑΧΙΑΣ.....	76
5.1 Η ανάγκη επιστροφής στην πολιτική της αποτροπής για το NATO	76
5.2 NATO επιστροφή στην πολιτική της αποτροπής	77
5.3 Σενάρια ρωσικών υβριδικών επιθέσεων εναντίον του NATO	79
5.4 Αντίμετρα στις ρωσικές υβριδικές επιθέσεις.....	82
ΕΠΙΛΟΓΟΣ	86
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	88

ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ

ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΣΣΔ	Ένωση Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών
EYE	Επιχειρήσεις Υποστήριξης Ειρήνης
ΗΒ	Ηνωμένο Βασίλειο (Μεγάλη Βρετανία / Αγγλία)
ΗΠΑ	Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής
ΟΗΕ	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
CC C2	Command and Control
CW	Cyber Warfare
CoE	Centre of Excellency
DDPR	Deterrence and Defense Posture Review
HRF	High Readiness Forces
INF	Intermediate Nuclear Forces Treaty
LL	Lessons Learned
NATO	North Atlantic Treaty Organization
NPR	Nuclear Posture Review
NRF	NATO Response Force
PfP	Partners for Peace
RAP	Readiness Action Plan
SD	Smart Defense
SG	Strategic Concept
UAV	Unmanned Air Vehicle
VJTF	Very High Readiness Joint Task Force

Σελίδα σκοπίμως κενή

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η Συμμαχία σήμερα, παρά τις κοσμοϊστορικές μεταβολές που μετέβαλλαν δραστικά τη διεθνή πολιτική σκηνή στα τέλη του περασμένου αιώνα, κατόρθωσε να διατηρήσει ακέραια την βασική πολιτική αλλά και στρατιωτική του της αποστολή. Ως εκ τούτου, οι αρχές, οι πολιτικές αξίες αλλά και προκλήσεις όπως αυτές καταγράφονται στα θεμελιώδη άρθρα του Καταστατικού της Χάρτη, τηρούνται πιστά και εφαρμόζονται απαρέγκλιτα.

Πιο συγκεκριμένα, η στρατηγική πολιτική του Άρθρου 3 που αφορά στην ατομική και συλλογική ανάπτυξη δυνατοτήτων για αντιμετώπιση μιας ένοπλης επίθεσης, η πρόνοια για σύγκλιση και συναπόφαση του Άρθρου 4 σχετικά με την κοινή διαβούλευση, προκειμένου να αντιμετωπιστούν προκλήσεις, εσωτερικές και εξωτερικές διενέξεις αλλά και απειλές, η θεμέλιος λίθος της στρατηγικής απάντησης του Άρθρου 5, όπου ορίζεται ότι ένοπλη επίθεση εναντίον ενός σημαίνει επίθεση εναντίον όλων, αλλά και η περισσότερο επίκαιρη από ποτέ πρόνοια του Άρθρου 10 περί διεύρυνσης μέσω «αδιαμφισβήτητης συμφωνίας», καταδεικνύουν τη προσήλωση σε συγκεκριμένες στρατηγικές που παρέμειναν αναλλοίωτες στο χρόνο.

Δυστυχώς όμως η ολοένα και πιο αναθεωρητική Ρωσία, απειλεί την Ανατολική Ευρώπη και τα κράτη της Βαλτικής με επιθετικότητα, συμβατική αλλά κυρίως υβριδική. Η Ρωσία, συνέχεια της πρώην ΕΣΣΔ, αδιαμφισβήτητα εξακολουθεί να αποτελεί την κυριότερη απειλή για το ΝΑΤΟ σήμερα, όχι μόνο ως απειλή κοινωνικοπολιτικού χαρακτήρα αλλά ξεκάθαρα γεωπολιτικής και γεωστρατηγικής φύσης. Υπό την αδιαμφισβήτητα επιτυχημένη καθοδήγηση του Προέδρου Vladimir Putin, η Ρωσία μέσα σε λίγα χρόνια και μετά από ένα σύντομο διάστημα πολιτικής παράλυσης και ουσιαστικής αποχής από τις διεθνείς εξελίξεις, υιοθέτησε πολιτικές και τεχνολογικές στρατηγικές των πρώην δυτικών αντιπάλων της και στρέφοντας εναντίον τους τα δικά τους όπλα, κατόρθωσε να επιστρέψει και πάλι ως πρωταγωνιστής στη διεθνή σκηνή.

Αυτή ακριβώς η επιστροφή της Ρωσίας στη «φυσική» της θέση, διέψευσε για ακόμη μια φορά τις περί του αντιθέτου προβλέψεις και πλέον με την παγίωση αυτής της θέσης ως μεγάλης δύναμης, άρχισε να συντελείται σταδιακά μια συστηματική προσπάθεια αναδιαμόρφωσης της αρχιτεκτονικής ασφαλείας στην Ευρώπη (περίπτωση Ουκρανίας), μέσω της υπονόμησης της συνοχής της Συμμαχίας

(προσέγγιση Ρωσίας-Τουρκίας) αλλά και της απομείωσης της εμπιστοσύνης στη Συμμαχία (πρωτοβουλίες Γαλλίας και Γερμανίας για δημιουργία Ευρωστρατού).

Πρακτικά δηλαδή η Ρωσία συνεχίζει να επιδιώκει την αποσταθεροποίηση του Ευρωατλαντικού χώρου, μέσω της εξασφάλισης αποφασιστικού στρατιωτικού πλεονεκτήματος σε συμβατικό επίπεδο έναντι γειτόνων, την εξασφάλιση πυραυλικής υπεροχής στην Ευρώπη καθώς και την εξασφάλιση πυρηνικών δυνατοτήτων μέσω εγκατάστασης συστημάτων προσβολής μικρού βεληνεκούς. Έτσι σε περίοδο ειρήνης, και ειδικότερα στη περιοχή της ανατολικής Ευρώπης, σε χώρες νέα μέλη του NATO και όχι μόνο (Πολωνία, Ουκρανία, χώρες Βαλτικής), η Ρωσία υιοθετεί ενέργειες λίγο πριν το κατώφλι της ένοπλης σύγκρουσης ασκώντας πολιτικές πειθαναγκασμού, στοχεύοντας στη διαίρεση της συνοχής της Συμμαχίας. Σε περιόδους κρίσης δε η Ρωσία αποσκοπεί στην κάμψη της πολιτικής βούλησης για ανάληψη δράσης εκ μέρους του NATO, καθώς και στην υπονόμευση της διαδικασίας αποφάσεων, προκειμένου εάν παραστεί ανάγκη σε περίοδο πολέμου να έχει ήδη επιτευχθεί ουσιαστική εξουδετέρωση των στρατιωτικών επιλογών της Συμμαχίας μέσω παράλυσης της διαδικασίας λήψης απόφασης.

Περαιτέρω, εξίσου σημαντική απειλή για το NATO, αποτελεί η διεθνής τρομοκρατία, όπως αυτή έχει εξελιχθεί και παρουσιάζεται τα τελευταία χρόνια. Η κατάρρευση των υπαρχόντων συστημάτων ασφαλείας σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο έδωσε την ευκαιρία σε εξτρεμιστικές ομάδες μέσω της εκμετάλλευσης οικονομικών, πολιτικών και στρατιωτικών στρατηγικών συνθηκών προς όφελός τους, να εντείνουν την αποσταθεροποίηση και να διευρύνουν τοπικές συγκρούσεις.

Με χαρακτηριστικότερα παραδείγματα αυτά των τρομοκρατικών οργανώσεων της Al-Qaeda και του Ισλαμικού Χαλιφάτου (ISIS) και πλήθος αποσταθεροποιητικών πολιτικών, όπως την επίτευξη στρατηγικών στόχων πρώτα σε τοπικό και εν συνεχεία σε περιφερειακό επίπεδο, την απενεργοποίηση των κυβερνητικών δομών ασφαλείας με παράλληλη εγκατάσταση νέων που να αναιρούν τους κανόνες διεθνούς δικαίου και έννομης τάξης, αλλά και την απονομιμοποίηση των περιφερειακών συμμαχιών για την ενδεχόμενη ανάσχεσή της, η διεθνής τρομοκρατία εξακολουθεί να απειλεί τα κράτη μέλη της Συμμαχίας, τα οποία πλέον ανησυχούν σοβαρά, ίσως όχι άδικα, για το ενδεχόμενο εξασφάλισης στρατιωτικού πλεονεκτήματος των τρομοκρατών, μέσω

της πρόσκτησης προηγμένων συμβατικών όπλων, ακόμα και όπλων μαζικής καταστροφής.

Πλέον των παραπάνω και η Κίνα αποτελεί εάν όχι μια άμεση απειλή, ένα σημαντικό παράγοντα ανασχεσης της επιρροής της Συμμαχίας σε παγκόσμιο επίπεδο. Με μια πιστά ακολουθούμενη μακροπρόθεσμη στρατηγική, που επενδύει στην τεχνολογία και στην οικονομική διεξόδου στον δυτικό κόσμο.

Η Κίνα υλοποιώντας ανοικτά τις εδαφικές της φιλοδοξίες στην Ανατολή και τη Νότια Κίνα με μεγαλύτερη δύναμη (συμπεριλαμβανομένης της κατασκευής τεχνητών νησιών και περιστασιακών περιόδων αποκάλυπτου φυσικού εκφοβισμού), σταδιακά αποδεικνύει ότι ανακτά συγκριτική υπεροχή σε περιφερειακό και παγκόσμιο επίπεδο, ενώ παράλληλα σχεδιάζει και εφαρμόζει εκσυγχρονισμό των στρατιωτικών της δυνατοτήτων (πολεμικό ναυτικό, κυβερνοπόλεμος, τεχνητή νοημοσύνη και ρομποτική, διαστημική και αντιδιαστημική τεχνολογία), επιτυγχάνοντας ακόμη και επαύξηση της εξαγωγής οπλικών συστημάτων υψηλής τεχνολογίας.

Άλλες υπαρκτές και καταγεγραμμένες, στα επίσημα κείμενα αλλά και διακηρύξεις, απειλές για την Συμμαχία, αποτελούν το Ιράν, η διάδοση όπλων Μαζικής Καταστροφής, ο στρατηγικός ανταγωνισμός, η γενικευμένη αστάθεια στη Νότια Ευρώπη, με τις πρόσφατες μεταναστευτικές και προσφυγικές ροές που κατακλύζουν τα ασθενέστερα οικονομικά κράτη μέλη, αλλά και το νέο δόγμα του Στρατηγικού Αιφνιδιασμού (Strategic Shock) είτε αυτό υλοποιείται μέσω κλασικών μορφών επεμβάσεων και επιθέσεων (περίπτωση Γεωργίας) είτε μέσω μη συμβατικών μορφών όπως τον υβριδικό πόλεμο (περίπτωση Εσθονίας και Ουκρανίας).

Τέλος και η Βόρεια Κορέα παραμένει μια επίμονη απειλή για τη Δημοκρατία της Νότιας Κορέας αλλά και του ευρύτερου διεθνούς συστήματος, συμπεριλαμβανομένης της πιθανότητας μεγάλης κλίμακας επίθεσης χρησιμοποιώντας το ταχέως αναπτυσσόμενο πυρηνικό οπλοστάσιο της.

Όλες οι νέες αλλά και παραδοσιακότερες απειλές που αναφέρθηκαν παραπάνω, επανέφεραν τόσο στην επίσημη πολιτική φρασεολογία, όσο και στην πρακτικά ακολουθούμενη πολιτική της Συμμαχίας, το κλασικό δόγμα της «αποτροπής» (.Keith B. Payne, 2018). Μια ιδιαίτερη πολιτική αλλά κυρίως στρατηγική επιλογή που κυριαρχούσε ψυχροπολεμικά, «πάγωσε» μεταψυχροπολεμικά και όπως θα

αποδείξουμε στα κεφάλαια που ακολουθούν, επανήλθε εντυπωσιακότερη στο στρατηγικό σχεδιασμό του ΝΑΤΟ, ιδιαίτερα μετά την Σύνοδο Κορυφής στην Ουαλία, με αφορμή ασφαλώς την παράνομη προσάρτηση της Κριμαϊκής Χερσονήσου από την Ρωσία το 2014.

Στην παρούσα εργασία θα επιχειρηθεί να αναλυθεί η μεταστροφή ή καλύτερα «η επιστροφή στο μέλλον» του στρατηγικού σχεδιασμού της Συμμαχίας στο δόγμα της αποτροπής, από την Σύνοδο Κορυφής της Ουαλίας έως σήμερα. Μελετώντας σχολαστικά τις σχετικές αναφορές στην αποτροπή μέσα από τις επίσημες διακηρύξεις των Συμμάχων μετά τις Συνόδους σε Ουαλία (2014), Βαρσοβία (2016), Βρυξέλες (2018) και Λονδίνο (2019) και πάντα σε συνδυασμό με τα ιστορικά τεκταινόμενα, απειλές και αντιδράσεις της Ρωσίας στον ευαίσθητο χώρο της Ανατολικής Ευρώπης, θα αξιολογηθεί η πολιτική της Νατοϊκής αποτροπής, η αξιοπιστία αλλά και εγκυρότητά της με τον τρόπο που πρακτικά εφαρμόζεται σήμερα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΘΕΩΡΙΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΑΠΟΤΡΟΠΗΣ

1.1 Η θεωρία της αποτροπής

1.1.1. Η αποτροπή ως στρατηγική επιλογή

Ως αποτροπή περιγράφεται η στρατηγική επιλογή της πολιτικής που υιοθετεί ένα κράτος όταν επιχειρεί να πείσει έναν αντίπαλο να μην χρησιμοποιήσει στρατιωτική δύναμη, και πιο συγκεκριμένα να τον πείσει είτε με απειλή επικείμενων αντιποίνων, αποτροπή με τιμωρία ή αντίποινα, είτε με την αποτροπή των εχθρικών επιχειρησιακών σχεδίων του, αποτροπή της άρνησης (Von Hlatky, 2015). Εν προκειμένω, η εκδίκηση και τα αντίποινα μπορεί να εκτελεστούν τόσο από τη χώρα-στόχο, όσο και από τους συμμάχους της, διασφαλίζοντας με αυτό τον τρόπο την αξιοπιστία της επιλογής της αποτροπής και κατ' επέκταση διατήρηση της διεθνούς σταθερότητας και ασφάλειας.

Ως εκ τούτου, η αποτροπή ως πολιτική στρατηγική επιλογή εφαρμόζεται όταν ένας ενδεχόμενος επιτιθέμενος (χώρα-θύτης) πεισθεί από άλλους παράγοντες (χώρα-θύμα και σύμμαχοί της) ότι μια επίθεση μπορεί κατά πάσα πιθανότητα να προκαλέσει σε αυτόν πολύ υψηλό κόστος και απαράδεκτες ζημιές, οι οποίες στην πραγματικότητα αντισταθμίζουν τα πιθανά κέρδη που θα προκύψουν από τη σύγκρουση ή την επιθετικότητα του επιτιθέμενου (Paulauskas, 2016). Ο φόβος του επιτιθέμενου δηλαδή για τις μη ανεκτές και διαχειρίσιμες συνέπειες της επίθεσης αλλά και την απειλή χρήσης βίας θα τον αποθάρρυναν ή θα τον παρεμπόδιζαν από κάποιες εχθρικές και επιθετικές ενέργειες που δεν έχουν ξεκινήσει, αλλά που αυτός σχεδιάζει. (Morgan 2017).

1.1.2 Συστατικά στοιχεία της πολιτικής της αποτροπής

Η αποτροπή σχετίζεται άμεσα με το «κόστος», δηλαδή τις πολιτικές (και όχι μόνο) συνέπειες επιθετικών πρωτοβουλιών και πράξεων. Αυτό το «κόστος» μπορεί να μην περιορίζεται και να αποτιμάται μόνο υλικά, ενώ χρονικά μπορεί και να μην επίκειται να επέλθει άμεσα. Για παράδειγμα, κόστος θα μπορούσε επίσης να προκύψει είτε από την ενδεχόμενη απώλεια σεβασμού (ηθικό κόστος) λόγω μη τήρησης προθέσεων, με συνέπεια την τρώση του διεθνούς κύρους και της αξιοπιστίας των εμπλεκόμενων για το μέλλον. Θα μπορούσε επίσης (το κόστος) να βασιστεί στον πραγματικό ή ενδεχόμενο φόβο (του απειλούμενου) ότι κάτι κακό θα του συμβεί, ή σε μια απέλπιδα προσπάθεια (του απειλούντος) να επιτύχει κάτι ωφέλιμο.

Επιπλέον η αποτροπή μπορεί να σχετίζεται με την πεποίθηση ότι ενδεχομένως θα αναπτυχθεί μια συγκεκριμένη τεχνολογία που δύναται να απειλήσει και αυτή θα είναι διαθέσιμη για εχθρική και επιθετική χρήση. Θα μπορούσε επίσης να βασιστεί στην διαφαινόμενη συναισθηματική αδυναμία του αντιπάλου αρχικά να εμπλακεί και τελικά να εγκαταλείψει την πιθανολογούμενη σύγκρουση. Υπό αυτή την έννοια, η αποτροπή είναι κυρίως ένα ψυχολογικό φαινόμενο στην πολιτική λογική, σκέψη και απόφαση των πολιτικών πρωταγωνιστών μιας αντιπαλότητας. Αυτός είναι και ο λόγος όπου στην αντίστοιχη ακαδημαϊκή βιβλιογραφία, η αποτροπή συνδέεται συχνά με μοντέλα θεωρίας παιγνίων, που συνδυάζουν τις προσδοκίες, τη διαθεσιμότητα πληροφοριών, την ασυμμετρία των αμοιβαίων σχέσεων αναφερόμενη στις σχέσεις μεταξύ κρατών με σημαντικά διαφορετικές δυνατότητες και στρατηγικές αποφάσεις. Στα μοντέλα αυτά, η αξιοπιστία του αποτρεπτικού παράγοντα καθορίζεται σε μεγάλο βαθμό από τις προηγούμενες «κινήσεις», τις πολιτικές επιλογές, τους ρόλους των παικτών και το κίνητρο τους. Τα μοντέλα θεωρίας των παιγνίων που αναλύουν την αξιοπιστία της ασύμμετρης αποτροπής προϋποθέτουν ότι, όσο υψηλότερη είναι η πιθανότητα ένας παίκτης να προτιμήσει να εκτελέσει την αποτρεπτική του απειλή, τόσο μεγαλύτερη είναι η αξιοπιστία του αποτρεπτικού παράγοντα (Zagare, 1993). Συγκεκριμένα, σύμφωνα με ορισμένα μοντέλα θεωρίας παιγνίων, όπως το παιχνίδι κότας (ή δειλού), ο παίκτης που είναι πειστικά παράλογος και συναισθηματικά ασταθής, θα μπορούσε να επιτύχει την αποτροπή του αντιπάλου περισσότερο από το εάν είναι λογικός και συνεπής (Veebel and Markus 2016a). Η θεωρία της αποτροπής περιλαμβάνει επίσης μια σειρά διλημάτων που θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε αναποτελεσματικά μέτρα αποτροπής, αύξηση των εντάσεων μεταξύ των αντιπάλων και προκλήσεις με προληπτικές επιθετικές ενέργειες (Andžāns, M. and Veebel, V., 2017).

Παραδόξως όμως αποτροπή σημαίνει και ότι ορισμένες ικανότητες και δυνατότητες πρέπει βέβαια να επιδειχθούν στον αντίπαλο για να τον πείσουν για την αξιοπιστία της ενδεχόμενης απειλής, χωρίς όμως ταυτόχρονα να αποκαλύπτονται άλλες δυνατότητες που πρέπει να κρατηθούν μυστικές. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα το οξύμωρο φαινόμενο, οι ειδικές δυνατότητες που συνήθως είναι πλήρως διαβαθμισμένες (πχ ανάπτυξη μυστικών όπλων) να μην μπορούν φαινομενικά να εκπληρώσουν στην πράξη τους αποτρεπτικούς τους στόχους.

1.1.3 Οι πολιτικοί προβληματισμοί στην θεωρία της αποτροπής

Η προηγούμενη προβληματική ακριβώς αναδεικνύει και το πρώτο δίλημμα στην επιλογή στρατηγικής μεταξύ κλιμάκωσης ή αποκλιμάκωσης της σύγκρουσης. Η προληπτική κλιμάκωση της σύγκρουσης μπορεί να αποτρέψει ή να σταματήσει τους αντιπάλους, δεδομένου ότι ακολουθούν τις ιδέες του επιθετικού ρεαλισμού που υποστηρίζει ότι τα κράτη πρέπει να ανταγωνίζονται μεταξύ τους για τη δύναμη, αλλά ενεργούν ορθολογικά και επομένως η επιβίωση είναι ο σημαντικότερος στόχος (Mearsheimer, 1983). Ωστόσο, το αποτέλεσμα θα μπορούσε να είναι ακριβώς το αντίθετο, εάν ο αντίπαλος κινητοποιηθεί από την ιδέα της εξισορρόπησης, δηλαδή την αντιστάθμιση της υπάρχουσας ανισορροπίας (Levy, 2003). Στην περίπτωση αυτή, η κλιμάκωση των συγκρούσεων ερμηνεύεται από τον αντίπαλο ως προκλητική και εχθρική που απαιτεί αντίστοιχη απάντηση. Προς επίρρωση των παραπάνω και πρακτική τους αποτύπωση, το δίλημμα αυτό αντικατοπτρίζεται κυρίως στη θυελλώδη σχέση NATO – Ρωσίας στην περιοχή της Βαλτικής σήμερα, όπου οι συμμαχικές στρατιωτικές δυνάμεις αρκετά μεγάλης πλέον κλίμακας που βρίσκονται στην περιοχή με στόχο την αποτροπή της Ρωσίας, θεωρούνται προκλητικές από τη Ρωσία, και δύνανται να οδηγήσουν σε κλιμάκωση κρίσεως ακόμη και συγκρούσεων.

Ένα ακόμα πρόβλημα στην πολιτική της αποτροπής αφορά την ισορροπία μεταξύ ηθικής και αποτελεσματικότητας που θα μπορούσε, όπως και με το προηγούμενο, να οδηγήσει τόσο στην έλλειψη εμπιστοσύνης, αποφασιστικότητας όσο και στην έλλειψη πρωτοβουλίας. Για παράδειγμα, το ένα μέρος στη σύγκρουση θα μπορούσε εύκολα να βρεθεί σε μια κατάσταση όπου πρέπει να επιλέξει μεταξύ μιας προληπτικής αποφασιστικής ανεξάρτητης δράσης και ενός παθητικού και μάλλον αμυντικού ρόλου, αυτό του θύματος. Ενώ όμως ο πρώτος ρόλος μπορεί να οδηγήσει άμεσα στη νίκη μιας μάχης-σύγκρουσης ρισκάροντας όμως πάντα και σοβαρά να χάσει ολόκληρο τον πόλεμο, ο δεύτερος ρόλος μπορεί μεν να προκαλέσει βραχυπρόθεσμες απώλειες, παράλληλα όμως να βοηθήσει να είναι επιτυχής η σύγκρουση εν γένει. Συνεπώς, δεν μπορεί να επιλεγεί ένα προληπτικό χτύπημα, εάν είναι πιο σημαντικό για τη χώρα να παρουσιαστεί ως μη επιθετικός «παίκτης» ή θύμα διατηρώντας ψηλά «την διεθνή του πολιτική ηθική» και αποδεχόμενη πιθανές μικρότερες απώλειες εν γένει.

Υπό τις παραπάνω συνθήκες, ενώ ένα «προληπτικό πρώτο χτύπημα» ενδεχομένως θα βοηθούσε τη Συμμαχία, στην αντιπαλότητα με την Ρωσία, να

διατηρήσει την πρωτοβουλία κατά τη διάρκεια της σύγκρουσης, θα είχε όμως σαν αποτέλεσμα να παρουσιαστεί διεθνώς το NATO ως de facto επιθετικός παράγοντας, το οποίο ασφαλώς έρχεται σε αντίθεση με τις θεμελιώδεις πολιτικές αξίες και αρχές της Συμμαχίας και θα προκαλούσε έντονες επικρίσεις, εναντίωση από την κοινή γνώμη των χωρών μελών καθώς και πιθανή καταδίκη με απόσυρση της δημόσιας υποστήριξης. Επιπλέον, αξίζει να επισημανθεί ότι η αποτροπή από τη φύση της αποτελεί μια πολύ δυναμική διαδικασία, καθώς όταν ένα μέρος στη σύγκρουση καταφέρει να επιφέρει σύγχυση και να αποσπά την προσοχή του αντιπάλου κάνοντάς τον να διστάζει να κλιμακώσει ή να αντιμετωπίσει δυναμικά τη σύγκρουση, αυτό ενδεχομένως καταδεικνύει ότι πλέον αυτός ο αντίπαλος έχει ήδη χάσει το πλεονέκτημά του, και με την επιδεικνυόμενη έλλειψη πρωτοβουλίας, έχει ήδη αποκαλύψει τις δυνατότητές του και έχει γίνει προβλέψιμος.

Επιπρόσθετα υπάρχει επίσης ένα ακόμα πρόβλημα μεταξύ της προτεραιότητας που πρέπει να αποδοθεί είτε στη στρατηγική άμυνας είτε στην αποτροπή. Αν η αποτροπή είναι καθαρά «απαντητική», τότε η λογική της οδηγεί σε απόρριψη της στρατηγικής άμυνας, αλλά αν περιλαμβάνει άρνηση, τότε μπορεί να είναι λογικό να αναπτυχθούν παράλληλα και στρατηγικές άμυνες (Buzan 1987, 135). Στην περίπτωση αυτή θα μπορούσε ενδεχομένως να αναδειχθεί ένα παίγνιο μηδενικού αθροίσματος (zero sum game) μεταξύ των δύο παραπάνω επιλογών. Ενώ δηλαδή η ανάπτυξη και πρόοδος που αφορά στη στρατηγική άμυνα, συμβάλλει κυρίως στην αποτροπή με άρνηση, τα κεφάλαια που διατίθενται για στρατηγικές άμυνες μπορεί πρακτικά να οδηγήσουν σε μια κατάσταση όπου οι επενδύσεις σε ικανότητες αντιποίνων θα μειωθούν, γεγονός που με τη σειρά του μειώνει τις δυνατότητες αποτροπής με τιμωρία.

Μια άλλη διάσταση της προτεραιότητας μεταξύ της στρατηγικής άμυνας και της αποτροπής σε σχέση με το κόστος, συνδέεται με τη ρεαλιστική επιλογή, αν σε γενικές γραμμές θα ήταν πιο αποδοτικό να στηριχθεί η αποτροπή με τιμωρία και να αφηθεί η χώρα ευάλωτη σε σποραδικές εξωτερικές απειλές ή να επιλεγεί η εκμετάλλευση των πόρων για αποτροπή με άρνηση και αποφυγή της επιθετικότητας. Δίπλα σε αυτές τις πτυχές, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι τα πολιτικά στοιχεία όπως η αλληλεξάρτηση και τα πρότυπα ή οι προκαταλήψεις πρέπει να λαμβάνονται υπόψη κατά την ανάλυση των στρατηγικών αποτροπής. Λόγω διαφόρων μορφών αλληλεξάρτησης, μια επιτυχημένη επίθεση μπορεί να προκαλέσει σοβαρό κόστος

τόσο για το θύμα όσο και για τον θύτη, πράγμα που σημαίνει ότι ένας πιθανός αντίπαλος μπορεί να μην επιτεθεί ακόμη και αν δεν υπάρχουν αναμένοντα αντίποινα κλπ. (Keohane και Nye, 2011). Αυτό που πρέπει να λαμβάνεται υπόψη είναι και το «κόστος φήμης» που προκύπτει από παραβιάσεις κανόνων και αρχών, γεγονός που ενδεχομένως αποθαρρύνει τις ενέργειες ακόμη και αν δεν θα ακολουθήσει ούτε άμυνα ούτε αντίποινα. Υποστηρίζεται δηλαδή ότι απαιτείται κάποιος βαθμός κατανομής για να λειτουργούν οι κανόνες, καθώς επίσης και ότι τα κανονιστικά πρότυπα μπορεί να είναι σημαντικά σε κυβερνοεπιθέσεις, όπως για παράδειγμα, η ανάπτυξη ενός προτύπου όχι εναντίον τύπων όπλων, αλλά κατά ορισμένων τύπων στόχων (Nye, 2017).

Εν κατακλείδι, η γενική αποδοτικότητα του κόστους αποτροπής πρέπει να αξιολογείται ορθολογικά. Αυτό ασφαλώς δεν συνεπάγεται αυτόματα ότι εάν ο επιτιθέμενος ενεργήσει παράλογα, δεν έχει από πριν εκτιμήσει ή δεν ενδιαφέρεται για πιθανές δικές του απώλειες ή ζημιές που ενδεχομένως υποστεί. Επιπλέον, δεν υπάρχει *a priori* καμία εγγύηση ότι περισσότερες στρατιωτικές δυνάμεις ή υψηλότερες δαπάνες για την άμυνα θα καθιστούσαν την αποτροπή πιο αξιόπιστη. Από την άποψη αυτή, μια ποικιλία συστημικών δυνατοτήτων καθώς και η δυνατότητα εφαρμογής διαφόρων τεχνολογιών θα μπορούσαν να διαδραματίσουν πολύ σημαντικότερο ρόλο από την αύξηση, για παράδειγμα, του αριθμού των στρατιωτών με άγνωστη ικανότητα επιβίωσης και αμφισβητήσιμη αναλογία απωλειών. Τέλος, αν οι προσδοκίες του αντιπάλου για την επίτευξη συγκεκριμένων στόχων είναι υψηλότερες από τις προσδοκίες και τα συμφέροντα κάποιου άλλου, η αποτροπή μπορεί να μην λειτουργήσει ικανά, όπως πραγματικά αποδείχθηκε με τα γεγονότα του 1973, όταν η Συρία και η Αίγυπτος επιτέθηκαν στο Ισραήλ και τον πόλεμο των Φώκλαντ το 1982 (Rühle, 2015), καθώς «η ασύμμετρη δέσμη συμφερόντων όχι μόνο αποδυναμώνει την αποτροπή, αλλά οδηγεί συχνά τις μεγάλες δυνάμεις να χάνουν μικρούς πολέμους» (Rühle, M., 2015).

1.2 Η αξιοπιστία της αποτροπής

Η αξιοπιστία της αποτροπής εξαρτάται σαφώς από συγκεκριμένες περιστάσεις, ωστόσο, λόγω του αμφισβητούμενου χαρακτήρα της, είναι δύσκολο να εκτιμηθεί υπό ποιες συνθήκες και σε ποιο χρονικό σημείο η αποτροπή παρίσταται αξιόπιστη. Κατ' αρχήν, αναλύοντας την αποτροπή ουσιαστικά μελετάμε κάτι τόσο υποθετικό και

μελλοντικά αβέβαιο καθώς και «υπό προϋποθέσεις» εφαρμόσιμο, το οποίο πρακτικά εάν η αποτροπή επιτύχει «τότε η επίθεση δεν αναμένεται να συμβεί». Αυτό δημιουργεί αρκετές μεθοδολογικές προκλήσεις ακόμα και αμφισβητήσεις, όπως π.χ. αν η αποτροπή είναι επιτυχής δεν θα υπάρχει συμπεριφορά για να ελεγχθεί, παρά μόνο εάν αποτύχει οπότε η συμπεριφορά και μπορεί να παρατηρηθεί αλλά και να εκτιμηθεί αναλόγως. Τέλος, πολλοί επικριτές της θεωρίας της αποτροπής υποστηρίζουν ότι η θεωρία αποτροπής αποτυγχάνει επειδή, όταν υπάρχουν όλες οι προϋποθέσεις αποτροπής, δεν «φαίνεται να υπάρχει αποτροπή» (Starr 2005).

Στην ακαδημαϊκή και στρατιωτική βιβλιογραφία έχουν προταθεί διάφοροι παράγοντες που θα μπορούσαν να συμβάλουν στην αξιοπιστία της αποτροπής. Για παράδειγμα, υποστηρίζεται ότι για να επιτευχθεί αποτελεσματική αποτροπή, εκτός από τη διεθνή συνεργασία, υπάρχουν και άλλες προϋποθέσεις. (Van der Putten κ.ά. 2015). Τα μέτρα που λαμβάνονται πρέπει να είναι αξιόπιστα, το μήνυμα αποτροπής πρέπει να γνωστοποιείται με σαφήνεια στον πιθανό δράστη (επικοινωνία), η απειλή και οι φορείς από τους οποίους προέρχεται πρέπει να είναι γνωστοί (πληροφορίες) και η αποτροπή πρέπει να βασίζεται σε πραγματικές δυνατότητες και ολοκληρωμένη προσέγγιση. Επομένως, οι δυνατότητες, η πληροφόρηση, η επικοινωνία, η συνεργασία και η αξιοπιστία έχουν μεγάλη σημασία όσον αφορά την αποτροπή. Η άποψη αυτή, σε σχέση με το NATO, παρουσιάστηκε χαρακτηριστικά «ως ένα τρίποδο σκαμνί, που περιλαμβάνει την συνοχή, την ικανότητα και την επικοινωνία». Η ικανότητα αναφέρεται στις στρατιωτικές δυνατότητες, η συνοχή στην ενότητα και στην αλληλεγγύη της Συμμαχίας και η επικοινωνία στην ύπαρξη σαφούς και αδιαμφισβήτητης επικοινωνιακής στρατηγικής. Για να δημιουργηθεί μια επιτυχής αποτροπή, και τα τρία συστατικά πρέπει να είναι παρόντα (Paulauskas, 2016). Προκειμένου να γίνει κατανοητό το θέμα, μαζί με το προτεινόμενο μοντέλο «συνοχή, ικανότητα, επικοινωνία» πρέπει κανείς να αντιληφθεί και άλλες διαστάσεις, όπως αυτές που σχετίζονται με τις αλληλεξαρτήσεις και την αποδοχή των κανόνων. Με αυτό τον τρόπο προτείνεται ουσιαστικά ο συνδυασμός του παλιού μοντέλου με ένα κανονιστικό και ηθικό πλαίσιο αποτροπής.

1.3 Αποτροπή και πυρηνικά

Στο πλαίσιο του πυρηνικού αποτρεπτικού παράγοντα, οι διαχωριστικές γραμμές στη διεθνή πολιτική σκηνή δεν είναι τόσο ξεκάθαρες σήμερα όσο ήταν κατά την

περίοδο του Ψυχρού Πολέμου, που ονομάζεται επίσης «πρώτη πυρηνική εποχή» (Haffa κ.ά, 2009). Εκείνη την εποχή επικρατούσε ένας πιο ξεκάθαρος, διπολικός και συνεχής ανταγωνισμός μεταξύ των δύο πλέον τεχνολογικά εξελιγμένων κρατών και των συμμάχων τους, που εκφραζόταν μέσα από μεγάλα αποθέματα στρατηγικών πυρηνικών όπλων, συνεχιζόμενες επικοινωνίες μέσω διαπραγματεύσεων για τον έλεγχο των όπλων, συγκρατημένη κλιμάκωση και αμοιβαία ορθολογικότητα, δηλώνοντας ότι καμία πλευρά δεν θα κινδύνευε τελικά τις καταστρεπτικές συνέπειες του πυρηνικού πολέμου.

Σήμερα, όσον αφορά τις πυρηνικές δυνατότητες, ο ανταγωνισμός εξαπλώθηκε σε περισσότερους από τους δύο βασικούς παράγοντες, καθώς πλέον υπάρχουν ποικίλα αποθέματα πυρηνικών οπλοστασίων αλλά περιορισμένος αριθμός καναλιών επικοινωνίας μεταξύ των «νέων ιδιοκτητών» πυρηνικών δυνατοτήτων. Σε αυτό το γνώριμο και διαχρονικό άναρχο διεθνές πλαίσιο, μια ενδεχόμενη ανέλεγκτη κλιμάκωση καθώς και ο κίνδυνος για πρώτη χρήση πυρηνικών θεωρείται πολύ πιθανή και ενδεχομένως εύλογη κατάληξη.

Επιπλέον, η ολοένα και συχνότερη «εσωτερική εθνική» πίεση για την απόκτηση πυρηνικών ικανοτήτων θα μπορούσε να αντισταθμίσει την εξωτερική ιδεαλιστική παραίνεση και παγκόσμια οικολογική ευαισθησία για διακοπή της διάδοσης των πυρηνικών όπλων. Συνεπώς, στην σημερινή «δεύτερη πυρηνική εποχή» τα εθνικά συμφέροντα όσον αφορά την αποτροπή γίνονται αντιληπτά με πιο σύνθετο τρόπο, όπου τα πολιτικά και ηθικά διλήμματα, η δημόσια υποστήριξη, οι αναλυτικές συζητήσεις αλλά και παρανοήσεις, η ανεπάρκεια των διαθέσιμων τεχνικών μέσων και οι νέες εννοιολογικές προκλήσεις διαδραματίζουν μεγαλύτερο ρόλο, απ' ό,τι διαδραμάτισαν στις εποχές της πρώτης πυρηνικής εποχής, στη διπολική παγκόσμια τάξη (Haffa κ.ά, 2009).

Επειδή ακριβώς οι πυρηνικές δυνατότητες των κρατών αποτελούν αναμφίβολα το πρωτεύον και αποφασιστικότερο στοιχείο στην εφαρμογή της πολιτικής της αποτροπής, καθώς κανένας δεν αμφιβάλει για το ολέθριο κόστος που δύναται να επιφέρει η χρήση πυρηνικών, γίνεται απόλυτα κατανοητή η τεράστια σημασία που αποδόθηκε και εξακολουθεί να αποδίδεται στο πυρηνικό οπλοστάσιο που διαθέτουν τόσο οι ΗΠΑ και οι Σύμμαχοί τους στο ΝΑΤΟ (Γαλλία, ΗΒ), όσο και η Ρωσία, αλλά και άλλες αναδυόμενες πυρηνικές δυνάμεις (Κίνα, Ινδία, Πακιστάν, Β.Κορέα,

Ισραήλ). Υπήρξε μάλιστα τόσο έντονος και καθοριστικός ο εξοπλισμός, η διαχείριση και η απειλή χρήσης αυτών των πυρηνικών δυνατοτήτων, που καθόρισαν όχι μόνο ιστορικά (κούρσα εξοπλισμών που παγίωσε το κλίμα του Ψυχρού Πολέμου , οδήγησε στην κατάκτηση του διαστήματος) αλλά και επιστημονικά (διαμόρφωσε και εξέλιξε δραστικά επιστημονικές θεωρίες των διεθνών σχέσεων) τον ίδιο τον ρου της ιστορίας. Προς επίρρωση των παραπάνω στο κεφάλαιο που ακολουθεί θα εξεταστεί ειδικά η πυρηνική πολιτική αποτροπής του NATO στην Ευρώπη, αντιμετωπίζοντας την ΕΣΣΔ ψυχροπολεμικά και την Ρωσία μεταψυχροπολεμικά μέχρι σήμερα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Η ΠΥΡΗΝΙΚΗ ΑΠΟΤΡΟΠΗ ΤΟΥ ΝΑΤΟ

2.1 Η πυρηνική πολιτική του ΝΑΤΟ κατά τον Ψυχρό Πόλεμο: ισορροπώντας μεταξύ αποτροπής και διπλωματίας (1949-1992)

Τα πυρηνικά όπλα υπήρχαν στην Ευρώπη ήδη από την δημιουργία της Συμμαχίας. Οι Η.Π.Α ανέπτυξαν το πρώτο τους συμβατικό πυρηνικό όπλο, στην Ευρώπη το 1953. Τα πρώτα Αμερικανικά μη στρατηγικά πυρηνικά όπλα αναπτύχθηκαν στη Δυτική Γερμανία σαν ένα μέσο καταπολέμησης της ογκώδους αλλά συντηρητικής υπεροχής των Σοβιετικών στρατευμάτων. Τα εν λόγω όπλα χρησιμοποιήθηκαν επίσης για να παρέχουν διασύνδεση μεταξύ των Ευρωπαϊκών και Βορειοαμερικανικών μελών του ΝΑΤΟ απειλώντας ότι θα κλιμακώσουν έναν συμβατικό πόλεμο σε πυρηνικό επίπεδο. Οι Η.Π.Α επεδίωκαν να εκφοβίσουν τη Σοβιετική Ένωση με αυτήν την προοπτική ενώ ταυτόχρονα διαβεβαίωναν τους νατοϊκούς συμμάχους τους ότι ήταν πλήρως αφοσιωμένοι στην άμυνα τους.

Από τις αρχές της δεκαετίας του 1970 υπήρχαν πάνω από 7200 κεφαλές διασκορπισμένες στη Δυτική Ευρώπη για πιθανή χρήση σε πάνω από δώδεκα διαφορετικούς τύπους συστημάτων μεταφοράς. Αυτός ο αριθμός αποτελούσε ένα μέτριο ποσοστό καταγραφής από τα συνολικά αμερικανικά μη στρατηγικά πυρηνικά όπλα, τα οποία έφταναν τις 20000 πυρηνικές κεφαλές. Ο αμερικανικός στρατός είχε πυρηνικές βόμβες για μαχητικά αεροσκάφη, πυρηνικά βλήματα πυροβολικού, βλήματα αέρος επιφάνειας, και όπλα όλων των σχημάτων και μεγεθών διασκορπισμένα σε στεριά και θάλασσα, σε πολλές χώρες της Ευρώπης αλλά και ανά τον κόσμο. Οι μεγαλύτερες συγκεντρώσεις αποθηκευμένων όπλων ήταν στην Δυτική Ευρώπη και στην Νότια Κορέα, ενώ και αλλά αμερικανικά τακτικά πυρηνικά όπλα ήταν αποθηκευμένα σε 18 διαφορετικές χώρες.

Η Σοβιετική Ένωση άργησε σε σχέση με τις Η.Π.Α στην ανάπτυξη των δικών της τακτικών πυρηνικών όπλων μέχρι τη δεκαετία του 1970, όταν και ανέλαβε ένα τεράστιο πρόγραμμα το οποίο κατέληξε αρχικά σε στρατηγική και τακτική ισότητα και από τη δεκαετία του 1980 σε θεωρητική υπεροχή σε αριθμούς, όπλα όμως και αυτά διασκορπισμένα στην Ευρώπη. Από το 1977 μέχρι το 1979 το ΝΑΤΟ συζήτησε την δημιουργία μιας νέας τάξης πυρηνικών βλημάτων εδάφους, ως απάντηση στην βελτίωση των σοβιετικών δυνάμεων. Τον Αύγουστο του 1979 οι υπουργοί άμυνας και εξωτερικών των χωρών του ΝΑΤΟ υιοθέτησαν μία συμφωνία με δύο σκέλη ζητώντας

την ανάπτυξη νέων πυραύλων εάν η Σοβιετική Ένωση δεν απομάκρυνε τα δικά της αντίστοιχα όπλα ή εάν οι πρωτοβουλίες για τον έλεγχο αυτών των δυνάμεων για την εξαφάνιση αυτής της κατηγορίας των όπλων αποδεικνύονταν ανεπιτυχής.

Με την απόφαση Montebello του NATO το 1983, κωδικοποιήθηκαν οι ανάγκες για διπλή προσέγγιση στην αντιμετώπιση ζητημάτων ασφάλειας σε ότι αφορά την Σοβιετική Ένωση. Αυτή περιελάμβανε αρχικά την ευθύνη του να παρέχει συνεχή στρατιωτική δύναμη, με αναβαθμισμένο οπλισμό όπου χρειαζόταν και ένα δεύτερο μέρος που περιελάμβανε διπλωματικές επαφές και διαπραγματεύσεις για τον έλεγχο των δυνάμεων. Το πρώτο μισό αυτής της προσέγγισης υλοποιήθηκε στην Ευρώπη όταν η Συμμαχία ανέπτυξε δύο νέου τύπου μέσου βεληνεκούς πυραύλους σε Γερμανία, Ιταλία και Μ. Βρετανία κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1980.¹ Ταυτόχρονα, και σύμφωνα με την ίδια απόφαση, το NATO απομάκρυνε χιλιάδες κεφαλές και συστήματα μεταφοράς από υφιστάμενα μη στρατηγικά πυρηνικά του όπλα και επεδίωξε με επιτυχία διαπραγματεύσεις για τον έλεγχο των λοιπών όπλων με το Σύμφωνο της Βαρσοβίας. Οι κινήσεις αυτές οδήγησαν σε έναν κύκλο πρωτοβουλιών για τον έλεγχο των όπλων, συμπεριλαμβανομένων της Ενδιάμεσης Συμφωνίας του 1987 για τα Πυρηνικά Όπλα, τη Συμφωνία του 1989 για τις Συμβατικές Ένοπλες Δυνάμεις στην Ευρώπη, τη Συμφωνία του 1991 για τη Μείωση των Στρατηγικών Όπλων (START I) καθώς και τη συνέχεια της (START II). Ωστόσο μόνο οι πρώτες από αυτές τις συμφωνίες ανέφεραν μικρού βεληνεκούς πυρηνικές δυνάμεις. Οι μικρότερης κλίμακας τακτικές κεφαλές και τα συστήματα διεύθυνσης τους έμειναν αρρύθμιστα από κάθε επίσημη συμφωνία.

2.2 Η πυρηνική πολιτική του NATO την περίοδο μετά τον Ψυχρό Πόλεμο : νέες προτεραιότητες (1992-2010)

Τα μη στρατηγικά πυρηνικά όπλα δεν εξαφανίστηκαν με την εξάλειψη της σοβιετικής απειλής ούτε με το τέλος του Ψυχρού Πολέμου. Για αυτό το λόγο δεν σταμάτησαν και πολλά προγράμματα τα οποία σχεδιάστηκαν και αναπτύχθηκαν κανονικά. Στις δύο δεκαετίες που ακολούθησαν το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, η Συμμαχία ήταν εντελώς απρόθυμη να βασιστεί ή τουλάχιστον να συζητήσει ανοιχτά την πυρηνική αποτροπή της (Patrick M. Morgan, 2012). Το NATO αντιλήφθηκε τις

¹ Final Communiqué Chairman: Lord Carrington.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_23258.htm?selectedLocale=en

δραματικές αλλαγές που εκτυλίσσονταν και στη Σύσκεψη του Ιουλίου του 1990 στο Λονδίνο, όπου ανακοίνωσε ότι η Ρωσία δε θα θεωρούνταν πλέον ως εχθρός. Οι Σύμμαχοι εξέφρασαν την πρόθεση τους να έρθουν πιο κοντά με τις χώρες του πρώην Ανατολικού Μπλοκ, οι οποίες θεωρούνταν ως αντίπαλοι στην περίοδο του Ψυχρού Πολέμου και έτειναν προς αυτές χείρα φιλίας. Εντούτοις όμως δεν έπαψαν να θεωρούν κρίσιμα τα πυρηνικά όπλα για την ασφάλεια της Συμμαχίας, όπως χαρακτηριστικά αναφέρθηκε στη δήλωση της Ομάδος Πυρηνικού Σχεδιασμού του NATO αργότερα τον ίδιο χρόνο: «Τα πυρηνικά όπλα, στρατηγικά και υποστρατηγικά παίζουν ένα σπουδαίο ρόλο στην πρόληψη του πολέμου και στη διατήρηση της σταθερότητας, οι πυρηνικές δυνάμεις, οι οποίες είναι εγκατεστημένες στην Ευρώπη παρέχουν την απαραίτητη σύνδεση στις στρατηγικές δυνάμεις του NATO και η διευρυμένη συμμετοχή στη διαμόρφωση της πολιτικής και των ρόλων για τα πυρηνικά καταδεικνύει την συνοχή της Συμμαχίας και τον διαμοιρασμό των αρμοδιοτήτων και συμβάλλει καταλυτικά στην θέση μας για τα πυρηνικά».

Μέσα από αυτή την επίσημη διατύπωση, η Ομάδα για τον Πυρηνικό Σχεδιασμό της Συμμαχίας κατέγραψε την ανάγκη επικαιροποίησης της πυρηνικής αποτροπής του Οργανισμού, μια διατύπωση η οποία με μικρές μικροαλλαγές, διαμόρφωσε την μεταψυχροπολεμική νατοϊκή στρατηγική αντίληψη του 1991 (Strategic Concept) για τα επόμενα 20 χρόνια. Σύμφωνα λοιπόν με την συγκεκριμένη στρατηγική αντίληψη, τα πυρηνικά όπλα συνέχιζαν να εκπληρώνουν τον απαραίτητο ρόλο στην γενική στρατηγική της Συμμαχίας καθώς εξακολουθούσε να γίνεται αποδεκτό ότι οι συμβατικές δυνάμεις από μόνες τους δεν μπορούν να εξασφαλίσουν την πρόληψη του πολέμου και δεν μπορούν να εξυπηρετήσουν την πολιτική της αποτροπής. Γι' αυτό εκφραζόταν η πολιτική πρόθεση για συνέχιση της εγκατάστασης αποτελεσματικών και υπερσύγχρονων υποστρατηγικών πυρηνικών όπλων στην Ευρώπη.

Το τέλος του Ψυχρού Πολέμου οδήγησε στην απομάκρυνση των περισσότερων πυρηνικών όπλων του NATO από την Ευρώπη. Αυτή η διαδικασία επιταχύνθηκε από τον Πρόεδρο George H.W. Bush το φθινόπωρο του 1991, με αποτέλεσμα τη μείωση των αμερικανικών πυρηνικών δυνάμεων που αναπτύσσονταν στην Ευρώπη από 4000 κατά προσέγγιση το 1990 σε μόλις μερικές εκατοντάδες, καθώς πλέον δεν υπήρχαν λόγοι να διατηρηθούν τα ψυχροπολεμικά επίπεδα των πυρηνικών δυνάμεων. Την επόμενη χρονικά περίοδο, οι Η.Π.Α πήραν μια νέα σειρά αποφάσεων με την

σύμφωνη ασφαλώς γνώμη και έγκριση των Συμμάχων τους ώστε να επισπεύσουν την απομάκρυνση περισσοτέρων πυρηνικών όπλων που βρίσκονταν στην Ευρώπη. Ακολουθώντας την μεγαλύτερη μετακίνηση και μεταφορά πυρηνικών όπλων στην ιστορία, αυτές οι πυρηνικές κεφαλές απομακρύνθηκαν από την Ευρώπη και επέστρεψαν στις Η.Π.Α. Οι μειώσεις ή μετακινήσεις ολοκληρώθηκαν μέχρι τον Ιούλιο του 1992.

Το Ηνωμένο Βασίλειο την ίδια περίοδο σταμάτησε τη χρήση των περισσοτέρων από τα μη στρατηγικά πυρηνικά όπλα, όπως αυτά που περιελάμβαναν στοιχεία εκτοξευτών πυρηνικών πυραύλων, ατομικά βλήματα πυροβολικού, θαλάσσια όπλα αλλά και εναέρια πυρηνικά. Στα μέσα της δεκαετίας του 1990, η Μ. Βρετανία και η Γαλλία μείωσαν έτι περαιτέρω τα υποστρατηγικά πυρηνικά στρατιωτικά συστήματά τους. Το Ηνωμένο Βασίλειο εξάλειψε τη βόμβα βαρύτητας WE177, τερματίζοντας κάθε πυρηνικό ρόλο για τα διπλής ικανότητας αεροσκάφη. Η σημερινή πυρηνική ικανότητα της Μεγάλης Βρετανίας εδράζεται στον υποβρύχιο στόλο της, με λιγότερες από 200 πυρηνικές κεφαλές. Τα τέσσερα πλοία της έχουν ως προορισμό τις αποστολές του NATO. Η Γαλλία αντίστοιχα σήμερα, διατηρεί υποβρύχια που φέρουν πυρηνικούς πυραύλους και πυραύλους αέρος με ένα συνολικό οπλοστάσιο περί τις 300 κεφαλές. Με το ξεκίνημα του 21^{ου} αιώνα ο συνολικός αριθμός των πυρηνικών κεφαλών στη Ευρώπη είχε μειωθεί κατά 95% σε σύγκριση με το ποσοστό κατά την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου.

Τα μόνα όπλα που παρέμειναν ήταν μερικές εκατοντάδες βόμβες B-61 τοποθετημένες σε κάποιες βάσεις σε διάφορες χώρες (πχ Τουρκία). Και αυτά τα αεροσκάφη που παρέμειναν δεν ήταν πλέον διαθέσιμα ώστε να μεταφέρουν όπλα από μία θέση συναγερμού σε άλλη, ενώ και οι αποφάσεις που πάρθηκαν το 1995 μείωσαν τα επίπεδα ετοιμότητας των διπλής ικανότητας αεροσκαφών από λεπτά σε εβδομάδες, και οι περαιτέρω αποφάσεις το 2002 μείωσαν αυτά τα επίπεδα ετοιμότητας ακόμη περισσότερο σε μήνες. Επίσης, ο αριθμός των πυρηνικών αποθηκών στην Ευρώπη μειώθηκε δραστικά.

Με καμία άμεση απειλή για την Ευρωπαϊκή ασφάλεια και με τον πρώην αντίπαλο την Ρωσία να θεωρείται πλέον ως στρατηγικός εταίρος για τη Συμμαχία, η πυρηνική αποτροπή φαινόταν για τα περισσότερα μέλη της Συμμαχίας λιγότερο σημαντική αν όχι απαρχαιωμένη.

Η μειωμένη πυρηνική θέση του NATO ήταν συνδεδεμένη με την πολιτική διεύρυνσης και την ανάγκη να διαβεβαιώσει η Ρωσία για τις καλοκάγαθες προθέσεις της. Λίγο αργότερα το NATO ανακοίνωσε το Δεκέμβριο του 1994 ότι θα ήταν πρόθυμο να εντάξει στους κόλπους του και νέα μέλη. Επίσης ανακοίνωσε την «πολιτική των τριών αρνήσεων», ότι δηλαδή δεν είχε καμία πρόθεση, δεν είχε κανένα σχεδιασμό - πλάνο, και δεν είχε κανένα λόγο για να αναπτύξει πυρηνικά όπλα στην επικράτεια νέων κρατών μελών, ούτε υπήρχε καμία ανάγκη για να αλλάξουν οι πτυχές της πυρηνικής στάσης και πολιτικής του NATO καθώς δεν προβλεπόταν κάποια αντίστοιχη μελλοντική ανάγκη. Εντούτοις, όλα τα νέα κράτη-μέλη έχουν πρόσβαση στις πρόνοιες της συμφωνίας της Νέας Υόρκης και να γίνουν πλήρη μέλη της Συμμαχίας από όλες τις απόψεις, περιλαμβάνονταν στα καθήκοντά τους και η συμμετοχή τους στην πυρηνική πολιτική του NATO αλλά και να είναι συνεπείς με τις συμμαχικές εγγυήσεις για τα πυρηνικά (Patrick M. Morgan, 2012).

Την ίδια περίοδο οι προσπάθειες πυρηνικού αφοπλισμού δεν σταμάτησαν εκεί καθώς ακολούθησαν και άλλες σημαντικές πρωτοβουλίες. Πιο συγκεκριμένα το 1997 οι Πρόεδροι Η.Π.Α. και Ρωσίας, Bill Clinton και Boris Yeltsin αντίστοιχα, συναντήθηκαν στη Νέα Υόρκη για να ολοκληρώσουν τα πλάνα τα οποία σχεδιάστηκαν νωρίτερα τον ίδιο χρόνο στο Ελσίνκι ώστε να ξεκινήσει η επεξεργασία της START III, της τρίτης σημαντικότερης συμφωνίας στη μείωση των στρατηγικών δυνάμεων, η επεξεργασία της οποίας είχε ξεκινήσει ήδη από τον αμερικανό Πρόεδρο Ronald Reagan. Το σχέδιο για την START III περιελάμβανε προτάσεις σχετικά με έναν νέο ξεχωριστό τόπο σύγκλισης και συνεννόησης για τις δύο χώρες προκειμένου να συζητήσουν και να καλύψουν, σαν ξεχωριστά θέματα, νέα πιθανά μέτρα απόσυρσης πυρηνικών πυραύλων μεγάλης εμβέλειας και αλλά τακτικά πυρηνικά συστήματα, αλλά και να συμφωνηθούν νέα και πιο κατάλληλα μέτρα οικοδόμησης εμπιστοσύνης και διαφάνειας. Ωστόσο οι συζητήσεις για την START III ποτέ δεν ξεκίνησαν, θέτοντας όρια στη διαδικασία αφοπλισμού η οποία ήταν εγγενώς πολιτική. Η συμφωνία της Μόσχας υπογράφηκε από τους προέδρους George W. Bush και Vladimir Putin το 2002 για να μειώσει τον αριθμό των πυρηνικών κεφαλών, όμως αφορούσε περισσότερο στους μηχανισμούς επιβεβαίωσης και εν τέλει έφερε τις στρατηγικές διαπραγματεύσεις σε παύση για σχεδόν μία δεκαετία. Ως εκ τούτου, τα μη στρατηγικά πυρηνικά όπλα έμειναν εκτός πεδίου διαπραγματεύσεων σαν την μόνη

κατηγορία πυρηνικών όπλων που δεν καλύφθηκε από καμία συνθήκη ή συμφωνία για τον έλεγχο των πυρηνικών όπλων.

Η πολιτική της αποτροπής μπορεί να εκτιμηθεί ιδιαίτερα μέσα από τον Στρατηγικό Σχεδιασμό της Συμμαχίας του 1999 με την αναφορά στο πυρηνικό οπλοστάσιο ως μέσο άσκησης πολιτικής εκ της φύσεώς του. Αυτό είχε πολλαπλές σημασίες για τους συμμάχους. Σε ένα πρώτο επίπεδο, αυτά τα όπλα επιβεβαίωναν στους συμμάχους ότι είχαν διαθέσιμο το απόλυτο όπλο ως έναν αποτρεπτικό παράγοντα εναντίον απειλών, το οποίο εάν κρινόταν απαραίτητο μπορούσαν να το χρησιμοποιήσουν σε περίπτωση πολέμου. Το δεύτερο επίπεδο εξασφάλισης σχετιζόταν με την ευρύτερη πολιτική αντίληψη ότι, οι Η.Π.Α εξακολουθούν να έχουν ένα «ειδικό» καθήκον στην άμυνα της Ευρώπης, το οποίο διαφαίνεται από το γεγονός ότι τα όπλα και οι δυνάμεις αναπτύχθηκαν για τις ευρωπαϊκές χώρες του NATO. Με άλλα λόγια, μέσα από το πρόγραμμα της αποτροπής και ασφάλειας οι Η.Π.Α εξακολουθούσαν να παραμένουν αναμειγμένες στις πολιτικές υποθέσεις της Ευρώπης επιτρέποντας όμως παράλληλα στα μέλη του NATO να έχουν πρόσβαση στη διαδικασία λήψης αποφάσεως για την αμερικανική άμυνα μέσω της Ομάδας για τον Πυρηνικό Προγραμματισμό και μέσω των διμερών και πολυμερών ομάδων εργασίας με τις Η.Π.Α. Τα άυλα οφέλη αυτής της στενής σχέσης ήταν και παραμένουν πλήρως κατανοητά από τους ευρωπαίους συμμάχους και σίγουρά κανείς από αυτούς δεν θα επεδίωκε να ρισκάρει αυτά τα οφέλη αν όλα τα αμερικανικά όπλα αποσύρονταν πλήρως από την Ευρώπη.

2.3 Η πυρηνική ισορροπία (2010-2014)

Η πυρηνική πολιτική επέστρεψε ως κεντρικό θέμα στις συζητήσεις του NATO για πρώτη φορά μετά από 20 χρόνια, την περίοδο 2010-2012, όταν μέσα από υψηλού επιπέδου συνόδους της Συμμαχίας άρχισαν συζητήσεις για ενδεχόμενο νέων διευρύνσεων του NATO αλλά και υπαρκτές ανησυχίες σχετικά με το νέο επιθετικό ρωσικό δόγμα. Η ανάγκη για επικαιροποίηση ή ανανέωση της «κλασικής πυρηνικής πολιτικής» διαφάνηκε ειδικότερα στην συνάντηση των υπουργών εξωτερικών του NATO στο Ταλίν, όπου η αμερικανίδα υπουργός εξωτερικών Hillary Clinton πρότεινε μια νέα προσέγγιση, ένα νέο πλαίσιο συζητήσεων για την πυρηνική πολιτική της Συμμαχίας, θέτοντας ορισμένες προϋποθέσεις για τον επαναπροσδιορισμό της (Stephen J. Cimbala, 2012). Ως βασικές προϋποθέσεις της δηλαδή ετέθησαν μεταξύ

άλλων η κυκλοφορία της Ανασκόπησης της Αμερικανικής Πυρηνικής Θέσης τον Απρίλιο του 2010 (Nuclear Posture Review, NPR) ως βάση συζήτησης, η απαίτηση της αμερικανικής γερουσίας για την επικύρωση της νέας συμφωνίας START, η ανάγκη για διαπραγματεύσεις με τη Ρωσία για μελλοντικές μειώσεις που έπρεπε να περιλαμβάνουν και τα τακτικά πυρηνικά όπλα, η σύνταξη ενός νέου Στρατηγικού Πυρηνικού Πλάνου και συναφών εγγράφων, και η ανασκόπηση των πολιτικών της αποτροπής και άμυνας της Συμμαχίας πάντοτε σε σχέση με τις ολοένα και αυξανόμενες ανησυχίες που προκαλούσε μία πιο επιθετική Ρωσία στα ανατολικά σύνορα της Συμμαχίας (Harald Müller, 2011).

Οι παραπάνω πρωτοβουλίες έδωσαν υποσχέσεις για νέα βάση στη συζήτηση της πυρηνικής πολιτικής του NATO. Για παράδειγμα, παρά το γεγονός ότι για 20 χρόνια τα αμερικανικά και νατοϊκά έγγραφα έλεγαν ότι τα μη στρατηγικά πυρηνικά όπλα θα διατηρούνταν εκσυγχρονισμένα όσο ήταν απαραίτητο και θα αναπτύσσονταν στην Ευρώπη και ότι αυτά τα όπλα παρείχαν μια απαραίτητη στρατιωτική και πολιτική σύνδεση μεταξύ Ευρώπης και Βόρειας Αμερικής, το αμερικανικό Nuclear Posture Review (NPR) ανέτρεπε στην ουσία όλη αυτήν την σημαντική διατύπωση, με αποτέλεσμα να συνταχθεί το νέο Στρατηγικό Δόγμα (Strategic Concept) του NATO το οποίο εγκρίθηκε κατά τη διάρκεια της συνόδου της Λισαβόνας το Νοέμβριο του 2010, όπως και η ανασκόπηση της αποτροπής και αμυντικής θέσης του NATO το 2012.² Οι αλλαγές στην έκφραση και φρασεολογία, ενώ δεν ομολογούταν δημόσια από τους αμερικανούς ηγέτες ή τους ηγέτες της Συμμαχίας, ήταν μία σημαντική αναχώρηση από την κλασική μεταψυχροπολεμική φρασεολογία αποτροπής και άφηνε ανοικτό το ενδεχόμενο σε μία πιθανή μελλοντική απόφαση της Συμμαχίας να απομακρύνει τις υπόλοιπες αμερικανικές κεφαλές που βρίσκονταν στην Ευρώπη. Στην πραγματικότητα, η ανασκόπηση της νατοϊκής αποτροπής και αμυντικής θέσης ρητά αναγνώρισε αυτήν την πιθανότητα, λέγοντας ότι οι σύμμαχοι χρειαζόταν να προετοιμάζονται σε περίπτωση που το NATO επρόκειτο να αποφασίσει να μειώσει την εξάρτησή του από τα μη στρατηγικά πυρηνικά όπλα που βρίσκονταν στην Ευρώπη. Υπήρχαν φημολογούμενες συζητήσεις στους χώρους των στρατηγείων του

² NATO, 2012. Active engagement, modern defence.
https://www.nato.int/cps/ua/natohq/official_texts_68580.htm. Πρόσβαση στον ιστότοπο από την βιβλιοθήκη του ΠΑΜΑΚ την Τετάρτη 20 Νοε 19 17:30

NATO, το 2012-2013, για ακόμα περισσότερες μειώσεις στα πυρηνικά αποθεματικά στα επόμενα χρόνια.³

Εντούτοις, όπως τελικά διαφάνηκε μέσα και από τις τελικές επίσημες δηλώσεις στην Ανασκόπηση της Πολιτικής σχετικά με την Αποτροπή και Άμυνα (DDPR) που έγιναν στη σύσκεψη του Σικάγο τον Μάιο του 2012, υποχρέωσαν τις Η.Π.Α και το NATO να διατηρήσουν επ' αόριστον τα αμερικανικά μη στρατηγικά πυρηνικά όπλα που βρίσκονταν στην Ευρώπη. Όπως αναφερόταν στην συγκεκριμένη ανασκόπηση «Τα πυρηνικά όπλα είναι ένας πυρήνας αποτελούμενος από τις συνολικές ικανότητες του NATO για αποτροπή και άμυνα συμβατικών και πυραυλικών αμυντικών δυνάμεων ταυτόχρονα». Η ανασκόπηση επίσης έδειξε ότι η στάση της πυρηνικής δύναμης της Συμμαχίας εκείνο το χρονικό διάστημα σχετιζόταν με τα κριτήρια για μία περισσότερο αποτελεσματική αποτροπή και αμυντική θέση. Αυτή η συμφωνία για την επικρατούσα κατάσταση χαιρετήθηκε από πολλούς στη Συμμαχία σαν ένα δείγμα συνεχούς αφοσίωσης στις υφιστάμενες παραδοσιακές πολιτικές αποτροπής. Άλλοι όμως, περισσότερο ιδεαλιστές, υποστήριξαν ότι αυτός ήταν ένας βολικός τρόπος αντίδρασης, μία προσωρινή παύση στην πορεία κατά την οποία η Συμμαχία ως επικεφαλής στην διεθνή πυρηνική πολιτική οδηγούσε προς το στόχο για έναν πλανήτη απαλλαγμένο από πυρηνικά.

Ο αμερικανός δημοκρατικός Πρόεδρος Barack Obama οραματίστηκε ένα τέτοιο στόχο στην ομιλία του στην Πράγα το Μάιο του 2009, όπου δεσμεύθηκε ότι οι Η.Π.Α θα μείνουν αφοσιωμένες στην αναζήτηση της ειρήνης και της ασφάλειας σε έναν κόσμο χωρίς πυρηνικά όπλα, σημειώνοντας σχετικά «Σήμερα, ο Ψυχρός Πόλεμος έχει τερματιστεί αλλά χιλιάδες από αυτά τα όπλα (πυρηνικά) δεν έχουν εξαφανιστεί. Σε μία παράξενη στροφή της ιστορίας η απειλή ενός παγκόσμιου πυρηνικού πολέμου υποχώρησε, αλλά ο κίνδυνος μιας πυρηνικής επίθεσης αυξήθηκε».

Έκτοτε αναφορές στον στόχο του «παγκόσμιου μηδέν» ξεκίνησαν να εμφανίζονται στα έγγραφα του NATO. Για παράδειγμα, η Στρατηγική Ιδέα του 2010 και η Ανασκόπηση της Πολιτικής σχετικά με την Αποτροπή και Άμυνα (Deterrence and Defence Posture Review, DDPR) του 2012, υποστήριξαν την μακρόπνοη

³ Department of Defence, 2018. Nuclear posture review: February 2018 <https://media.defense.gov/2018/Feb/02/2001872877/-1/-1/1/EXECUTIVE-SUMMARY.PDF>. Πρόσβαση στον ιστότοπο από την βιβλιοθήκη του ΠΑΜΑΚ την Τετάρτη 20 Νοε 19 17:30

προοπτική για έναν κόσμο απαλλαγμένο από πυρηνικά όπλα (Chalmers, M., 2011). Κάποιοι θεώρησαν ότι αυτή ήταν μία ευκαιρία μετασχηματισμού για τη Συμμαχία ώστε να τελειώσει με την μακροπρόθεσμη εξάρτησή της από την πυρηνική αποτροπή. Πράγματι, η απόφαση του NATO για να διατηρήσει τα πυρηνικά όπλα στην Ευρώπη εξέπληξε πολλούς ειδικούς και πολλούς κυβερνητικούς επισήμους, οι οποίοι αποκόμισαν από την ομιλία της Πράγας την εντύπωση ότι η διοίκηση Obama θα απέσυρε τα εναπομείναντα αμερικανικά πυρηνικά όπλα στην Ευρώπη ήδη με την πρώτη ευκαιρία. Εκείνη ακριβώς όμως τη στιγμή το NATO ουσιαστικά αντιμετώπισε μια κρίση πυρηνικής ταυτότητας, καθώς το να συμφιλιωθούν αυτές οι αποκλίνουσες απόψεις εντός της Συμμαχίας δεν ήταν κάτι εύκολο.⁴

Επιπλέον, η κρίση της πυρηνικής ταυτότητας του NATO θα μπορούσε να αποδοθεί και στην διεύρυνση των μελών της Συμμαχίας, η οποία έφερε νέες απειλές και ανησυχίες με τον κίνδυνο μιας ισχυρής στρατιωτικά επιθετικής Ρωσίας στα ανατολικά σύνορα του Οργανισμού. Τα νέα μέλη, έβλεπαν επιφυλακτικά και καχύποπτα την Ρωσία, ως έναν διεφθαρμένο και αντιδημοκρατικό απειλητικό γείτονα και οι στρατιωτικοί αναλυτές καλούνταν να υπολογίζουν ακόμη και το χειρότερο σενάριο. Ο συνδυασμός της ρωσικής προκλητικότητας με το βαρύ πυρηνικό οπλοστάσιο και τις διαρκείς απειλητικές προθέσεις της, η εμφανής απροθυμία να συμμορφωθεί με τους όρους των προεδρικών πυρηνικών πρωτοβουλιών του 1991-1992 σχετικά με τα μη στρατηγικά πυρηνικά όπλα, η εξέλιξη και η δοκιμή νέων στρατηγικών πυραύλων, η συγκέντρωση της πολιτικής δύναμης μέσα σε ένα αδιαφανές και ιεραρχικά διοικούμενο αυταρχικό καθεστώς και η απόφαση του Ρώσου Προέδρου Vladimir Putin να σταματήσει να συνεργάζεται με τη Δύση, οδήγησε τους συμμάχους στο απαισιόδοξο αλλά ορθολογικό συμπέρασμα ότι η Ρωσία προσπαθεί να ανατρέψει τους κανόνες που εδραιώθηκαν μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου. Αυτές οι ανησυχίες διαφάνηκαν αρχικά κατά την περίοδο 2006-2007, όταν η Ρωσία αντέδρασε στις παγκόσμιες τάσεις πυρηνικού αφοπλισμού, εκφράζοντας την εθνική της ανάγκη να αναπτύξει νέα πυρηνικά όπλα, ώστε να διατηρήσει τη στρατηγική ισορροπία στο νέο εξοπλιστικό πρόγραμμα με την Αμερική.

⁴ NATO, 2010. NATO's new strategic concept.

https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_68986.htm?selectedLocale=en Πρόσβαση στον ιστότοπο από την βιβλιοθήκη του ΠΑΜΑΚ την Τετάρτη 20 Νοε 19 17:30

2.4 Νέα δεδομένα και νέες απειλές για το NATO (2014-σήμερα)

Τα γεγονότα του 2014 άλλαξαν δραματικά την αντίληψη στο NATO, αν και όχι το ίδιο γρήγορα για όλα τα κράτη μέλη της Συμμαχίας. Πιο συγκεκριμένα, η επιθετική στρατιωτική δράση που εξαπέλυσε η Μόσχα στην Κριμαία και στο Ντόνμπας ήταν μια αλλαγή στους όρους της αισιόδοξης στάσης που είχαν υιοθετήσει πολλοί στη Δύση, σχετικά με την ευρωπαϊκή αλλά και παγκόσμια ασφάλεια. Η ανάγκη για αποτροπή μέσω συμβατικών αλλά και πυρηνικών όπλων επανήλθε. Το νέο δόγμα εθνικής ασφάλειας της Ρωσίας πλέον, αποδείχθηκε τελείως διαφορετικό από εκείνο που η χώρα είχε υιοθετήσει μετά από το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, με το νεότερο τώρα ουσιαστικά να αντανακλά τη στρατηγική που εφαρμόζε το NATO κατά τον Ψυχρό Πόλεμο, δηλαδή πρώτη χρήση πυρηνικών όπλων εάν κριθεί απαραίτητο ώστε να ελεγχθεί η κλιμάκωση (αποκαλείται παραδόξως «αποκλιμάκωση» στα ρωσικά έγγραφα). Το ρωσικό πυρηνικό δόγμα επίσης, απαιτεί να γίνεται από νωρίς πυρηνική χρήση σε ένα συμβατικό πεδίο μάχης. Πραγματικά ορισμένοι στρατιωτικοί αναλυτές αναφέρουν ότι, παρότι η Ρωσία μπορεί να είναι ικανότατη σε έναν υβριδικό πόλεμο και να στέλνει «εύστοχα χειριστικά» μηνύματα μέσω δηλώσεων και ασκήσεων, οι συμβατικές της δυνατότητες σε επιχειρησιακό επίπεδο παραμένουν αδύναμες. Αυτό θα σήμαινε πρακτικά ότι, σε μία συμβατική σύγκρουση η οποία ενδεχομένως να μην εξελισσόταν καλώς για τη Ρωσία, θα αναμένετο ως πλέον λογική αντίδραση, η γρήγορη προσφυγή της σε πρώτη χρήση πυρηνικών.

Σε αυτή την διαρκώς κλιμακούμενη επιθετική ρωσική πολιτική, η απάντηση του NATO από την αρχή δεν ήταν ξεκάθαρη, κυρίως λόγω των νέων απειλών που εμφανίζονταν παράλληλα στη νότια Ευρώπη με το ανεξέλεγκτο προσφυγικό πρόβλημα, την δημιουργία του Ισλαμικού Χαλιφάτου, και ασφαλώς την σοβαρότατη κρίση στη Συρία. Τα μεσογειακά κράτη-μέλη ένιωσαν λιγότερο απειλούμενα από την επιστροφή της Ρωσίας ως κράτος απειλή. Επιπρόσθετα, η πρόκληση της Βορείου Κορέας και πιθανώς μακροπρόθεσμα η εμπορική επικυριαρχία της Κίνας ήταν περισσότερο ανησυχητική στους κρίσιμους υπερατλαντικούς συμμάχους, τις ΗΠΑ και τον Καναδά. Με άλλα λόγια, ολόκληρη η Συμμαχία ήταν ξαφνικά σε εγρήγορση για έναν πιο επικίνδυνο κόσμο, ο οποίος απαιτούσε περισσότερη έμφαση στην ασφάλεια της συνθήκης που καθόριζε η κυριαρχία του NATO, αλλά η οποία

απαιτούσε επίσης μία ανανεωμένη πολιτική συμμετοχή με ερείσματα σε μια αποτελεσματική στρατηγικής πυρηνικής αποτροπής.⁵

2.5. NATO και ρωσική επιθετικότητα

Τα γεγονότα του 2014 ανάγκασαν το NATO να ξανασκεφτεί και αναθεωρήσει τα 20 χρόνια έμφασης σε εκστρατευτικές ειρηνευτικές επιχειρήσεις εκτός περιοχής, στη διαχείριση κρίσεων, καθώς και στην «σχεδόν εμμονική» για πολλούς, εστίασή του στις θεωρίες περί συνεργατικής ασφάλειας της Στρατηγικής Αντίληψης του 2010 (Strategic Concept), επαναπροσδιορίζοντας τις προτεραιότητες του πλέον σε πολιτικές αποτροπής και άμυνας. Με την άνοδο νέων απειλών δηλαδή τα κράτη μέλη της Συμμαχίας, σχεδόν βίαια συνειδητοποίησαν ότι θα έπρεπε να επαναξιολογήσουν την σπουδαιότητα της συλλογικής άμυνας και αποτροπής (Rudolf, P. 2018).

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, η αρχική αντίδραση του NATO στα γεγονότα του 2014 ήταν ασθενική. Η συμπεριφορά της Ρωσίας στο κομμάτι που αφορά την εξωτερική της πολιτική στην περιοχή της Κριμαίας, στην Ουκρανία, αλλά και στον επιθετικό δημόσιο λόγο εναντίον της Συμμαχίας, σόκαρε τα περισσότερα κράτη μέλη της Συμμαχίας. Αυτό ερείδεται στο γεγονός ότι το NATO «ωρίμασε μεταψυχροπολεμικά» θεωρώντας τη Ρωσία ως στρατηγικό εταίρο και όχι ως εχθρό. Με τη ρωσική συμπεριφορά στην ανατολή και την άνοδο της απειλής του ισλαμικού κράτους στο νότο, η Συμμαχία έπρεπε να αντιδράσει με κάποιο τρόπο, δεν είχε την επιλογή να μείνει αδρανής, καθώς παραδοσιακές απειλές επέστρεψαν και νέες προστέθηκαν, δυστυχώς όμως τα περισσότερα μέλη του NATO φάνηκε ότι δεν ήταν άμεσα προετοιμασμένα στρατιωτικά ή ψυχολογικά, ώστε να λάβουν τις βέλτιστες αποφάσεις και δράσεις

Γι' αυτό το λόγο η Συμμαχία αντέδρασε στην Ουκρανική κρίση με ένα μετριοπαθή τρόπο. Ανέπτυξε κάποιες μέτριες συμβατικές στρατιωτικές δυνάμεις στις Βαλτικές χώρες και στην Πολωνία σε μία προσπάθεια να αποκαταστήσει την αυτοπεποίθηση στις υποχρεώσεις του Άρθρου 5 του Καταστατικού της Συμμαχίας σχετικά με την συλλογική άμυνα σε επαπειλούμενη επίθεση. Ενώ οι ανώτεροι ηγέτες της Συμμαχίας έδωσαν έμφαση στη συλλογική άμυνα, η Συμμαχία σαν σύνολο είχε

⁵ Deterrence and Defence https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50068.htm , πρόσβαση την Τρίτη 12 Νοε 19 09:30 πμ.

δυσκολίες να βρεθεί αντιμέτωπη με μία διαρκώς αυξανόμενη και επικίνδυνη στρατιωτική ανισορροπία στην Ανατολική Ευρώπη, που θα μπορούσε να την εκμεταλλευτεί η Ρωσία. Αυτό έπρεπε να επισημανθεί με τον πλέον κατηγορηματικό τρόπο, όπως τελικά και έγινε στη σύνοδο της Ουαλίας και της Βαρσοβίας. Εντούτοις, η πολιτική του NATO προς τη Ρωσία στα δύο πρώτα χρόνια, μετά τα γεγονότα στην Κριμαία παρέμεινε σχετικά προσεκτική. Η συζήτηση μέσα στη Συμμαχία ήταν εάν θα δοθεί έμφαση στην άμυνα ή στο διάλογο. Μερικά κράτη μέλη υιοθέτησαν μια χλιαρή πολιτικά αντίδραση, ελπίζοντας ότι με το να μην αντιδράσουν υπερβολικά ίσως θα δελέαζαν τη Ρωσία να επιστρέψει στην κανονικότητα. Ωστόσο, από το 2016, το σενάριο της επιστροφή της Ρωσίας σε υπαρκτή απειλή για τα νατοϊκά συμφέροντα είχε γίνει κατανοητό από όλα τα μέλη.⁶

Εντούτοις και πάλι όλα τα μέλη δεν συμφώνησαν με τον βαθμό της απειλής από την Ρωσία. Μερικοί κοίταξαν πρώτα προς τη δύση αναλογιζόμενοι την κατάσταση ασφαλείας τους και προτίμησαν να επιλέξουν στρατηγικές παθητικής άμυνας με την εγκατάσταση σύγχρονων αντιαεροπορικών συστημάτων (αντιπυραυλική ασπίδα) μεταφράζοντάς την ως ικανή αποτροπή στην Ανατολική Ευρώπη αλλά και υιοθετώντας παράλληλα μια συζήτηση και ρητορική σχετικά με την ανάγκη προώθησης της σταθερότητας στη Ανατολική Ευρώπη (Glenn Diesen & Conor Keane, 2016). Αυτή η συζήτηση συνεχίζεται και απειλεί τη συνοχή του NATO προκαλώντας τον κίνδυνο της δημιουργίας ρωγμής ανάμεσα σε τρεις ομάδες κρατών: αυτών των κρατών (όπως Πολωνία, Εσθονία, Λετονία, Λιθουανία) που μοιράζονται τα σύνορα με τη Ρωσία και φοβούνται να μη δοθεί προς τα έξω η εντύπωση αδυναμίας τους (και έχουν την τύχη της Κριμαίας), αυτών των κρατών (όπως Τουρκία, Ελλάδα, Ιταλία, Ισπανία) που είναι απασχολημένα με μεσογειακά προβλήματα όπως η μετανάστευση, η θαλάσσια ασφάλεια και τα μέρη της Βορείου Αφρικής και Μέσης Ανατολής που υποφέρουν από ακυβερνησία, και εκείνων των κρατών που προτιμούν να δουν μια πιο ισορροπημένη προσέγγιση της αξιολόγησης της απειλής (Γερμανία, Γαλλία). Γι' αυτό το λόγο η επιστροφή της αποτροπής έφερε ένα κύμα δυσφορίας στη Συμμαχία, καθώς απαιτούσε από κάθε έθνος να επαναξιολογήσει τις απόψεις του για τα πυρηνικά όπλα και τον ρόλο που τελικά αυτά μπορούν να διαδραματίσουν.

⁶ Deterrence and Defence https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50068.htm, πρόσβαση την Τρίτη 12 Νοε 19 09:30 πμ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΠΟΤΡΟΠΗΣ ΤΟΥ ΝΑΤΟ ΑΠΟ ΤΗΝ ΣΥΝΟΔΟ ΚΟΡΥΦΗΣ ΤΗΣ ΟΥΑΛΙΑΣ ΜΕΧΡΙ ΣΗΜΕΡΑ

3.1 Η Σύνοδος Κορυφής της Ουαλίας

Στη σύνοδο κορυφής της Ουαλίας τον Σεπτέμβριο του 2014 και στις συναντήσεις των υπουργών άμυνας του ΝΑΤΟ που ακολούθησαν, ποικίλες πρωτοβουλίες αναπτύχθηκαν σαν μία συμβατική αντιμετώπιση στις ρωσικές απειλές στην Ανατολική πτέρυγα του ΝΑΤΟ. Οι πρωτοβουλίες αυτές συμπεριλήφθηκαν στο Σχέδιο Δράσης Ετοιμότητας (Readiness Action Plan, RAP) που σκοπούσε στην παροχή ασφάλειας στα κράτη μέλη που ένιωθαν εκτεθειμένα στους αυξανόμενους κινδύνους και ταυτόχρονα στην προσαρμογή της Συμμαχίας στο νέο περιβάλλον ασφάλειας.

Με αυτές τις πολιτικές πρωτοβουλίες, θεωρητικά τουλάχιστον, το ΝΑΤΟ έγινε πιο δυνατό, αφού προβλέπονταν πλέον κάποια επιπλέον μέτρα για την καθησύχαση των Συμμάχων στην Ανατολή Ευρώπη καθώς και κάποια μέτρα αποτροπής για την ευθεία αντιμετώπιση του ρωσικού στρατού. Αλλά κανείς δεν θα μπορούσε να είναι σίγουρος εάν αυτές οι ήπιες βελτιώσεις θα επαρκούσαν τελικά να αποτρέψουν τη Ρωσία. Γι' αυτό το λόγο αναβίωσε η ανάγκη να διατηρηθούν τα πυρηνικά όπλα σαν παράγοντας αποτροπής, αν και δεν υπήρξε καμία ουσιαστική αλλαγή στην στάση της Συμμαχίας για τα πυρηνικά, επειδή επιτυγχάνοντας δύσκολα ομοφωνία για κάθε αλλαγή στην πυρηνική στρατηγική του ΝΑΤΟ ή στις στρατιωτικές δυνάμεις του, θεωρήθηκαν ιδιαίτερα πολιτικά ευαίσθητες.⁷

Στρατιωτικά προγράμματα και σχέδια για ισχυρή έμφαση στην αντίδραση, η οποία και θεωρητικά ταυτοποιήθηκε στη Σύνοδο Κορυφής της Ουαλίας, περιελάμβαναν την πυραυλική άμυνα, την διαδικτυακή άμυνα, την διακλαδική πληροφόρηση, την επιτήρηση, την αναγνώριση και την πυρηνική αποτροπή. Ομοφωνία σε μία νέα και τολμηρή γλώσσα σχετικά με την πυρηνική αποτροπή επιτεύχθηκε στη τελική διακήρυξη της συνόδου. Αυτό αντανακλούσε τις συζητήσεις που έγιναν σε τρεις ομάδες πυρηνικού σχεδιασμού για μια περίοδο πάνω από 18 μήνες η οποία οδήγησε στην Σύνοδο Κορυφής. Η δήλωση περιελάμβανε ένα

⁷ Wales Declaration Summit https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm, πρόσβαση την Τρίτη 12 Νοε 19 09:30 πμ.

ξεκάθαρο μήνυμα ότι το NATO θα αντιδρούσε στις ρωσικές προκλήσεις. Η πολιτική της Συμμαχίας επαναλάμβανε ότι η απόλυτη ασφάλεια του NATO βασίζεται σε ένα κατάλληλο μείγμα συμβατικής, πυρηνικής και πυραυλικής άμυνας. Επίσημα, η δήλωση ανέφερε ότι οι συνθήκες κάτω από τις οποίες, κάθε χρήση πυρηνικών όπλων θα έπρεπε να μπει υπό σκέψη, είναι πάρα πολύ μακρινές. Η ρητορική και φρασεολογία που χρησιμοποίησαν οι Σύμμαχοι την επομένη της Συνόδου Κορυφής στην Ουαλία σε σχέση με την πολιτική της αποτροπής και τα παρεπόμενά της, καταγράφεται στις παραγράφους που ακολουθούν.⁸

3.2 Η Κοινή Διακήρυξη Συνόδου της Ουαλίας (2014)

3.2.1 Συμμαχική πολιτική αποτροπής μετά την Ουαλία

Στη διακήρυξη Συνόδου της Ουαλίας καταγράφεται ρητά ότι η μεγαλύτερη ευθύνη της Συμμαχίας είναι να προστατεύσει και να υπερασπιστεί την επικράτεια και τους πληθυσμούς της από επίθεση, όπως ορίζεται στο άρθρο 5 της Συνθήκης της Ουάσιγκτον, επισημαίνοντας παράλληλα ότι κανείς δεν πρέπει να αμφιβάλλει για την αποφασιστικότητα του NATO αν απειληθεί η ασφάλεια οποιουδήποτε από τα μέλη του.

Για την επίτευξη δε του παραπάνω σκοπού τονίζεται, στο ίδιο κείμενο, ότι το NATO θα διατηρήσει το πλήρες φάσμα των δυνατοτήτων που απαιτούνται για την αποτροπή και την υπεράσπιση οποιασδήποτε απειλής για την ασφάλεια των πληθυσμών των μελών του, όπου και αν προκύψει. Επομένως ως πρωτεύουσα στρατηγική επιλογή της Συμμαχίας προβλήθηκε στην σύνοδο της Ουαλίας η αποτροπή, βασισμένη όμως σε ένα κατάλληλο μίγμα πυρηνικών και συμβατικών πυραυλικών όπλων, υπενθυμίζοντας πως όσο υπάρχουν πυρηνικά όπλα, το NATO θα παραμείνει πυρηνική Συμμαχία, αν και οι συνθήκες υπό τις οποίες μπορεί να προβλεφθεί η χρήση πυρηνικών όπλων κρίθηκαν ως εξαιρετικά απίθανες.⁹

Περαιτέρω, επισημάνθηκε ότι οι στρατηγικές πυρηνικές δυνάμεις της Συμμαχίας, ιδιαίτερα εκείνες των Ηνωμένων Πολιτειών, εξακολουθούν να αποτελούν την υπέρτατη εγγύηση για την ασφάλεια των Συμμάχων, ενώ και οι ανεξάρτητες στρατηγικές πυρηνικές δυνάμεις του Ηνωμένου Βασιλείου και της Γαλλίας έχουν

⁸ Wales Declaration Summit https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm,

πρόσβαση την Τρίτη 12 Νοε 19 09:30 πμ.

⁹ Ibid.

αποτρεπτικό ρόλο και συμβάλλουν στη συνολική αποτροπή και ασφάλεια της Συμμαχίας (Jeffrey Lewis & Bruno Tertrais, 2015). Οι δυνάμεις των Συμμάχων δηλαδή συνεισφέρουν σημαντικά στην αποτροπή ενός ευρέος φάσματος απειλών. Συμβάλλουν στην παροχή ορατής διασφάλισης της συνοχής του NATO καθώς και στην ικανότητα και τη δέσμευση της Συμμαχίας να ανταποκριθεί στις ανησυχίες για την ασφάλεια κάθε συμμάχου τους.

Για την πρακτική εφαρμογή της παραπάνω πολιτικής, διακηρύχθηκε ότι η αντιπυραυλική άμυνα μπορεί να συμπληρώσει τον ρόλο των πυρηνικών όπλων σε αποτρεπτικό χαρακτήρα όμως σίγουρα δεν μπορεί να τα αντικαταστήσει, καθώς η συγκεκριμένη αντιπυραυλική ικανότητα είναι καθαρά αμυντική. Εκτός όμως από την αντιπυραυλική ικανότητα στη διακήρυξη τονίστηκε ότι ο έλεγχος των όπλων, ο αφοπλισμός και η μη διάδοση πυρηνικών συνεχίζουν να διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην επίτευξη των στόχων της Συμμαχίας εν γένει για την ασφάλειά της (Glenn Diesen & Conor Keane, 2016). Σε αυτό το πλαίσιο, κρίθηκε από όλους, ότι είναι υψίστης σημασίας να εκπληρωθούν οι δεσμεύσεις για τον αφοπλισμό και τη μη διάδοση των πυρηνικών μέσω της διασφάλισης των υφιστάμενων συνθηκών, συμπεριλαμβανομένης της Συνθήκης για τις Πυρηνικές Δυνάμεις Ενδιάμεσου Φάσματος (Intermediate Nuclear Forces - INF), η οποία αποτελεί κρίσιμο στοιχείο της Ευρωατλαντικής ασφάλειας. Σε αυτό το πνεύμα σύμπραξης, οι Σύμμαχοι κάλεσαν τη Ρωσία να διατηρήσει τη βιωσιμότητα της Συνθήκης INF μέσω της διασφάλισης πλήρους και επαληθεύσιμης συμμόρφωσης με αυτή.¹⁰

Αξίζει να επισημανθεί ιδιαίτερα ότι, η βαρύτητα που αποδόθηκε στον τομέα της αντιπυραυλικής άμυνας δεν αποτέλεσε πρωτοτυπία στη σύνοδο της Ουαλίας, αφού αποτελούσε κεντρικό θέμα συζήτησης και σε προηγούμενες συνόδους. Αφού καταγράφηκε για ακόμη μια φορά ότι η απειλή για τους πληθυσμούς, την επικράτεια και τις δυνάμεις του NATO που θέτει η εξάπλωση των βαλλιστικών πυραύλων συνεχίζει να αυξάνεται, συμφωνήθηκε ότι η αντιπυραυλική άμυνα αποτελεί μέρος μιας ευρύτερης αντίδρασης για την απόκρουσή της. Στη Σύνοδο Κορυφής της Λισαβόνας (2010) άλλωστε είχε ήδη αποφασισθεί η ανάπτυξη της δυνατότητας άμυνας βαλλιστικών πυραύλων του NATO προς επιδίωξη του βασικού καθήκοντος περί συλλογικής άμυνας. Στόχος αυτής της δυνατότητας ήταν η παροχή πλήρους

κάλυψης και προστασίας για όλους τους ευρωπαϊκούς πληθυσμούς, τα εδάφη και τις δυνάμεις του NATO και η σθεναρή απάντηση στις αυξανόμενες απειλές που ενείχε η διάδοση των βαλλιστικών πυραύλων, με βάση τις αρχές του αδιαίρετου χαρακτήρα της Συμμαχίας, την ασφάλεια και αλληλεγγύη του NATO, την ισότιμη κατανομή των κινδύνων και επιβαρύνσεων, καθώς και την εύλογη πρόκληση, λαμβάνοντας υπόψη το επίπεδο απειλών, σύμφωνα με τις κοινές εκτιμήσεις απειλών που συμφωνήθηκαν από την Συμμαχία. Σε περίπτωση δε που οι διεθνείς προσπάθειες μείωναν τις απειλές που προκαλούνται από τη διάδοση των βαλλιστικών πυραύλων, η αντιπυραυλική άμυνα του NATO θα μπορούσε να προσαρμοστεί ανάλογα.

Αξίζει να επισημανθεί ότι και στη Σύνοδο Κορυφής στο Σικάγο το 2012, δηλώθηκε η επίτευξη της ενδιάμεσης ικανότητας του αμυντικού βαλλιστικού συστήματος του NATO ως ένα λειτουργικά σημαντικό πρώτο βήμα, που δύναται να προσφέρει μέγιστη κάλυψη, εντός των διαθέσιμων μέσων, για την υπεράσπιση πληθυσμών, επικράτειας και δυνάμεων σε όλη την Ευρώπη εναντίον οποιασδήποτε επίθεσης βαλλιστικών πυραύλων.

Πλέον των παραπάνω, στο πλαίσιο ευρύτερης εξωστρεφούς πολιτικής και στη Σύνοδο της Ουαλίας, οι Σύμμαχοι επανέλαβαν τις πιθανές ευκαιρίες για συνεργασία στον τομέα της πυραυλικής άμυνας και την περαιτέρω ενθάρρυνση να διερευνηθούν πιθανές πρόσθετες εθελοντικές εθνικές πρωτοβουλίες και συνεισφορές, μεταξύ άλλων μέσω της πολυεθνικής συνεργασίας, για την παροχή συναφών δυνατοτήτων, καθώς και για τη συνεργασία στον σχεδιασμό, την προμήθεια και την ανάπτυξη νέων αμυντικών συστημάτων. Όπως και με όλες τις επιχειρήσεις του NATO, διασφαλίστηκε ο πλήρης πολιτικός έλεγχος για τις στρατιωτικές ενέργειες, για το σκοπό αυτό, δηλώθηκε η πρόθεση και αποφασιστικότητα για την εμπάθυνση της πολιτικής εποπτείας του πυραυλικού στρατιωτικού προγράμματος.

Επιπρόσθετα δόθηκε μεγάλη έμφαση και στη ανάγκη για συνεργασία με τρίτα κράτη, κατά περίπτωση, προκειμένου να ενισχυθεί η διαφάνεια και η εμπιστοσύνη και να αυξηθεί η αποτελεσματικότητα της άμυνας, αφού είχαν ήδη γίνει αρχικά βήματα και θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε διάφορες μορφές σύμπραξης με τρίτες χώρες στον τομέα της αντιπυραυλικής άμυνας. Όπως είχε ήδη καταγραφεί και στο Σικάγο το 2012, επιβεβαιώθηκε ότι η αντιπυραυλική άμυνα του NATO δεν στρέφεται κατά της Ρωσίας και δεν θα υπονομεύσει τη στρατηγική αποτρεπτική ικανότητά της.

Η αντιπυραυλική άμυνα του NATO σε όλες τις συνόδους υποστηρίχθηκε ότι προορίζεται να υπερασπιστεί τα κράτη μέλη έναντι πιθανών απειλών που προέρχονται εκτός του Ευρωατλαντικού χώρου.¹¹

Σε ότι αφορά στο συμβατικό οπλοστάσιο, και την συμβατική πολιτική αποτροπής, η Συμμαχία επιβεβαίωσε τη μακροχρόνια δέσμευσή της στον έλεγχο των συμβατικών όπλων, ως ένα ακόμα βασικό στοιχείο της ευρωατλαντικής ασφάλειας και τόνισε τη σημασία της πλήρους εφαρμογής και συμμόρφωσης με τις διεθνείς σχετικές συνθήκες για την επίτευξη της οικοδόμηση εμπιστοσύνης.¹² Την ίδια στιγμή όμως επισημάνθηκε ότι η μονομερής στρατιωτική δραστηριότητα της Ρωσίας εντός και γύρω από την Ουκρανία υπονομεύει την ειρήνη, την ασφάλεια και τη σταθερότητα σε ολόκληρη την περιοχή. Επισημάνθηκε επιπλέον ότι και η επιλεκτική εφαρμογή της Συνθήκης της Βιέννης και των Ανοικτών Ουρανών (Open Skies) από την Ρωσία, έχει επηρεάσει τη θετική συνεισφορά αυτών των προγραμμάτων ελέγχου διακίνησης όπλων. Ως εκ τούτου, οι Σύμμαχοι κάλεσαν τη Ρωσία να τηρήσει πλήρως τις δεσμεύσεις της, καθώς αυτοί ήταν αποφασισμένοι να διατηρήσουν, να ενισχύσουν και να εκσυγχρονίσουν τον έλεγχο των συμβατικών όπλων στην Ευρώπη, βάσει αρχών και δεσμεύσεων, συμπεριλαμβανομένης της αμοιβαιότητας και διαφάνειας.

Αναφορικά με τον μελλοντικό σχεδιασμό του Οργανισμού, στην Σύνοδο της Ουαλίας οι Σύμμαχοι επανεπιβεβαίωσαν τους φιλόδοξους στόχους που τέθηκαν αρχικά στη σύνοδο κορυφής του Σικάγο, και αφορούσαν το όραμα για τις δυνάμεις του NATO το 2020. Δυνάμεις σύγχρονες, στενά συνδεδεμένες, άρτια εξοπλισμένες, ικανά εκπαιδευμένες, ώστε να είναι σε θέση να ανταποκριθούν στο επίπεδο φιλοδοξίας (level of ambition) της Συμμαχίας και να μπορούν να λειτουργούν τόσο μαζί όσο και με τρίτους εταίρους (PfP) σε οποιοδήποτε περιβάλλον. Ο στόχος κρίθηκε ότι εξακολουθεί να παραμένει έγκυρος και επιβεβαιώθηκε η δέσμευση για επίτευξή του. Ως εκ τούτου αποφασίστηκε ότι το NATO χρειάζεται, τώρα περισσότερο από ποτέ, σύγχρονες, ισχυρές και ικανές δυνάμεις σε υψηλή ετοιμότητα (High Readiness Forces), στον αέρα, στη στεριά και στη θάλασσα, προκειμένου να ανταποκριθούν στις τρέχουσες και μελλοντικές προκλήσεις. Για τον σκοπό αυτόν,

¹¹ Ibid.

¹² Article: (1984 What is a conventional deterrence for NATO?, Adelphi Papers, 24:193, 3-12, <https://doi.org/10.1080/05679328408457494> Τελευταία πρόσβαση από τη βιβλιοθήκη του ΠΑΜΑΚ την Τρίτη 5 Νοε 19 16:58

αποφασίστηκε δέσμη μέτρων για την άμυνα με μια σειρά προτεραιοτήτων, όπως η ενίσχυση της κατάρτισης δυνάμεων και των ασκήσεων διοίκησης και ελέγχου (C2, Command and Control), συμπεριλαμβανομένων των απαιτητικών αεροπορικών επιχειρήσεων, πληροφοριών, επιτήρησης και αναγνώρισης.

Με άλλα λόγια και στη Σύνοδο της Ουαλίας επιβεβαιώθηκαν οι πολιτικές σχετικά με την ικανότητα άμυνας του NATO, σύμφωνα με τις αποφάσεις που ελήφθησαν στις συνόδους κορυφής της Λισαβόνας (2010) και του Σικάγου (2012), συμπεριλαμβανομένου του εθελοντικού χαρακτήρα των εθνικών συνεισφορών, την κυβερνοάμυνα καθώς και την βελτίωση της ικανότητας και ετοιμότητας των χερσαίων δυνάμεων τόσο για τη συλλογική άμυνα όσο και για την αντιμετώπιση κρίσεων. Η εκπλήρωση αυτών των προτεραιοτήτων κρίθηκε ότι δύναται να αυξήσει τις συλλογικές δυνατότητες της Συμμαχίας και να προετοιμάσει καλύτερα το NATO για την αντιμετώπιση τρεχουσών και μελλοντικών απειλών και προκλήσεων.

Σε ό,τι αφορά στο πλαίσιο πολιτικού ελέγχου των πυρηνικών και του αφοπλισμού, κρίθηκε ότι ο πολλαπλασιασμός των πυρηνικών όπλων και άλλων όπλων μαζικής καταστροφής, από τρίτα κράτη αλλά και μη κρατικούς φορείς, εξακολουθούν να αποτελούν απειλή για τους πληθυσμούς, την επικράτεια και τις δυνάμεις του Οργανισμού. Η Συμμαχία επεσήμανε ότι είναι αποφασισμένη να δημιουργήσει συνθήκες για έναν κόσμο χωρίς πυρηνικά όπλα σύμφωνα με τους στόχους της σχετικής Συνθήκης για τη Μη Διάδοση των Πυρηνικών Όπλων, με τρόπο που να προωθεί τη διεθνή σταθερότητα και με βάση την αρχή της μη μειωμένης ασφάλειας για όλους. Ως εκ τούτου, η αντιμετώπιση των σοβαρών προκλήσεων διάδοσης πυρηνικών εξακολουθούσε να παραμένει επείγουσα διεθνής προτεραιότητα για τη Συμμαχία.

Στο παραπάνω πλαίσιο, η Συμμαχία κάλεσε το Ιράν να συμμορφωθεί πλήρως με όλες τις διεθνείς υποχρεώσεις του, συμπεριλαμβανομένων όλων των σχετικών ψηφισμάτων του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών και του Διεθνούς Οργανισμού Ατομικής Ενέργειας και να αδράξει την ευκαιρία της επέκτασης του κοινού σχεδίου δράσης για να προβεί στις στρατηγικές επιλογές που θα αποκαταστήσουν την εμπιστοσύνη στον αποκλειστικά ειρηνικό χαρακτήρα του πυρηνικού προγράμματός του. Ταυτόχρονα η Συμμαχία εξέφρασε τις βαθύτατες ανησυχίες της για τα προγράμματα πυρηνικών και βαλλιστικών πυραύλων και τις

δραστηριότητες της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κορέας (ΛΔΚ) και την κάλεσε να συμμορφωθεί πλήρως με όλες τις σχετικές διεθνείς της υποχρεώσεις και να εγκαταλείψει όλα τα υφιστάμενα προγράμματα πυρηνικών και βαλλιστικών πυραύλων με πλήρη, επαληθεύσιμο και αμετάκλητο τρόπο, αλλά και να διακόψει αμέσως όλες τις συναφείς δραστηριότητες.

Τέλος με την Διακήρυξη της Ουαλίας, το ΝΑΤΟ προσκάλεσε όλα τα κράτη να δεσμευτούν για την αποτελεσματική καταπολέμηση της διάδοσης των Όπλων Μαζικής Καταστροφής μέσω της διεθνούς σύμβασης για τα χημικά όπλα, της σύμβασης για τα βιολογικά και τοξικά όπλα, της Συνθήκης για τη συνολική απαγόρευση των πυρηνικών δοκιμών και μέσω της Πρωτοβουλίας για την ασφάλεια της διάδοσης των Πυρηνικών Όπλων. Η Συμμαχία επεσήμανε σε όλα τα κράτη την υποχρέωσή τους να συνεχίσουν να ενισχύουν την ασφάλεια των πυρηνικών υλικών και των ραδιενεργών πηγών εντός των συνόρων τους, όπως είχαν κληθεί να πράξουν από τις συνόδους κορυφής της πυρηνικής ασφάλειας το 2010 στην Ουάσιγκτον, το 2012 στη Σεούλ και το 2014 στη Χάγη.

3.3 Η Σύνοδος Κορυφής της Βαρσοβίας

Οι περισσότερες από τις πρωτοβουλίες της συνόδου της Ουαλίας επισημάνθηκαν και στη Σύνοδο της Βαρσοβίας. Η συνάντηση στην πολωνική πρωτεύουσα τον Ιούλιο του 2016 οδήγησε σε δύο σημαντικά συμπεράσματα. Πρώτα υιοθέτησε ισχυρότερα μέτρα ασφαλείας, προσδίδοντας έμφαση στην ανατολική πτέρυγα της Συμμαχίας και δευτερευόντως απέδωσε έμφαση στο να ισχυροποιήσει την ασφάλεια και σταθερότητα στις ιδιαίτερα ευαίσθητες οικονομικά περιοχές της νότιας πτέρυγας. Το πιο σημαντικό όμως όλων, ήταν το γεγονός, ότι η σύνοδος υιοθέτησε μία περισσότερο ολοκληρωμένη αξιολόγηση για τυχόν επικείμενη απειλή και μίλησε περισσότερο ανοικτά για την πολιτική δυσφορία έναντι της Ρωσίας που παρατηρούνταν εντός της Συμμαχίας, υπενθυμίζοντας τον ειδικό χαρακτήρα του ΝΑΤΟ ως Συμμαχία, η οποία οφείλει να δρα στο πνεύμα του «όλοι για έναν και ένας για όλους». Οφείλε δηλαδή να αντιδρά με ένα περισσότερο ισορροπημένο και

κατάλληλο τρόπο σε όλα τα είδη των απειλών, σε όποιο σημείο του ορίζοντα και από όποιον εχθρό και αν προέρχονται.¹³

Γι' αυτό το λόγο η Συμμαχία κέρδισε την πολιτική συνοχή που ήταν απαραίτητη, ώστε να αναγνωρίσει ξεκάθαρα και πέραν πάσης αμφισβήτησης ότι υπήρχε ανάγκη να ξαναδοθεί έμφαση στην έννοια της αποτροπής, εξαιτίας των μειωμένων συμβατικών δυνατοτήτων, της έλλειψης ικανών στρατιωτικών δυνάμεων κατά μήκος των ανατολικών συνόρων, καθώς και της επιθετικής, πολεμοχαρούς και παράνομης συμπεριφορά της Ρωσίας. Στη σύνοδο της Βαρσοβίας επομένως, ξεκάθαρα επανυπογραμμίστηκε ότι «η σπουδαιότερη ευθύνη της Συμμαχίας είναι να προστατέψει και να αμυνθεί υπέρ της επικράτειας και των πληθυσμών της εναντίον οποιασδήποτε επίθεσης», αποδίδοντας εκ νέου ιδιαίτερη έμφαση στην αποτροπή και τη συλλογική άμυνα.

Πιο συγκεκριμένα, η Συμμαχία επανέλαβε την πίστη της στην αρχή ότι «όσο υπάρχουν πυρηνικά όπλα, το NATO θα παραμείνει μια πυρηνική Συμμαχία, και ότι οι στρατηγικές δυνάμεις της Συμμαχίας, ιδιαίτερα των Η.Π.Α, αποτελούν την υπέρτατη εγγύηση της ασφάλειας των συμμάχων». Επιπλέον, σε μία νέα δήλωση, που απέδιδε ιδιαίτερη έμφαση στη σημαντικότητα των ευρωπαϊών Συμμάχων στον πυρηνικό διαμοιρασμό, διαμηνύθηκε ότι, η πολιτική της πυρηνικής αποτροπής του NATO βασίζεται εν μέρει και στα πυρηνικά όπλα των ΗΠΑ που αναπτύχθηκαν στην Ευρώπη αλλά και στις αντίστοιχες δυνατότητες και υποδομές που τους παρέχονται με μέριμνα των Συμμάχων, οι οποίοι διαρκώς επιβεβαιώνουν ότι όλα τα στοιχεία της πυρηνικής αποτροπής του NATO παραμένουν ασφαλή και αποτελεσματικά. Το NATO, μετά την συγκεκριμένη σύνοδο, αποφάσισε να στείλει ένα αποφασιστικότερο μήνυμα στη Μόσχα, που συνδύαζε παλιά αλλά και νέα στοιχεία της ρητορικής και φρασεολογίας που χρησιμοποιούσε ψυχροπολεμικά, για να αντιμετωπίσει τις απειλές από την Ρωσία.

Χαρακτηριστικότερη όλων, η παράγραφος που αποτελεί τον πυρήνα της αποτρεπτικής πολιτικής του και που αποτυπώθηκε σε καθαρά κλασική γλώσσα αποτροπής, σύμφωνα με την οποία «οποιαδήποτε χρήση πυρηνικών όπλων εναντίον

¹³ NATO Warsaw Summit https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm, πρόσβαση την Τρίτη 12 Νοε 19 09:30 πμ.

του NATO θα άλλαζε θεμελιωδώς τη φύση της σύγκρουσης. Οι προϋποθέσεις κάτω από τις οποίες το NATO μπορεί να χρησιμοποιήσει πυρηνικά όπλα είναι μεν πολύ συγκεκριμένες. Εάν όμως η θεμελιώδης ασφάλεια οποιουδήποτε μέλους πρόκειται να απειληθεί, το NATO έχει τις απαραίτητες ικανότητες να επιβάλλει κυρώσεις σε οποιοδήποτε αντίπαλο, που θα ήταν μη ανεκτές και θα υπερέβαιναν κατά πολύ τα οφέλη που αυτός (ο αντίπαλος) ήλπιζε αρχικά να επιτύχει». Οι βασικές θέσεις και ο τρόπος με τον οποίο αυτές αποτυπώθηκαν από τους Συμμάχους, την επομένη της Συνόδου Κορυφής στην Βαρσοβία, σε σχέση με την πολιτική της αποτροπής και τα παρεπόμενά της, παρατίθενται αναλυτικότερα στις παραγράφους που ακολουθούν.¹⁴

3.4 Η Κοινή Διακήρυξη Συνόδου της Βαρσοβίας (2016)

3.4.1 Η Συμμαχική πολιτική αποτροπής μετά την Σύνοδο της Βαρσοβίας

Σε ό,τι αφορά στην αποτροπή, στη Σύνοδο της Βαρσοβίας οι Σύμμαχοι χαιρέτησαν τις έως τότε πολυάριθμες συγκεκριμένες πολυεθνικές και εθνικές πρωτοβουλίες, οι οποίες διεξήχθησαν ανεξάρτητα ή υπό την αιγίδα της έξυπνης άμυνας (smart defence) και οι οποίες ενίσχυαν τη Συμμαχία, συμβάλλοντας άμεσα στην ανάπτυξη των ικανοτήτων αλλά και στην ενισχυμένη αποτροπή και αμυντική στάση του Οργανισμού. Υποσχέθηκαν ότι προτίθενται μελλοντικά να υποστηρίξουν ανάλογες πρωτοβουλίες και να εξασφαλίσουν τη συνολική συνοχή και την ενότητα της προσπάθειας με όλα τα μέσα και διατιθέμενα στοιχεία της Συμμαχίας, μέσω ανάπτυξης ανάλογων δυνατοτήτων αλλά και της στρατιωτικής παρουσίας τόσο σε πολυεθνικές και όσο και σε εθνικές στρατιωτικές δραστηριότητες και πρωτοβουλίες.

Αφού επισημάνθηκε εκ νέου ότι η μεγαλύτερη ευθύνη της Συμμαχίας είναι να προστατεύσει και να υπερασπιστεί την επικράτεια και τους πληθυσμούς της από επιθέσεις, όπως ορίζεται στο άρθρο 5 της Συνθήκης της Ουάσιγκτον, επαναβεβαιώθηκε με τον πλέον κατηγορηματικό τρόπο ότι κανείς δεν πρέπει να αμφιβάλλει για την αποφασιστικότητα του NATO αν απειλείται η ασφάλεια οποιουδήποτε από τα μέλη του. Το NATO δηλαδή και στη Σύνοδο της Βαρσοβίας, παρέμεινε προσηλωμένο στη διατήρηση του πλήρους φάσματος των δυνατοτήτων που απαιτούνται για την αποτροπή και την υπεράσπιση οποιασδήποτε απειλής για την ασφάλεια και την ασφάλεια των πληθυσμών, οποτεδήποτε προκύψει.

¹⁴ NATO Warsaw Summit https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm , πρόσβαση την Τρίτη 12 Νοε 19 09:30 πμ.

Κύριο μέσο για την επίτευξη της παραπάνω στρατηγικής αλλά και την πρόληψη των συγκρούσεων και του πολέμου, κρίθηκε και πάλι η αξιόπιστη αποτροπή. Ως εκ τούτου, η αποτροπή με βάση ένα κατάλληλο μίγμα πυρηνικών, συμβατικών και αντιπυραυλικής ικανότητας, παρέμεινε βασικό στοιχείο της συνολικής συμμαχικής στρατηγικής. Η ισχυρή αποτρεπτική και αμυντική πολιτική κρίθηκε εκ νέου ότι ενισχύει τη συνοχή της Συμμαχίας, συμπεριλαμβανομένου του Διατλαντικού συνδέσμου, μέσω μιας δίκαιης και βιώσιμης κατανομής ρόλων, ευθυνών και βαρών. Το NATO δεσμεύτηκε ότι θα συνεχίσει να προσαρμόζει τη στρατηγική του σύμφωνα με τις νέες απειλές και τάσεις στο περιβάλλον ασφαλείας, μεταξύ άλλων όσον αφορά τις δυνατότητες και πιθανώς άλλα πρόσθετα απαιτούμενα μέτρα, προκειμένου να διασφαλίσει ότι η συνολική αποτροπή και άμυνά του είναι ικανές να αντιμετωπίσουν τις δυνητικές απειλές, το επιθετικό δόγμα και τις ικανότητες των αντιπάλων, αλλά και να διασφαλίσει ότι εξακολουθεί να παραμένει αξιόπιστο, ευέλικτο, ανθεκτικό και ευπροσάρμοστο στα νέα δεδομένα.

Για άλλη μια φορά λοιπόν, αντικειμενικός στόχος των Συμμάχων και στη Σύνοδο Κορυφής της Βαρσοβίας, ήταν αποδεδειγμένα να διατηρήσουν αλλά και να ενισχύσουν περαιτέρω την πολιτική της αποτροπής, ως βασικό στοιχείο της συλλογικής άμυνας και να συμβάλουν στην αδιαίρετη ασφάλεια της Συμμαχίας (Devanny Joe, 2017). Αυτός είναι και ο λόγος που στο σχετικό κείμενο της διακήρυξης χρησιμοποιήθηκε αυτούσια η ίδια αυστηρή φρασεολογία που χρησιμοποιήθηκε και στη διακήρυξη της Ουαλίας, ότι δηλαδή «όσο υπάρχουν πυρηνικά όπλα, το NATO θα παραμείνει πυρηνική Συμμαχία, οι στρατηγικές δυνάμεις της Συμμαχίας, ιδιαίτερα εκείνες των Ηνωμένων Πολιτειών, είναι η υπέρτατη εγγύηση για την ασφάλεια των Συμμάχων, οι ανεξάρτητες στρατηγικές πυρηνικές δυνάμεις του Ηνωμένου Βασιλείου και της Γαλλίας έχουν αποτρεπτικό ρόλο και συμβάλλουν στη συνολική ασφάλεια της Συμμαχίας καθώς τα ξεχωριστά κέντρα λήψης αποφάσεων αυτών των συμμάχων συμβάλλουν στην αποτροπή, επειδή περιπλέκουν τους υπολογισμούς των πιθανών αντιπάλων».¹⁵

Στο ίδιο κείμενο, την διακήρυξη των Συμμάχων στην Βαρσοβία, επισημάνθηκε δηλαδή ότι θεμελιώδης σκοπός της πυρηνικής ικανότητας του NATO

¹⁵ NATO, 2015. NATO's nuclear deterrence policy and forces. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50068.htm. Πρόσβαση στον ιστότοπο από την βιβλιοθήκη του ΠΑΜΑΚ την Τετάρτη 20 Νοε 19 17:30

παραμένει η διατήρηση της ειρήνης, η πρόληψη του αντίπαλου εξαναγκασμού και η αποτροπή της επιθετικότητας. Τα πυρηνικά όπλα χαρακτηρίστηκαν ως «ιδιαιτέρα όπλα», ενώ οποιαδήποτε ενδεχόμενη χρήση τους εναντίον του NATO θα άλλαζε ριζικά τη φύση μιας σύγκρουσης. Αν και οι Σύμμαχοι επανέλαβαν ότι, οι συνθήκες υπό τις οποίες το NATO μπορεί να οδηγηθεί στο να χρησιμοποιήσει πυρηνικά όπλα κρίνονται ως εξαιρετικά απομακρυσμένες, εντούτοις όμως αν απειλούνταν η θεμελιώδης ασφάλεια οποιουδήποτε από τα μέλη του, το NATO έχει τις δυνατότητες και την αποφασιστικότητα να επιβάλει τόσο (μεγάλο) κόστος σε έναν πιθανό αντίπαλο το οποίο τελικά να υπερτερεί κατά πολύ των οφελών που μπορεί αυτός να ελπίζει ότι θα επιτύχει.

3.4.2 Συμβατικές πολιτικές αποτροπής και άμυνας μετά τη Βαρσοβία

3.4.2.1 Αποτροπή και άμυνα μέσω ελέγχου εξοπλισμών και μη διάδοσης πυρηνικών

Και στην Σύνοδο της Βαρσοβίας διευκρινίστηκε ότι ο έλεγχος των όπλων, ο αφοπλισμός και η μη διάδοση πυρηνικών εξακολουθούν να διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην επίτευξη των στόχων της Συμμαχίας για την ασφάλεια. Τόσο η επιτυχία όσο και η αποτυχία των προσπαθειών αυτών μπορεί να έχουν άμεσο αντίκτυπο στο περιβάλλον του NATO. Σε αυτό το πλαίσιο, κρίθηκε ως υψίστης σημασίας η εκπλήρωση των δεσμεύσεων για τον αφοπλισμό και τη μη διάδοση πυρηνικών με επικαιροποίηση των υφιστάμενων σχετικών συνθηκών, συμπεριλαμβανομένης και της περιώνυμης Συνθήκης για τις Πυρηνικές Δυνάμεις Ενδιάμεσου Φάσματος (Intermediate Nuclear Forces Treaty, INF), μιας εξαιρετικά κρίσιμης συνθήκης για την Ευρωατλαντική ασφάλεια. Ως εκ τούτου, οι Σύμμαχοι συνέχισαν να καλούν τη Ρωσία να διατηρήσει τη βιωσιμότητα της Συνθήκης INF μέσω της διασφάλισης πλήρους και επαληθεύσιμης συμμόρφωσης με αυτή. Εξακολουθώντας όμως να ανησυχούν βαθύτατα για τη διάδοση των πυρηνικών όπλων και άλλων όπλων μαζικής καταστροφής, τόσο από κράτη όσο όμως και από μη κρατικούς φορείς, οι οποίοι εξακολουθούν να αποτελούν απειλή, οι Σύμμαχοι υπογράμμισαν ότι η αντιμετώπιση των σοβαρών προκλήσεων αυτής της διάδοσης παραμένει επείγουσα διεθνής τους προτεραιότητα.

Επιπρόσθετα, τα κράτη μέλη της Συμμαχίας τόνισαν την ισχυρή δέσμευσή τους για πλήρη εφαρμογή και της Συνθήκης για τη Μη Διάδοση των Πυρηνικών Όπλων. Ο

Οργανισμός επιβεβαίωσε την αποφασιστικότητά του να αναζητήσει έναν ασφαλέστερο κόσμο για όλους και να δημιουργήσει τις συνθήκες για έναν κόσμο χωρίς πυρηνικά όπλα, σε πλήρη συμμόρφωση με όλες τις διατάξεις της Συνθήκης για τη Μη Διάδοση των Πυρηνικών Όπλων, ακολουθώντας βήμα προς βήμα και με πλήρως επαληθεύσιμο τρόπο που να προωθεί τη διεθνή σταθερότητα και να βασίζεται στην αρχή της «Μη Μειωμένης Ασφάλειας» για όλους. Οι Σύμμαχοι επανέλαβαν τις δεσμεύσεις τους για πρόοδο ως προς τους στόχους της Συνθήκης για τη Μη Διάδοση των Πυρηνικών Όπλων, καθώς και για την αμοιβαία ενίσχυση των τριών πυλώνων αυτής, τον πυρηνικό αφοπλισμό, τη μη διάδοση των πυρηνικών όπλων και τις ειρηνικές χρήσεις της πυρηνικής ενέργειας.¹⁶

Επισημαίνοντας ότι μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, το NATO μείωσε δραστικά τον αριθμό των πυρηνικών όπλων στην Ευρώπη και την εξάρτησή του από τα πυρηνικά όπλα, οι Σύμμαχοι δήλωναν ότι εξακολουθούσαν να δεσμεύονται στο να συμβάλουν στη δημιουργία των προϋποθέσεων για περαιτέρω μειώσεις στο μέλλον βάσει της αμοιβαιότητας, αναγνωρίζοντας ότι η πρόοδος στον έλεγχο των εξοπλισμών και στον αφοπλισμό πρέπει να λαμβάνει υπόψη το ισχύον διεθνές περιβάλλον ασφαλείας, αν και οι συνθήκες για την επίτευξη του αφοπλισμού δεν παρίσταντο ιδιαίτερα ευνοϊκές.

Συμπερασματικά λοιπόν η Συμμαχία απηύθυνε πρόσκληση προς όλα τα κράτη να δεσμευτούν για την αποτελεσματική καταπολέμηση της διάδοσης των όπλων μαζικής καταστροφής, όπως έγινε με τις συμβάσεις για τα χημικά όπλα, για τα βιολογικά και τοξικά όπλα, και με τη Συνθήκη για τη συνολική απαγόρευση των πυρηνικών δοκιμών και τη διαπραγμάτευση της Σχάσιμου υλικού.

Τέλος, πλέον των παραπάνω, οι Σύμμαχοι στην επίσημη διακήρυξή τους μετά τη Σύνοδο της Βαρσοβίας το 2016, δίνοντας ένα δείγμα προθέσεων, ονομάτισαν ως κυριότερες στρατηγικές τους προτεραιότητες την Ενισχυμένη Προωθημένη Παρουσία, την Εκπαίδευση και Δημιουργία Ικανοτήτων (capacity building) στο Ιράκ, την υποστήριξη στον Συνασπισμό εναντίον του ISIS, την Επιχείρηση Sea Guardian (Θαλάσσιος Φρουρός), τον κυβερνοχώρο ως νέο επιχειρησιακό πλαίσιο δράσης, την

¹⁶ https://www.jstor.org/stable/26326457?seq=1#metadata_info_tab_contents NATO Nuclear Deterrence: The Warsaw Summit and Beyond, πρόσβαση την Τρίτη 12 Νοε 19 09:30 πμ.

δέσμευση για ενίσχυση Συμμαχικής Ευελιξίας (resilience), την περαιτέρω ανάπτυξη του Αντιπυραυλικού Προγράμματος Βαλλιστικών Πυραύλων, την διατήρηση της υποστήριξης επιχειρήσεων στο Αφγανιστάν, την υποστήριξη προς την Ουκρανία, καθώς και την περαιτέρω ενίσχυση της συνεργασίας τους με την Ευρωπαϊκή Ένωση.¹⁷

3.4.2.2 Οικονομική αποτροπή και άμυνα

Στη διακήρυξη της Συνόδου της Βαρσοβίας επισημάνθηκε ότι η στρατιωτική στάση της Συμμαχίας είναι φύσει αμυντική. Η αποτροπή και η άμυνα δηλαδή εξακολουθούν να βρίσκονται στο επίκεντρο της αποστολής και του σκοπού της Συμμαχίας, ως θεμελιώδη μέσα για την πρόληψη των συγκρούσεων, την προστασία των Συμμαχικών εδαφών και πληθυσμών και τη διατήρηση της ελευθερίας, λήψης αποφάσεων και δράσης της Συμμαχίας ανά πάσα στιγμή, καθώς και την προάσπιση των αρχών και των αξιών που κατοχυρώνονται στη Συνθήκη του Βορείου Ατλαντικού Συμφώνου. Και στη Σύνοδο του 2016 λοιπόν, το NATO διακήρυξε την σταθερή και πάγια πολιτική του, για την εξασφάλιση και διατήρηση τόσο του πλήρους φάσματος των δυνατοτήτων που απαιτούνται για την αποτροπή και την υπεράσπιση των πιθανών αντιπάλων όσο και του πλήρους φάσματος των απειλών που θα μπορούσαν να απειλήσουν τη Συμμαχία από οποιαδήποτε κατεύθυνση.

Στη Βαρσοβία όμως οι Σύμμαχοι ανέδειξαν και την οικονομική διάσταση της αποτροπής και άμυνας. Επεσήμαναν δηλαδή ότι όλες οι δράσεις που είχαν αναληφθεί για την ενίσχυση της αποτροπής και της αμυντικής στάσης, απαιτούν κατάλληλες επενδύσεις στις δυνατότητες και στην ανάπτυξη δυνάμεων με υψηλή ικανότητα. Η συνολική ασφάλεια και άμυνα του NATO δηλαδή κρίθηκε ότι εξαρτάτο και από το «πόσο» ο Οργανισμός ξοδεύει όσο και από το «πώς» τα ξοδεύει. Οι αυξημένες εξοπλιστικές επενδύσεις υπογραμμίστηκε ότι θα πρέπει να προσανατολίζονται προς την επίτευξη στρατηγικών αποτρεπτικών προτεραιοτήτων, αφού είναι σημαντικό να προβάλλεται καταρχήν η πολιτική βούληση, να παρέχονται οι απαιτούμενες δυνατότητες και εν συνεχεία να αναπτύσσονται ικανές δυνάμεις όταν αυτές είναι απαραίτητες. Οι Σύμμαχοι δηλαδή όφειλαν διαρκώς να διασφαλίζουν ότι οι δυνάμεις τους είναι ικανές, βιώσιμες αλλά και διαλειτουργικές. Οι αμυντικές επενδυτικές

¹⁷ NATO Warsaw Summit https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm, πρόσβαση την Τρίτη 12 Νοε 19 09:30 πμ.

δεσμεύσεις που συμφωνήθηκαν αρχικά στη Σύνοδο Κορυφής της Ουαλίας αποτέλεσαν ένα σημαντικό πρώτο βήμα προς αυτή την κατεύθυνση και στην Βαρσοβία επανεπιβεβαιώθηκε η σημασία τους. Μέσω αυτών των δεσμεύσεων συμφωνήθηκε η αντιστροφή της τάσης μείωσης των αμυντικών προϋπολογισμών, η αποτελεσματικότερη αξιοποίηση κεφαλαίων και η αποδοχή μιας περισσότερο ισορροπημένης κατανομής κόστους και ευθυνών.¹⁸

Από την Ουαλία και μετέπειτα, οι αμυντικές δαπάνες των Συμμάχων αυξήθηκαν για πρώτη φορά (από το 2009). Δύο μόλις χρόνια μετά, η πλειονότητα των κρατών μελών είχε σταματήσει ή αντιστρέψει τις μειώσεις στις αμυντικές δαπάνες σε πραγματικούς όρους. Πλέον, αρκετοί σύμμαχοι πληρούσαν τις κατευθυντήριες γραμμές του NATO για να δαπανήσουν τουλάχιστον το 2% του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος τους στην άμυνα, και ακόμη περισσότεροι σύμμαχοι πληρούσαν τις κατευθυντήριες γραμμές του NATO για να δαπανούν περισσότερο από το 20% των αμυντικών προϋπολογισμών τους σε μεγάλο εξοπλισμό, συμπεριλαμβανομένης της σχετικής έρευνας και ανάπτυξης. Η εγχώρια εξοπλιστική παραγωγή κρίθηκε επίσης σημαντικότερη (ιδίως η ικανότητα ανάπτυξης), για την βιωσιμότητα των συμμαχικών δυνάμεων.¹⁹

Επιπλέον, οι Σύμμαχοι δεσμεύθηκαν να συνεχίσουν να συνεισφέρουν στις ειρηνευτικές επιχειρήσεις (EYE), τις αποστολές και τις λοιπές δραστηριότητες του NATO, καθώς και στις δομές διοίκησης και δύναμης (στρατηγεία) του NATO, δηλώνοντας χαρακτηριστικά ότι «οι Σύμμαχοι επενδύουν σημαντικούς πόρους στην προετοιμασία των δυνάμεών τους, των δυνατοτήτων τους και των υποδομών για τις δραστηριότητες της Συμμαχίας και τις επιχειρήσεις των συμμάχων που συμβάλλουν στη συλλογική ασφάλεια. Υπάρχει ακόμη πολλή δουλειά να γίνει. Συνεχίζονται οι προσπάθειες για την επίτευξη μιας πιο ισορροπημένης κατανομής του κόστους και των ευθυνών. Οι υπουργοί άμυνας θα συνεχίσουν να επανεξετάζουν την πρόοδο ετησίως».

¹⁸ https://www.jstor.org/stable/26326457?seq=1#metadata_info_tab_contents NATO Nuclear Deterrence: The Warsaw Summit and Beyond, πρόσβαση την Τρίτη 12 Νοε 19 09:30 πμ.

¹⁹ NATO's continuing adaptation, Strategic Comments, 23:6, iv-vi, <https://doi.org/10.1080/13567888.2017.1356603> Τελευταία πρόσβαση από τη βιβλιοθήκη του ΠΑΜΑΚ την Τρίτη 15 Σεπ 19 17:12

Περαιτέρω, στο πλαίσιο του σχεδίου δράσης για ετοιμότητα (Readiness Action Plan) και ως συμβολή στην αποτρεπτική και αμυντική στάση, οι Σύμμαχοι θέσπισαν ένα πλαίσιο για την προσαρμογή του NATO, ως απάντηση στις αυξανόμενες προκλήσεις και απειλές που προέρχονται κυρίως από το ευρωπαϊκό νότο (μεταναστευτικές και προσφυγικές ροές). Αυτό το πλαίσιο συμπεριλάμβανε και επικεντρωνόταν στην καλύτερη κατανόηση των προβλημάτων της νοτιοανατολικής περιφέρειας της Συμμαχίας, την μεγαλύτερη ευαισθητοποίηση σχετικά με την ανθρωπιστική κρίση, την ικανότητα πρόβλεψης και αντίδρασης σε αντίστοιχες κρίσεις που προέρχονται από τον ευρύτερο νότο (Αφρική, Μέση Ανατολή), τις βελτιωμένες δυνατότητες για εκστρατευτικές δράξεις και την περαιτέρω ενίσχυση της ικανότητας του NATO να προβάλλει τη σταθερότητα μέσω περιφερειακών εταιρικών σχέσεων και προσπαθειών οικοδόμησης εμπιστοσύνης και δυνατοτήτων.²⁰

Στη Σύνοδο της Βαρσοβίας δηλαδή, οι Σύμμαχοι δεσμεύτηκαν ότι θα εξασφαλίσουν ότι το NATO μελλοντικά θα διαθέτει το πλήρες φάσμα των δυνατοτήτων που απαιτούνται για την εκπλήρωση των αποστολών του, συμπεριλαμβανομένης της αποτροπής και της υπεράσπισης έναντι πιθανών αντιπάλων, αλλά και την δραστικότερη αντιμετώπιση των απειλών που θα μπορούσαν ενδεχομένως να προσβάλλουν την Συμμαχία προερχόμενες από οποιαδήποτε κατεύθυνση. Σύμφωνα δε με τις προτεραιότητες του συγκεκριμένου αμυντικού σχεδιασμού, διακηρύχθηκε η δέσμευση για ακόμα περισσότερες δυνάμεις σε υψηλότερη ετοιμότητα. Η κύρια ευθύνη για την επίτευξη αυτού του σχεδιασμού αρχικά αποδόθηκε στους συμμάχους μεμονωμένα, όμως ταυτόχρονα και οι πολυεθνικές προσεγγίσεις σημειώθηκαν ως πολύτιμες για την εκπλήρωση αυτών των ζωτικών αναγκών.

3.4.2.3 Πρόγραμμα αντιπυραυλικής άμυνας και αποτροπής

Σε ότι αφορά στο σκέλος της αντιπυραυλικής άμυνας, η οποία μπορεί να συμπληρώνει ικανά τον αποτρεπτικό χαρακτήρα των πυρηνικών όπλων, επαναβεβαιώθηκε ότι αυτή από μόνη της δεν μπορεί να τα αντικαταστήσει, καθώς η ικανότητα της είναι καθαρά αμυντική. Η απειλή για τους πληθυσμούς, την επικράτεια και τις δυνάμεις του NATO που θέτει ο πολλαπλασιασμός των βαλλιστικών

²⁰ NATO Warsaw Summit https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm, πρόσβαση την Τρίτη 12 Νοε 19 09:30 πμ.

πυραύλων συνεχίζει να αυξάνεται και η αντιπυραυλική άμυνα αποτελεί μέρος μιας ευρύτερης αντίδρασης σε οποιαδήποτε επίθεση.

Ειδικότερα σε ότι αφορά την αντιπυραυλική προστασία και τους βαλλιστικούς πυραύλους, από τη σύνοδο κορυφής στη Λισαβόνα το 2010 είχε αποφασιστεί η ανάπτυξη της δυνατότητας άμυνας των βαλλιστικών πυραύλων του NATO, για να επιτευχθεί το βασικό καθήκον της Συμμαχίας στη συλλογική άμυνα. Στόχος αυτής της δυνατότητας ήταν να παρέχει πλήρη κάλυψη και προστασία για όλους τους ευρωπαϊκούς πληθυσμούς, εδάφη και δυνάμεις του NATO, και να αντιτίθεται στις αυξανόμενες απειλές που ενέχει η διάδοση των βαλλιστικών πυραύλων, με βάση τις αρχές του αδιαίρετου χαρακτήρα της Συμμαχίας, την ασφάλεια και αλληλεγγύη του NATO, την ισότιμη κατανομή των κινδύνων και των βαρών καθώς και τις εύλογες προκλήσεις, λαμβάνοντας υπόψη τα επίπεδα απειλών, σύμφωνα με τις τελευταίες κοινές εκτιμήσεις απειλών που συμφωνήθηκαν από την Συμμαχία. Και σε αυτή τη διακήρυξη επισημάνθηκε ότι στη περίπτωση που οι διεθνείς προσπάθειες μείωναν τις απειλές που προκαλούνται από τη διάδοση των βαλλιστικών πυραύλων, η πυραυλική άμυνα του NATO θα μπορούσε εκ νέου να προσαρμοστεί ανάλογα.²¹

Στη Σύνοδο Κορυφής στο Σικάγο το 2012, επισημοποιήθηκε η επίτευξη ανάπτυξης ικανότητας Αμυντικών Βαλλιστικών Πυραύλων Μέσου Βεληνεκούς του NATO ως ένα λειτουργικά σημαντικό πρώτο βήμα. Στη Βαρσοβία επιτεύχθηκε ένα νέο βήμα στην ανάπτυξη του συγκεκριμένου αμυντικού προγράμματος με σημαντική πρόοδο ανάλογης επιχειρησιακής ικανότητας. Αυτό ήταν πράγματι ένα πολύ σημαντικό βήμα προς το αμυντικό στόχο του NATO, το οποίο πρόσφερε ισχυρότερη δυνατότητα άμυνας πληθυσμών, εδαφικής επικράτειας αλλά και στρατιωτικών δυνάμεων του NATO σε όλη τη Νότια και Ανατολική Ευρώπη εναντίον πιθανής επίθεσης. Όπως και με όλες τις επιχειρήσεις του NATO, ο πλήρης πολιτικός έλεγχος ήταν άκρως απαραίτητος και σε αυτό το πρόγραμμα άμυνας, γι' αυτό τον λόγο δόθηκαν δεσμεύσεις σχετικά με την συνεχή πολιτική εποπτεία της. Για το ίδιο αντιπυραυλικό πρόγραμμα σημειώθηκε η πρόθεση δεσμεύσεων των Συμμάχων με τρίτα κράτη, κατά περίπτωση, προς ενίσχυση της διαφάνειας και την εμπιστοσύνης και προς αύξηση της αποτελεσματικότητας της άμυνας του. Αυτή η συνεργασία θα μπορούσε να περιλαμβάνει ανταλλαγή πληροφοριών, διαβουλεύσεις και συνεργασία.

²¹ Deterrence and Defence https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50068.htm, πρόσβαση την Τρίτη 12 Νοε 19 09:30 πμ

Υπό το ίδιο συνεργατικό και ίσως πέραν του δέοντος κατευναστικό πνεύμα, επισημάνθηκε από τους Συμμάχους ότι η συγκεκριμένη αντιπυραυλική άμυνα του NATO δεν στρέφεται κατά της Ρωσίας, δεν στοχεύει στο να υπονομεύσει τις στρατηγικές αποτρεπτικές ικανότητες της, αλλά προορίζεται στην άμυνα έναντι πιθανών απειλών που προέρχονται εκτός Ευρωατλαντικού χώρου. Συνεχίζοντας έτι περαιτέρω την προσεκτική διατύπωση οι Σύμμαχοι δήλωναν «έχουμε εξηγήσει πολλές φορές στη Ρωσία ότι το σύστημα των αντιπυραυλικής μας άμυνας δεν είναι ικανό να στραφεί κατά της στρατηγικής πυρηνικής αποτροπής της Ρωσίας και δεν υπάρχει πρόθεση να επανασχεδιάσουμε αυτό το σύστημα για να έχουμε μια τέτοια δυνατότητα στο μέλλον. Ως εκ τούτου, οι ρωσικές δηλώσεις που απειλούν να στοχοποιήσουν συμμάχους λόγω της εγκατάστασης και χρήσης των συγκεκριμένων αντιπυραυλικών στοιχείων του NATO είναι απαράδεκτες και αντιπαραγωγικές. Εάν η Ρωσία είναι έτοιμη να συζητήσει την αντιπυραυλική άμυνα με το NATO, το NATO παραμένει ανοικτό σε κάθε σχετική συζήτηση».

3.5 Η Σύνοδος των Βρυξελλών

Η σύνοδος του NATO στις Βρυξέλλες τον Ιούλιο του 2018 δεν εστίασε στα πυρηνικά όπλα ή στην πυρηνική πολιτική, εντούτοις επανέλαβε όλα τα σημεία κλειδιά της δήλωσης της Βαρσοβίας το 2016. Ένα από τα πρωταρχικά νέα στοιχεία της πολιτικής του NATO που μπορούν να εξαχθούν από αυτήν την Σύνοδο ήταν οι δεσμεύσεις για συμβατική αποτροπή. Η Συμμαχία επίσης ανακοίνωσε αρκετές νέες δομικές αλλαγές, οι οποίες προβλέπεται να αποκαταστήσουν κάποια από τα οργανωτικά στοιχεία της εποχής του Ψυχρού Πολέμου και τα οποία χάθηκαν κατά τη διάρκεια της περιόδου αναδιάρθρωσης μεταξύ 2008 και 2012, ενώ ξαναθύμισε ότι, η σπουδαιότερη ευθύνη της Συμμαχίας είναι να προστατέψει και να αμυνθεί για τα εδάφη και τους πολίτες της. Σε γλώσσα που σκόπευε στο να εντυπωσιάσει κάθε αντίπαλο για τη σοβαρότητα της δέσμευσής του, ο Οργανισμός επανέλαβε ότι «κανείς δεν πρέπει να αμφιβάλλει για την στρατιωτική απάντηση του NATO εάν η ασφάλεια οπουδήποτε μέλους του επρόκειτο να απειληθεί».

Επομένως και πάλι, ως απόλυτο μέτρο απάντησης σε επιθετικές πρακτικές υπονοήθηκε αυτή τη φορά από τους Συμμάχους η αποφασιστικότητα να προσφύγουν στα πυρηνικά όπλα σαν την απόλυτη μορφή αποτροπής. Γι' αυτό τον λόγο στη Σύνοδο στις Βρυξέλλες ειπώθηκε ότι το NATO έκανε βήματα για να επικαιροποιήσει

τις ικανότητες της πυρηνικής του αποτροπής, προκειμένου να παραμείνει ασφαλές και αποτελεσματικό. Ως εκ τούτου και ενώ όλοι αναζητούσαν ένα ασφαλέστερο κόσμο, θέτοντας ως απόλυτο στόχος τους ένα κόσμο χωρίς πυρηνικά, έγινε απόλυτα ξεκάθαρο ότι, η Συμμαχία ακολουθώντας εμπράκτως τις πολιτικές εξαγγελίες των Συνόδων Κορυφής της Ουαλίας (2014), Βαρσοβίας (2016) και Βρυξελλών (2018), δεν υποστήριξε τη Συνθήκη Απαγόρευσης των Πυρηνικών που προτάθηκε από την Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών τον προηγούμενο χρόνο (2017) καθώς αυτή ήταν ασυνεπής με την πολιτική πυρηνικής αποτροπής της Συμμαχίας. Η ρητορική και φρασεολογία που χρησιμοποίησαν οι Σύμμαχοι την επομένη της Συνόδου Κορυφής των Βρυξελλών σε σχέση με την πολιτική της αποτροπής και τα παρεπόμενά της, καταγράφεται στις παραγράφους που ακολουθούν.²²

3.6 Διακήρυξη Συνόδου Κορυφής Βρυξελλών (2018)

Στη διακήρυξη της Συνόδου Κορυφής των Βρυξελλών οι Σύμμαχοι χαιρέτησαν τη σημαντική πρόοδο που σημειώθηκε όσον αφορά την επίτευξη των δεσμεύσεων τους στην Ουαλία και της Βαρσοβία. Εξηγώντας σχετικά, υπογράμμισαν ότι ενώ έχουν δώσει νέα έμφαση στην αποτροπή και τη συλλογική άμυνα, εξασφάλισαν επίσης ότι το NATO θα διατηρήσει την ικανότητά του να προβάλλει τη σταθερότητα (projecting stability) και να καταπολεμά την τρομοκρατία. Δήλωσαν δε, ενωμένοι και αποφασιστικοί ως προς την ικανότητα και προθυμία τους να υπερασπιστούν ο ένας τον άλλο, όπως επίσης και ότι είναι αποφασισμένοι να διατηρήσουν το πλήρες φάσμα των δυνατοτήτων που απαιτούνται για να παράσχουν στη Συμμαχία μια σειρά επιλογών, για να μπορέσει να συνεχίσει να προσαρμόζει την απάντησή της σε συγκεκριμένες περιστάσεις (υβριδικό πόλεμο) και να ανταποκρίνεται σε τυχόν απειλές από οπουδήποτε προκύψουν, ενδεχομένως από πολλαπλές κατευθύνσεις σε περισσότερες από μία περιοχές. Επιπλέον επεσήμαναν ότι καθώς συνεχίζουν να διασφαλίζουν ότι η αποτροπή και η αμυντική στάση της Συμμαχίας παραμένει αξιόπιστη, συνεκτική και ανθεκτική και με αυτό τον τρόπο η Συμμαχία μπορεί να συνεχίσει να διαφυλάσσει την ελευθερία και την ασφάλεια όλων των Συμμάχων της, είναι στρατηγικής σημασίας να αυξηθεί η συνολική ανταπόκριση, να αυξηθεί η

²² Brussels NATO Summit https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_156624.htm, πρόσβαση την Τρίτη 12 Νοε 19 09:30 πμ.

ετοιμότητα και να βελτιωθεί η ενίσχυση, δηλώνοντας συγκεκριμένα «θα συνεχίσουμε να αξιολογούμε τα σχετικά στρατιωτικά στοιχεία της ενισχυμένης αποτροπής και αμυντικής στάσης της Συμμαχίας για να εξασφαλίσουμε την αποτελεσματικότητά της».

Επιπρόσθετα επισημάνθηκε ότι τα κράτη μέλη θα συνεχίσουν να διασφαλίζουν την πολιτική και στρατιωτική ετοιμότητα και ανταπόκριση της Συμμαχίας, μεταξύ άλλων, και μέσω πιο τακτικών στρατιωτικών ασκήσεων. Για το σκοπό αυτό, σημειώθηκε ότι θα συνεχίσουν να διαχειρίζονται ενεργά και συνεκτικά τη συνολική στάση της Συμμαχίας, ενώ για να αντιμετωπίσουν τις εξελισσόμενες προκλήσεις ασφάλειας, έχουν λάβει κατάλληλα μέτρα, προκειμένου να διασφαλισθεί ότι το NATO μπορεί να συνεχίσει να ενεργεί με την απαιτούμενη ταχύτητα. Στο ίδιο μήκος κύματος, οι Σύμμαχοι στην κοινή διακήρυξή τους μετά τις Βρυξέλλες, χαιρέτησαν την πρόοδο που σημειώθηκε στη ανταλλαγή των πληροφοριών και υποσχέθηκαν ότι θα συνεχίσουν να βελτιστοποιούν τις μυστικές υπηρεσίες των κρατών μελών του NATO για να διευκολύνουν την έγκαιρη στήριξη της Συμμαχικής λήψης αποφάσεων, μεταξύ άλλων μέσω βελτιωμένης προειδοποίησης και ανταλλαγής πληροφοριών, ιδίως όσον αφορά την τρομοκρατία, τον υβριδικό πόλεμο και τον κυβερνοπόλεμο.

Αναφορικά με την ετοιμότητα ανταπόκρισης στις νέες προκλήσεις, οι Σύμμαχοι δήλωσαν ότι συνεχίζουν να εξασφαλίζουν ότι το NATO διατηρεί πλήρες φάσμα ικανοτήτων και δυνάμεων που είναι εκπαιδευμένες, διαλειτουργικές και μπορούν να αναπτυχθούν και να ανταποκριθούν σε όλες τις απαιτήσεις της Συμμαχίας. Επιπλέον, συμφωνήσαν να εγκαινιάσουν την πρωτοβουλία ετοιμότητας του NATO, η οποία θα διασφαλίζει ότι θα μπορούν μελλοντικά να διατεθούν στο NATO περισσότερες υψηλής ποιότητας, ικανές για μάχες εθνικές δυνάμεις με ακόμη υψηλότερη ετοιμότητα. Μέσα από τη συνολική δεξαμενή στρατηγικών δυνάμεων, οι Σύμμαχοι θα προσφέρουν επιπλέον τριάντα μεγάλες μονάδες επιφανείας Ναυτικού (πολεμικά πλοία σε επίπεδο φρεγατών), τριάντα Βαρέα ή Μεσαία Τάγματα Ελιγμών Στρατού Ξηράς, καθώς και τριάντα μοίρες Πολεμικής Αεροπορίας, με δυνατότητα ενεργοποίησης και ετοιμότητα (Notice to Move) τριάντα ημερών ή λιγότερο. Οι συγκεκριμένες, υψηλών επιχειρησιακών δυνατοτήτων και αυξημένης ετοιμότητας αντίδρασης, επίλεκτες και διακλαδικές επιχειρησιακές μονάδες, προβλέπεται ότι θα οργανωθούν και θα εκπαιδευτούν ως επί μέρους στοιχεία μεγαλύτερων σχηματισμών μάχης, προς υποστήριξη της συνολικής συμβατικής αποτροπής και της αμυντικής

στάσης του NATO. Η συγκεκριμένη πρωτοβουλία ετοιμότητας του NATO, κρίθηκε ότι θα ενισχύσει περαιτέρω την ικανότητα ταχείας αντίδρασης της Συμμαχίας, είτε στις περιπτώσεις που θα προκύψει ανάγκη ενίσχυσης των συμμάχων προς υποστήριξη της αποτροπής ή της συλλογικής άμυνας, μεταξύ άλλων σε πολεμικές συγκρούσεις υψηλής έντασης, είτε στις περιπτώσεις ταχείας στρατιωτικής κρίσης και απαιτούμενης επέμβασης, εφόσον απαιτηθεί, ενώ παράλληλα θα προωθήσει τη σημασία των αποτελεσματικών συνδυασμένων όπλων και των κοινών επιχειρήσεων.

Στη διακήρυξη των Βρυξελλών υιοθετήθηκε και μια παραλλαγμένη και περισσότερο προσαρμοσμένη σε υβριδικά πλαίσια ρητορική καθώς επισημάνθηκε ότι η αποτροπή και η αμυντική στάση της Συμμαχίας στηρίζονται στη βιώσιμη στρατιωτική ενίσχυση, μεταξύ άλλων, και από την άλλη πλευρά του Ατλαντικού. Απευθυνόμενοι πλέον προς όλες τις κατευθύνσεις και με όλες τις πιθανές προκλήσεις και απειλές, τα κράτη μέλη του Οργανισμού διακήρυξαν ότι θα συνεχίσουν να ενισχύουν και να ελέγχουν τακτικά την ικανότητα της Συμμαχίας να ενισχύει γρήγορα κάθε σύμμαχο που απειλείται. Στο πλαίσιο αυτό δεν θα γινόταν πλέον αποδεκτοί περιορισμοί από οποιονδήποτε δυνητικό αντίπαλο όσον αφορά την ελεύθερη κυκλοφορία των συμμαχικών δυνάμεων από ξηράς, αέρα ή θάλασσα σε οποιοδήποτε μέρος της επικράτειας της Συμμαχίας, καθόσον αυτές οι δυνατότητες της Συμμαχίας, συμβάλλουν στην ικανότητά της να λειτουργεί ελεύθερα.²³

Σε ότι αφορά στην ενίσχυση της αποτροπής και της αμυντικής στάσης της Συμμαχίας τα κράτη μέλη της δήλωσαν ότι έχουν προετοιμάσει ειδικές στρατηγικές αξιολογήσεις για τη Βαλτική, τη Μαύρη θάλασσα, τον Βόρειο Ατλαντικό και τη Μεσόγειο. Επεσήμαναν επίσης την ύπαρξη και ανάγκη αντιμετώπισης νέων απειλών που προκύπτουν από την ανάπτυξη νέων τεχνολογιών (Cyber warfare) καθώς και από νέες προκλήσεις, όπως τα μη επανδρωμένα εναέρια οχήματα (UAV) και την δέσμευση για συνεχή παρακολούθηση των εξελίξεων που θα μπορούσαν να επηρεάσουν την ασφάλεια της Συμμαχίας. Εν προκειμένω, υπογράμμισαν για πρώτη φορά επίσημα, ότι το διάστημα ως χώρος κρίνεται εξαιρετικά δυναμικός και ταχέως εξελισσόμενος τομέας, ο οποίος είναι απαραίτητος για μια συνεκτική πολιτική αποτροπής και άμυνας της Συμμαχίας, γι' αυτό συμφωνήθηκε η ανάπτυξη κυρίαρχης διαστημικής πολιτικής στο NATO.

²³ Ibid.

Στο πλαίσιο μιας ευρύτερης προσέγγισης και συντονισμένων προσπαθειών της διεθνούς κοινότητας, οι Σύμμαχοι δεσμεύτηκαν ότι θα συνεχίσουν να αποτρέπουν και να αντιμετωπίζουν μη κρατικούς φορείς που έχουν κρατικές φιλοδοξίες, ικανότητες και πόρους και που απειλούν ή επηρεάζουν την ασφάλεια και την ακεραιότητα της Συμμαχικής επικράτειας. Αντικειμενικός σκοπός των Συμμάχων δηλώθηκε η διαρκής προσπάθειά τους να ενισχύουν την αποτροπή ως βασικό στοιχείο της συλλογικής τους άμυνας και να συνεισφέρουν στη αδιαίρετη ασφάλεια της Συμμαχίας. Ως εκ τούτου, μετά τις αλλαγές στο περιβάλλον ασφαλείας, ο Οργανισμός έχει λάβει όλα τα κατάλληλα μέτρα για να διασφαλίσει ότι οι πυρηνικές αποτρεπτικές δυνατότητές του παραμένουν ασφαλείς, και αποτελεσματικές, καθώς ότι όσο υπάρχουν πυρηνικά όπλα, το NATO θα παραμείνει πυρηνική Συμμαχία. Όπως έχει ήδη επανειλημμένα διατυπωθεί σε προηγούμενες διακηρύξεις και στην διακήρυξη των Βρυξελλών υπερτονίστηκε, οι στρατηγικές δυνάμεις της Συμμαχίας, ιδιαίτερα εκείνες των Ηνωμένων Πολιτειών, αποτελούν την σταθερή και απόλυτη εγγύηση για την ασφάλεια των Συμμάχων, ενώ παράλληλα και οι ανεξάρτητες στρατηγικές πυρηνικές δυνάμεις του Ηνωμένου Βασιλείου και της Γαλλίας έχουν αποτρεπτικό ρόλο και συμβάλλουν σημαντικά στη συνολική ασφάλεια της Συμμαχίας. Αυτού του είδους η διοίκηση και έλεγχος (CC), τα ξεχωριστά κέντρα λήψης αποφάσεων αυτών των συμμάχων συμβάλλουν στην αποτροπή, περιπλέκοντας με αποτρεπτικό τρόπο τους υπολογισμούς των πιθανών αντιπάλων. Επίσης η υποστήριξη της υλικοτεχνικής συνεισφοράς των λοιπών Συμμάχων για τη διασφάλιση της ευρύτερης δυνατής συμμετοχής στις συμφωνηθείσες ρυθμίσεις επιμερισμού των πυρηνικών βαρών ενισχύει περαιτέρω την συγκεκριμένη αποστολή. Τέλος καταγράφηκε ότι, οι Σύμμαχοι θα συνεχίσουν να λαμβάνουν μέτρα για να διασφαλίσουν την διαρκή εστίαση στην πολιτική της πυρηνικής αποτροπής αλλά και την συνοχή μεταξύ συμβατικών και πυρηνικών συστατικών της αποτροπής και αμυντικής στάσης του NATO, στο πλαίσιο αποτελεσματικής στρατηγικής επικοινωνίας.

Καθώς ο θεμελιώδης σκοπός της πυρηνικής ικανότητας του NATO είναι η διατήρηση της ειρήνης, η πρόληψη του αντίπαλου εξαναγκασμού και η αποτροπή της επιθετικότητας και δεδομένης της επιδεινούμενης περιβαλλοντικής ασφαλείας στην Ευρώπη, καθίσταται άκρως απαραίτητη μια αξιόπιστη και ενωμένη πυρηνική Συμμαχία. Αν και οι συνθήκες υπό τις οποίες το NATO μπορεί να χρειαστεί να χρησιμοποιήσει πυρηνικά όπλα κρίνονται ως εξαιρετικά απομακρυσμένες, το NATO,

και στα συμπεράσματα της συνόδου των Βρυξελλών επανέλαβε ότι κάθε ενδεχόμενη χρήση πυρηνικών όπλων εναντίον του, θα άλλαζε ριζικά τη φύση της σύγκρουσης, καθόσον αν απειλούνταν η θεμελιώδης ασφάλεια οποιουδήποτε από τα μέλη του, η Συμμαχία διαθέτει τις δυνατότητες και την αποφασιστικότητα να επιβάλει ένα σαφέστατα μη διαχειρίσιμο κόστος σε οποιοδήποτε αντίπαλο, το οποίο θα υπερέβαινε κατά πολύ τα προσδοκώμενα οφέλη που μπορεί να ήλπιζε αυτός ότι μπορεί να επιτύχει.²⁴

3.7 Η Σύνοδος του Λονδίνου

Λίγες μόλις ημέρες πριν το τέλος του 2019, οι ηγέτες των 29 χωρών μελών του NATO συναντήθηκαν στο Λονδίνο για να τιμήσουν την 70η επέτειο της Συμμαχίας και να συζητήσουν τρόπους για την ενίσχυσή της. Επιβεβαιώνοντας για μια ακόμη φορά ότι η συμμαχία παρέχει ένα εξαιρετικά ανθεκτικό πλαίσιο στο οποίο τα έθνη και οι ηγέτες που μοιράζονται κοινές αξίες και μπορούν να επιδιώξουν συλλογικά συμφέροντα ασφαλείας, συμφώνησαν ότι μπορούν να συμμετάσχουν σε αμφισβητούμενα επιχειρήματα και διαφωνίες σχετικά με σημαντικά θέματα. Χωρίς να υποβαθμίσουν σοβαρά τη συνοχή που είναι το κέντρο βάρους του NATO, εξέδωσαν μια ομόφωνη δήλωση που υπογραμμίζει τη συνεχιζόμενη σημασία της διατλαντικής συμμαχίας, την πρόοδο που έχει σημειώσει και τις προκλήσεις που αντιμετωπίζει, θέματα που αναλύονται στις επόμενες παραγράφους.

3.8 Διακήρυξη Συνόδου Κορυφής στο Λονδίνο (2019)

Επαναλαμβάνοντας ακόμη μια φορά ότι το NATO είναι βασικά μια Συμμαχία ελευθέρων εθνών που είναι πρόθυμη να υπερασπιστεί τις δημοκρατικές αρχές ενάντια σε αυταρχικούς αντιπάλους, επαναβεβαίωσαν την διαρκή προσήλωσή τους στον κύριο σκοπό ύπαρξης του οργανισμού.²⁵

Ως κύριος σκοπός και για την νέα δεκαετία δηλαδή αναγνωρίστηκε η ανάγκη του Οργανισμού να εξακολουθήσει να εγγυάται την ασφάλεια της επικράτειάς του και του ενός δισεκατομμυρίου πολιτών, την ελευθερία και τις αξίες,

²⁴ Ibid.

²⁵ "Το NATO εγγυάται την ασφάλεια της επικράτειάς μας και των δισεκατομμυρίων πολιτών μας, την ελευθερία μας και τις αξίες που μοιραζόμαστε, συμπεριλαμβανομένης της δημοκρατίας, της ατομικής ελευθερίας, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και του κράτους δικαίου".

συμπεριλαμβανομένης της δημοκρατίας, της ατομικής ελευθερίας, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και του κράτους δικαίου.²⁶

Δεδομένου λοιπόν ότι η αλληλεγγύη, η ενότητα και η συνοχή αποτελούν βασικές αρχές της Συμμαχίας, οι Σύμμαχοι δεσμεύτηκαν ότι θα συνεχίσουν να εργάζονται μαζί προκειμένου να αποφύγουν τις συγκρούσεις και να διατηρήσουμε την ειρήνη, αναδεικνύοντας το NATO ως το θεμέλιο της συλλογικής τους άμυνας και ως ουσιαστικό φόρουμ για τις διαβουλεύσεις και τις αποφάσεις ασφαλείας μεταξύ τους. Καθώς οι δυτικές δημοκρατίες αντιμετωπίζουν σήμερα μια αυταρχική αναζωπύρωση από την Κίνα και τη Ρωσία, επισημάνθηκε ότι το NATO δεν αποτελεί μια πολιτική συμμαχία που στρέφεται στην απόκτηση εξουσίας ή επικράτειας, αλλά μια αμυντική συμμαχία δημοκρατιών που καλεί τους γείτονές της να συνεργαστούν ακόμα και να ενταχθούν.²⁷

3.8.1. Η διαχρονική σημασία της πολιτικής της αποτροπής, ως κύριο μέσο επίτευξης του κύριου στόχου.

Στην Σύνοδο του Λονδίνου, παράλληλα με τις διαπιστώσεις για τις σύγχρονες προκλήσεις, αναγνωρίστηκε και πάλι, τόσο έμμεσα όσο και άμεσα, η ανάγκη για ανασύνταξη και επιστροφή σε κλασικές και δοκιμασμένες στρατηγικές πολιτικές όπως αυτή της αποτροπής. Είναι γνωστό σε όλους άλλωστε ότι η πολιτική της αποτροπής, ως κύριο μέσο επίτευξης του κύριου στόχου, κυριάρχησε στον πολιτικό και στρατηγικό σχεδιασμό της Συμμαχίας από ιδρύσεως της έως σήμερα, δεδομένου ότι πυρήνα της πολιτικής του NATO, αποτελεί η δέσμευσή του για συλλογική άμυνα βάσει του άρθρου 5, σύμφωνα με την οποία μια ένοπλη επίθεση εναντίον οποιουδήποτε μέλους «θεωρείται επίθεση εναντίον όλων».²⁸

Αν και το NATO έχει επικαλεστεί το άρθρο 5 μόνο μία φορά σε 70 χρόνια, μετά τις τρομοκρατικές επιθέσεις της 11ης Σεπτεμβρίου στις Ηνωμένες Πολιτείες, η πολιτική της αποτροπής που ακολουθούσε πιστά όλο αυτό τον καιρό, μόνο θετικό πρόσημο μπορεί να λάβει. Επί επτά δεκαετίες δηλαδή, το NATO αποθάρρυνε τη ρωσική στρατιωτική επίθεση εναντίον των κρατών μελών του και κατόρθωσε να

²⁶ London Declaration, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_171584.htm

Τελευταία πρόσβαση, Δευτέρα 20 Ιαν 2020

²⁷ Αυτός είναι και ο λόγος που τόσα πολλά πρώην μέλη της Σοβιετικής Ένωσης και του Συμφώνου της Βαρσοβίας ζήτησαν την ένταξη στο NATO.

²⁸ "Επαναβεβαιώνουμε την επίσημη δέσμευσή μας όπως κατοχυρώθηκε στο άρθρο 5 της Συνθήκης της Ουάσιγκτον ότι μια επίθεση εναντίον ενός Συμμάχου θα θεωρηθεί επίθεση εναντίον όλων μας".

επιτύχει αυτό το αξιοθαύμαστο επίτευγμα διατηρώντας επαρκή στρατιωτική ικανότητα και πολιτική αξιοπιστία για να πείσει τους Ρώσους ηγέτες ότι το κόστος που συνδέεται με μια επίθεση εναντίον του θα αντισταθμίσει τυχόν οφέλη (θεωρία αποτροπής).

Λόγω ύπαρξης και ενδεχόμενης εφαρμογής του άρθρου 5 λοιπόν, η Μόσχα δεν ρίσκαρε και θεώρησε υπαρκτό τον κίνδυνο ότι οποιαδήποτε ανοικτή εισβολή της σε ένα μικρότερο μέλος του NATO θα εκλαμβάνεται ως επίθεση στις Ηνωμένες Πολιτείες και σε όλες τις άλλες δυνάμεις του NATO. Αυτή η συνειδητοποίηση αποθάρρυνε την Ρωσία από ένα πρώτο χτύπημα, πιστώνοντας παράλληλα στο NATO τον τίτλο ως την πιο επιτυχημένη συμμαχία στην ιστορία.²⁹

Για τους λόγους αυτούς, τόσο με τις λέξεις όσο και τις πράξεις, οι ηγέτες των χωρών του NATO και στην Σύνοδο του Λονδίνου, επικεντρώθηκαν στην αύξηση τόσο της στρατιωτικής ικανότητας όσο και της πολιτικής αξιοπιστίας, επισημαίνοντας χαρακτηριστικά «επαναβεβαιώνουμε τον διαρκή υπερατλαντικό δεσμό μεταξύ Ευρώπης και Βόρειας Αμερικής και την επίσημη δέσμευσή μας όπως αυτή κατοχυρώνεται στο άρθρο 5 της Συνθήκης της Ουάσιγκτον», μια δήλωση πολύ σημαντική, αφού καθιστά το Άρθρο 5 βασικό στοιχείο για την αποτροπή της επιθετικότητας.

Η παραπάνω όμως δήλωση έχει και μια άλλη σημαντική ανάγνωση και ερμηνεία που αφορά στο θέμα του φόβου που διακατέχει τους Ευρωπαίους Συμμάχους για την εσχάτως φημολογούμενη «αμερικανική εγκατάλειψη».

Είναι αλήθεια, ότι αρκετοί διπλωμάτες ακόμη και μετά τη Σύνοδο του Λονδίνου εξακολουθούν να ανησυχούν για το αν οι Ηνωμένες Πολιτείες παραμένουν αφοσιωμένες στην ευρωπαϊκή ασφάλεια, δεδομένης και της ιδιαίτερας επεισοδιακής διαπροσωπικής αντιπαράθεσης των μεγάλων ηγετών των μελών της Συμμαχίας.³⁰ Όμως τα αποτελέσματα και συμπεράσματα της Συνόδου αλλά και τα γεγονότα αποδεικνύουν ότι η αμερικανική δέσμευση προς το NATO εξακολουθεί να παραμένει πολύ ισχυρή και βαθιά ανεξάρτητα από τις κατά καιρούς συμμαχικές ανιμαχίες και αντιπαραθέσεις.

²⁹ Αυτός ήταν και ο λόγος που επελέγη με το δόγμα Gerasimov, η σχεδίαση και επιλογή δράσης δια του υβριδικού πολέμου (πχ. κυβερνοπόλεμος ενάντια σε Εσθονία).

³⁰ Τόσο η δήλωση του Γάλλου Προέδρου E. Macron, περί εγκεφαλικού θανάτου της Συμμαχίας, όσο και η ιδιαίτερα υποτιμητική στάση και συμπεριφορά βασικών ηγετών κρατών μελών της Συμμαχίας (Καναδά, Ολλανδίας) απέναντι στον Αμερικανό Πρόεδρο D. Trump που λίγο έλλειψε να οδηγήσει σε πλήρη αποτυχία της διάσκεψης.

Η κυβέρνηση των ΗΠΑ (δηλ. Η διοίκηση του D. Trump) ενέκρινε επισήμως τη Δήλωση του Λονδίνου συνολικά. Άλλωστε οι αμερικανοί γερουσιαστές ψήφισαν 97-2 για να επιβεβαιώσουν την υποστήριξή τους προς το ΝΑΤΟ και το άρθρο 5, ενώ το Σώμα ψήφισε 357-22 για να απαγορεύσει την απόσυρση από τη Συμμαχία. Αυτοί οι πολιτικοί δεν θα είχαν ψηφίσει συντριπτικά για το ΝΑΤΟ εάν πίστευαν ότι η πλειονότητα των πολιτών τους αισθάνθηκε διαφορετικά.

Επιπλέον και η πρόσφατα δημοσιευθείσα έρευνα για την Εθνική Άμυνα του 2019 επιβεβαιώνει τη λαϊκή υποστήριξη του ΝΑΤΟ, καταγράφοντας ότι το 62% των Αμερικανών εξέφρασε ευνοϊκή άποψη για το ΝΑΤΟ, με μόνο το 22% να εκφράζει μια δυσμενή.

Τέλος και ο μεγάλος αριθμός των αμερικανικών στρατευμάτων στην Ευρώπη αντιπροσωπεύει μια ακόμη πιο αισθητή απόδειξη αμερικανικής υποστήριξης προς το ΝΑΤΟ. Σήμερα υπάρχουν 64.000 στρατιώτες των ΗΠΑ στην Ευρώπη, περισσότερο από κάθε άλλη φορά από το 2015. Μόνο στη Γερμανία υπάρχουν 35.000 αμερικανικά στρατεύματα. Το τρέχον έτος, οι ΗΠΑ και αρκετές χώρες-μέλη του ΝΑΤΟ θα διεξάγουν την άσκηση Defender-Europe 20, η οποία θα περιλαμβάνει τη μεγαλύτερη ανάπτυξη αμερικανικών δυνάμεων στην Ευρώπη τα τελευταία 25 χρόνια.

Όπως γίνεται κατανοητό οι παραπάνω πολιτικές δεν αποτελούν επιλογές και ενέργειες μιας χώρας που εγκαταλείπει το ΝΑΤΟ. Αντίθετα, επαναβεβαιώνουν τον διαρκή διατλαντικό δεσμό μεταξύ Ευρώπης και Βόρειας Αμερικής, την προσήλωσή στους σκοπούς και τις αρχές του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών και την επίσημη δέσμευσή, όπως κατοχυρώθηκε στο άρθρο 5 της Συνθήκης της Ουάσιγκτον, ότι μια επίθεση εναντίον ενός Συμμάχου θα θεωρηθεί επίθεση εναντίον όλων.

3.8.2. Η θετική αλλά ανεπαρκής πρόοδος στις αμυντικές δαπάνες

Ένα άλλο εξίσου σημαντικό θέμα που απασχόλησε ιδιαίτερα τους ηγέτες των κρατών της Συμμαχίας στο Λονδίνο ήταν οι δαπάνες για την άμυνα και πως αυτές διαμορφώνονται τα τελευταία χρόνια.³¹

Όπως αναφέρεται στη δήλωση, οι δαπάνες για άμυνα εκτός των ΗΠΑ αυξήθηκαν για πέντε συνεχή έτη. Πλέον περισσότερα από 130 δισεκατομμύρια

³¹ "Μέσω της δέσμευσής μας για την αμυντική επένδυση, αυξάνουμε τις αμυντικές επενδύσεις μας σύμφωνα με τις κατευθυντήριες γραμμές 2% και 20%, επενδύοντας σε νέες δυνατότητες και συμβάλλοντας σε περισσότερες δυνάμεις σε αποστολές και επιχειρήσεις".

δολάρια επενδύονται περισσότερο στην άμυνα. Με την παρατήρηση ότι, από το 2017 έως το 2019 επιπλέον πέντε σύμμαχοι πληρούν το όριο του 2% για τις εθνικές αμυντικές δαπάνες, αν και η πλειοψηφία των μελών του NATO δεν έχουν ακόμη εκπληρώσει αυτή της την υποχρέωση, καθίσταται σαφές ότι υπάρχει πολλή δουλειά που απομένει να γίνει και σε αυτόν τον τομέα, που σχετίζεται άμεσα με την αποτροπή και όχι μόνο.

Είναι δηλαδή σημαντικό να μην επιτραπεί τελικά στον διατλαντικό διάλογο σχετικά με τις αμυντικές δαπάνες να καταστρέψει την ενότητα της συμμαχίας ή να τροφοδοτήσει ένα αντισυμμαχικό λαϊκιστικό συναίσθημα και στις δύο πλευρές του Ατλαντικού.³² Άλλωστε και σε αυτή την περίπτωση το πιο σημαντικό ερώτημα παραμένει και δεν είναι άλλο από το εάν μεμονωμένα τα κράτη μέλη του NATO αλλά και το NATO στο σύνολό του έχουν τη στρατιωτική ικανότητα και οικονομική ετοιμότητα να εξασφαλίσουν τους πολίτες τους, να προστατεύσουν τα συμφέροντά τους και να τελικά αποτρέψουν οποιαδήποτε εχθρική επιθετικότητα, απ' όπου και εάν προέρχεται αυτή.

3.8.3. Το πρόβλημα με την Ρωσία στην Ανατολική Ευρώπη

Στη Διακήρυξη των Συμμάχων μετά την Σύνοδο του Λονδίνου σημειώθηκε όμως, μεταξύ άλλων, και η σημαντική ενοχική παραδοχή ότι «πρέπει και θα κάνουμε περισσότερα».

Ενώ το NATO έχει σημειώσει σημαντική πρόοδο τα τελευταία χρόνια, έχει πολλές ατελείωτες επιχειρήσεις που απαιτούν προσοχή. Αυτός ο κατάλογος περιλαμβάνει, για παράδειγμα, μια στρατηγική για την περιοχή της Μαύρης Θάλασσας, την ενίσχυση των στρατιωτικών δυνατοτήτων στην ανατολική πλευρά του NATO (χώρες της Βαλτικής), την ολοκληρωμένη αεροπορική και αντιπυραυλική άμυνα και την ενίσχυση σημαντικών υφιστάμενων αποστολών.

Επομένως λοιπόν στο Λονδίνο διαπιστώθηκε από τους Συμμάχους ότι το NATO θα πρέπει να αναπτύξει μια ολοκληρωμένη στρατηγική για την ευρύτερη περιοχή του Ευξείνου Πόντου, η οποία θα επηρεάζει και επανακαθορίζει και τη στρατηγική που ακολουθείται απέναντι στη Ρωσία, τη Μέση Ανατολή, τον Καύκασο

³² «Οι αμυντικές δαπάνες εκτός των ΗΠΑ αυξήθηκαν για πέντε συναπτά έτη, πάνω από 130 δισεκατομμύρια δολάρια περισσότερο επενδύονται στην άμυνα. Σύμφωνα με τη δέσμευσή μας όπως κατοχυρώνεται στο άρθρο 3 της Συνθήκης της Ουάσιγκτον, συνεχίζουμε να ενισχύουμε την ατομική και συλλογική μας ικανότητα να αντισταθούμε σε όλες τις μορφές επίθεσης. Κάνουμε καλή πρόοδο. Πρέπει και θα κάνουμε περισσότερα»

και την Ευρώπη. Αυτό θα βελτιώνει τη συνοχή των προσπαθειών αποτροπής του NATO, θα παρείχε ένα προπύργιο εναντίον του Ιράν και θα αποθάρρυνε τη Ρωσική επιθετικότητα στην περιοχή.

Σε γενικές γραμμές σημειώθηκε ότι, το NATO πρέπει να οικοδομήσει σθεναρή συνοχή κατά μήκος ολόκληρης της ανατολικής πλευράς του, από τη Βαλτική Θάλασσα μέχρι τον Εύξεινο Πόντο. Αναγνωρίστηκε λοιπόν μεταξύ άλλων ότι η έλλειψη «ενισχυμένης συναντίληψης» στην περιοχή της Βαλτικής, παράλληλα με την λιγότερο αποτελεσματική «προσαρμοσμένη προσωρινή παρουσία» στην περιοχή του Ευξείνου Πόντου, δημιουργεί κενά στις δυνατότητες του Οργανισμού, τα οποία έχει ήδη εκμεταλλευτεί το Κρεμλίνο και θα συνεχίσει να το κάνει αν δεν αντιμετωπιστεί άμεσα (περίπτωση Κριμαίας).

Ως εκ τούτου ως λύση κρίθηκε ότι η βελτίωση της συνοχής των μελών δύναται να ενισχύσει σημαντικά τις προσπάθειες σε διάφορους τομείς, συμπεριλαμβανομένης της στρατιωτικής κινητικότητας, της κυβερνοεπικοινωνίας, της ανταλλαγής πληροφοριών και της διαλειτουργικότητας. Θα μπορούσε επίσης να διευκολύνει καινοτόμους τρόπους βελτίωσης των ναυτικών δυνατοτήτων των συμμάχων και των εταίρων τους, που δεν διαθέτουν τους ανάλογους πόρους, για την κατασκευή και τον εκσυγχρονισμό μεγαλύτερων πολεμικών πλοίων ή για την ανάπτυξη ολοκληρωμένης αεροπορικής και αντιπυραυλικής άμυνας.

Τέλος συνομολογήθηκε από όλους τους ηγέτες, ότι το NATO πρέπει να επικεντρωθεί στην ολοκληρωμένη αεροπορική και αντιπυραυλική άμυνα για την προστασία των ευρωπαίων πολιτών και των κρίσιμων υποδομών, αντιμετωπίζοντας ταυτόχρονα τις αυξανόμενες ρωσικές και ιρανικές απειλές. Αν και τα μέλη του NATO διαφώνησαν και διαφωνούν σχετικά με την πορεία του ιρανικού πυρηνικού προγράμματος, δεν διαπιστώθηκε καμία διαφωνία σχετικά με την ανάγκη αντιμετώπισης του ολοένα και πιο ικανού οπλοστασίου πυραύλων της Τεχεράνης, το οποίο αποτελεί μια αυξανόμενη απειλή για την Ευρώπη και όχι μόνο.³³

Μία από τις σημαντικότερες συζητήσεις που έλαβαν χώρα στο Λονδίνο και συνεχίζονται να διεξάγονται μεταξύ των ηγετών του NATO είναι ο τρόπος αντιμετώπισης της Κίνας. Σε μια θετική σημείωση, η Διακήρυξη του Λονδίνου περιελάμβανε επίσημη αναγνώριση ότι η Κίνα αποτελεί πρόκληση που πρέπει να

³³ «Αυτό σημαίνει εκσυγχρονισμό των συστημάτων, ώστε να είναι διαλειτουργικά και πλήρως ενσωματωμένα σε όλη τη Συμμαχία. Αλλά το πρώτο βήμα πρέπει να είναι μια εξειδικευμένη αεροπορική και αντιπυραυλική άμυνα που θα διαθέτει κατάλληλα αντίμετρα και δυνατότητα να προσδιορίσει κενά και να οδηγήσει σε λύσεις».

αντιμετωπίσει η Συμμαχία. Ενθαρρυντικά, η διακήρυξη παρατήρησε: «Αναγνωρίζουμε ότι η αυξανόμενη επιρροή και οι διεθνείς πολιτικές της Κίνας παρουσιάζουν τόσο ευκαιρίες όσο και προκλήσεις που πρέπει να αντιμετωπίσουμε μαζί ως Συμμαχία».

Ως εκ τούτου, ως πρωταρχικός στόχος για το NATO προβλήθηκε η ανάγκη για την ανάπτυξη μιας ενιαίας πολιτικής έναντι της Κίνας. Η κατανόηση του πώς βλέπει το Πεκίνο τη συνεχιζόμενη σύγκρουση και τα μέσα που χρησιμοποιεί αποτελεί ένα ουσιαστικό πρώτο βήμα.³⁴

Είναι αλήθεια ότι ένα μεγάλο μέρος των αναφορών και σχολίων σχετικά με τη συνάντηση στο Λονδίνο επικεντρώθηκε σε προσωπικές αντιπαραθέσεις μεταξύ τριών από τους 29 ηγέτες που συμμετείχαν. Δυστυχώς, η εστίαση αυτή παραγνωρίζει ορισμένες σημαντικές θετικές εξελίξεις στο Λονδίνο. Αυτές περιλαμβάνουν, όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, την σαφή επιβεβαίωση των δημοκρατικών αξιών και δεσμεύσεων της Συμμαχίας για τη συλλογική άμυνα του άρθρου 5, την δέσμευση για συνέχιση των αυξήσεων των δαπανών και των επενδύσεων, τις πρωτοβουλίες για ολοκλήρωση ημιτελών αποστολών αλλά και νέες που αφορούν στο διάστημα και στον κυβερνοχώρο, καθώς και την επίσημη αναγνώριση της απειλής που η Κίνα αντιπροσωπεύει, αλλά και η επιβεβαίωση των συνεχιζόμενων προσπαθειών για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας. Και όπως χαρακτηριστικά διεμνήθη ως επίλογος της Συνόδου «ενώ το NATO δεν είναι τέλειο, αυτό που αντιπροσωπεύει είναι».

3.9 Κύρια δέσμη μέτρων και δράσεις ως μορφή συμβατικής αποτροπής

3.9.1. Σχέδια δράσης ετοιμότητας του NATO (ενεργοποίηση Διακλαδικής Επιχειρησιακής Δύναμης Υψηλής Ετοιμότητας (Very High Readiness Task Force))

Παράλληλα με την υιοθέτηση κλασικών στρατηγικών αποτροπής ως απάντηση σε επικείμενες αλλά αβέβαιες επιθέσεις και προκειμένου να διασφαλιστεί ότι η Συμμαχία είναι έτοιμη να ανταποκριθεί γρήγορα και σθεναρά στις νέες προκλήσεις ασφαλείας, οι Σύμμαχοι ενέκριναν ένα ειδικότερο σχέδιο δράσης ετοιμότητας του NATO που αφορά στην ενεργοποίηση μιας ισχυρής Διακλαδικής Δύναμης Υψηλής Ετοιμότητας, σε πρώτο χρόνο.

³⁴ Το NATO "δεσμεύεται να διασφαλίσει την ασφάλεια των επικοινωνιών μας, συμπεριλαμβανομένης της 5G, αναγνωρίζοντας την ανάγκη να βασιστούμε σε ασφαλή και ανθεκτικά συστήματα ..."

Το σχέδιο αυτό παρέχει μια συνεκτική και περιεκτική δέσμη απαραίτητων μέτρων για να ανταποκριθεί ο Οργανισμός άμεσα και αποφασιστικά στις αλλαγές του περιβάλλοντος ασφαλείας, τόσο στα σύνορα του NATO όσο και σε περιοχές ακόμη πιο μακριά, που ενδιαφέρουν όμως ιδιαίτερα τους Συμμάχους. Επιπλέον το συγκεκριμένο πλάνο, είναι ειδικά σχεδιασμένο να ανταποκρίνεται κατά το δυνατό στις νέες και υβριδικές προκλήσεις που θέτει η Ρωσία και τις άμεσες στρατηγικές τους επιπτώσεις, αλλά και στους κινδύνους και τις απειλές που προέρχονται από τη ιδιαίτερα ταραγμένη νότια πτέρυγα του NATO, τη Μέση Ανατολή και τη Βόρεια Αφρική. Το σχέδιο αυτό ενισχύει τη συλλογική άμυνα του Οργανισμού, την ικανότητα διαχείρισης κρίσεων, ενώ ταυτόχρονα επιδιώκει να συμβάλει στη διασφάλιση ότι το NATO θα παραμείνει μια ισχυρή, έτοιμη, εύρωστη και ευέλικτη Συμμαχία, ικανή να ανταποκριθεί στις τρέχουσες και μελλοντικές προκλήσεις από όπου και αν προκύψουν.

Τα στοιχεία του σχεδίου αυτού περιλαμβάνουν μέτρα που αντιμετωπίζουν τόσο τη συνεχιζόμενη ανάγκη ενισχυμένης ασφάλειας των Συμμάχων, όσο και την προσαρμογή της στρατιωτικής στρατηγικής στάσης της Συμμαχίας στις νέες απειλές. Τα μέτρα ενισχυμένης ασφάλειας περιλαμβάνουν συνεχή εναέρια, χερσαία και θαλάσσια παρουσία και σημαντική στρατιωτική δραστηριότητα στο ανατολικό κυρίως τμήμα της Συμμαχίας, σε διαρκώς εναλλασσόμενη και αλληλοκαλυπτόμενη βάση. Επίσης εξασφαλίζουν τη βασική απαίτηση για ασφάλεια μαζί με αποτρεπτικό αποτέλεσμα, και καθιστούν τις συμμαχικές δυνάμεις ευέλικτες και έτοιμες να απαντήσουν σε οποιαδήποτε ανακύπτουσα ή εξελισσόμενη κρίση.

Σε ότι αφορά στα μέτρα προσαρμογής, αυτά περιλαμβάνουν τα στοιχεία που απαιτούνται για να διασφαλιστεί ότι η Συμμαχία μπορεί να αντιμετωπίσει πλήρως τις προκλήσεις ασφαλείας που ενδεχομένως προκύψουν. Με την ενίσχυση των Νατοϊκής Δύναμης Ταχείας Ανταπόκρισης (NRF), σχεδιάστηκε η ανάπτυξη εκείνων των δυναμικών επιχειρησιακών στοιχείων που θα είναι σε θέση να κινηθούν γρήγορα και να ανταποκριθούν σε πραγματικές προκλήσεις και απειλές (Jens Ringsmose & Sten Rynning, 2017). Ως μέρος της συγκεκριμένης NRF, προβλέφθηκε η δημιουργία μιας Διακλαδικής Ομάδας Κρούσης Πολύ Υψηλής Ετοιμότητας (Very High Readiness Joint Task Force, VJTF), μια νέα Συμμαχική Διακλαδική Δύναμη δηλαδή, ικανή να αναπτυχθεί εντός λίγων ημερών για να ανταποκριθεί στις προκλήσεις που ανακύψουν, ιδιαίτερα στην περιφέρεια της επικράτειας του NATO (Sauer, T., 2016).

Αυτή η Διακλαδική Δύναμη θα αποτελείται από τμήματα χερσαίων, εναέριων και ναυτικών δυνάμεων μαζί όμως με δυνάμεις ειδικών επιχειρήσεων. Η ετοιμότητα των στοιχείων της VJTF θα δοκιμαστεί μέσω ασκήσεων σύντομης προειδοποίησης (Early Warning Exercises) ενώ θα δοθεί ιδιαίτερη βαρύτητα στον τομέα διοίκησης και ελέγχου της (Command and Control) με συγκεκριμένους τρόπους ενεργοποίησης της δύναμης αυτής, ειδικά στα εδάφη των ανατολικών κρατών μελών της Συμμαχίας, με συνεισφορές από τους όλους τους Συμμάχους σε εναλλασσόμενη βάση (rotation), εστιάζοντας πλέον σε σενάρια ασκήσεων συλλογικής άμυνας. Περαιτέρω και εφόσον απαιτηθεί, η συγκεκριμένη δύναμη έχει δυνατότητα να προστρέξει προς ενίσχυση των συμμαχικών δυνάμεων που βρίσκονται στην περιφέρεια του NATO, στο πλαίσιο της αποτροπής και συλλογικής άμυνας. Με τον τρόπο αυτό προβλέπεται ουσιαστικά η περαιτέρω ενίσχυση της ικανότητας του NATO να ενισχύει γρήγορα και αποτελεσματικά εκείνους τους Συμμάχους που αισθάνονταν απειλούμενοι, μεταξύ άλλων, μέσω της προετοιμασίας των απαραίτητων υποδομών, της εξασφάλισης ικανού εξοπλισμού και προμηθειών και του ορισμού συγκεκριμένων αποφασιστικών σημείων δράσης. Οι Συμμαχικές δυνάμεις επομένως επιθυμούν να διατηρήσουν επαρκή ετοιμότητα και συνοχή που απαιτείται για τη διεξαγωγή αφενός του πλήρους φάσματος επιχειρησιακών αποστολών του Οργανισμού, συμπεριλαμβανομένης της αποτροπής της επίθεσης εναντίον των συμμάχων, με ταυτόχρονη, αφετέρου, επίδειξη ετοιμότητας για την υπεράσπιση του εδάφους του NATO.

Επιπρόσθετα με το παραπάνω σχέδιο τα κράτη μέλη επιδιώκουν και την πρόσθετη εξασφάλιση ότι η τρέχουσα δομή διοίκησης του NATO θα παραμείνει στιβαρή, ευέλικτη και ικανή να αναλάβει όλα τα στοιχεία αποτελεσματικής διοίκησης και ελέγχου για ταυτόχρονες και άμεσες προκλήσεις. Αυτό περιλαμβάνει και την εστίαση στην αξιοποίηση της περιφερειακής εμπειρίας και την ενίσχυση της ευρύτερης ευαισθητοποίησης ιδιαίτερα σε περιβάλλοντα καταστάσεων υβριδικής επιθετικότητας. Περαιτέρω, τα συνεισφέροντα κράτη μέλη δεσμεύονται να αυξήσουν την ετοιμότητα και τις δυνατότητες ενός πολυεθνικού στρατιωτικού σώματος στα βορειοανατολικά της Συμμαχίας, συνεχίζοντας την περιφερειακή συνεργασία, ενισχύοντας την ανταλλαγή πληροφοριών, τη στρατηγική επίγνωση και την απόδοση ιδιαίτερης έμφασης στον εκ των προτέρων σχεδιασμό και προγραμματισμό.

Υιοθετώντας περαιτέρω ένα ενισχυμένο πρόγραμμα στρατιωτικών ασκήσεων με αυξημένη εστίαση στην άσκηση της συλλογικής άμυνας, συμπεριλαμβανομένης

της άσκησης ολοκληρωμένων επιχειρησιακών στρατιωτικών απαντήσεων (retaliation) σε πολύπλοκα πολιτικοστρατιωτικά σενάρια, η πρωτοβουλία για τις διακλαδικές δυνάμεις, που συμφωνήθηκαν αρχικά στο Σικάγο, θα είχε καθοριστική σημασία για τη διασφάλιση της πλήρους συνοχής των στοιχείων εκπαίδευσης και άσκησης του συγκεκριμένου πλάνου δράσης και ετοιμότητας.

Η ανάπτυξη και η εφαρμογή των μέτρων προσαρμογής προβλέπεται να γίνει με βάση το εξελισσόμενο στρατηγικό περιβάλλον στις επίφοβες και απειλούμενες περιοχές, δηλαδή στις ανατολικές και νότιες περιφέρειες της Συμμαχίας, οι οποίες και θα παρακολουθούνται στενά και θα αξιολογούνται διαρκώς. Η επίβλεψη για την ταχεία εφαρμογή του σχεδίου δράσης ετοιμότητας, ανατέθηκε στους υπουργούς αμύνης των Συμμάχων.

Αναφορικά δε με τις σύγχρονες υβριδικές πρακτικές, οι Σύμμαχοι υποσχέθηκαν να εξασφαλίσουν ότι το NATO θα είναι σε θέση να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά τις συγκεκριμένες προκλήσεις που θέτουν οι απειλές από τις υβριδικές πολεμικές τακτικές, όπου ένα ευρύ φάσμα συγκεκριμένων στρατιωτικών, παραστρατιωτικών και μη στρατιωτικών μέτρων χρησιμοποιούνται σε ένα εξαιρετικά ολοκληρωμένο σχεδιασμό επίθεσης. Διαπιστώθηκε δηλαδή ότι πλέον είναι σημαντικό η Συμμαχία να διαθέτει όλα εκείνα τα απαραίτητα εργαλεία και διαδικασίες που απαιτούνται για να αποτρέψει και να ανταποκριθεί αποτελεσματικά σε υβριδικές απειλές και τις δυνατότητες ενίσχυσης των εθνικών της δυνάμεων. Αυτό συμπεριλαμβάνει επίσης την ενίσχυση των στρατηγικών επικοινωνιών, την ανάπτυξη σεναρίων άσκησης υπό το πρίσμα των υβριδικών απειλών και την ενίσχυση του συντονισμού μεταξύ του NATO και άλλων οργανισμών, σύμφωνα με τις σχετικές αποφάσεις που λαμβάνονται, με σκοπό τη βελτίωση ανταλλαγής πληροφοριών, τις πολιτικές διαβουλεύσεις και τον συντονισμό μεταξύ στρατιωτικού και πολιτικού προσωπικού.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Η ΣΥΜΜΑΧΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΠΟΤΡΟΠΗΣ ΣΗΜΕΡΑ ΕΚΤΙΜΗΣΕΙΣ-ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

4.1 Εκτιμήσεις

4.1.1 Αμφισβήτηση της συνοχής της Συμμαχίας: διαφορετικά οράματα και διαφορετικές αντιλήψεις

Σήμερα η αξιοπιστία της αποτροπής του NATO διακυβεύεται λόγω των διαφορετικών οραμάτων και σχεδιασμών των κρατών μελών της Συμμαχίας όσον αφορά τις αξίες, το μεμονωμένο εθνικό συμφέρον, τις αντιλήψεις περί υπαρκτής απειλής του Οργανισμού, αλλά κυρίως του διλήμματος για το εάν η Ρωσία πρέπει να αντιμετωπιστεί ως δυνητικός αντίπαλος. Από τη μία πλευρά, υπάρχουν διαφωνίες μεταξύ των συμμάχων στην κατανόηση βασικών εννοιών όπως η δημοκρατία, το κράτος δικαίου ή στην αξιακή προσέγγιση της διεθνούς πολιτικής, καθώς και σε ανησυχίες σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο π.χ. η Τουρκία ή οι ΗΠΑ επιλέγουν να τηρούν μια μάλλον συναλλακτική ή επιλεκτική σχέση με τους Συμμάχους τους στο NATO (Kulesa και Frear, 2017).

Από την άλλη πλευρά, η ισορροπία ανάμεσα στην ενίσχυση των θέσεων στην Ανατολική πλευρά του NATO έχει αμφισβητηθεί από αρκετά κράτη μέλη της Συμμαχίας. Ειδικότερα, υπό το πρίσμα της σύγκρουσης στην Ουκρανία και προσάρτησης της Κριμαίας, και των επιθετικών φιλοδοξιών της Ρωσίας, η Συμμαχία, ιδίως από τη Σύνοδο κορυφής της Βαρσοβίας το 2016, ενίσχυσε τις θέσεις της στη Βόρεια και Ανατολική Ευρώπη, δηλαδή στις βόρειες και Βαλτικές χώρες. Αυτό έχει κάνει τα κράτη μέλη του Νότου να εκφράσουν την ανησυχία τους ότι δεν έχουν γίνει αρκετά για να ενισχυθεί και η δική τους ασφάλεια, τόσο σε στρατιωτικούς όσο επίσης και σε οικονομικούς όρους (Dempsey 2017).

Επιπλέον, μολονότι ο αρχικός πολιτικός σχεδιασμός του NATO δεν συμπεριλαμβάνει απειλές που εκτείνονται έως τη μαζική μετανάστευση και το προσφυγικό, την κατάρρευση κρατών και άλλες ανάλογες σύγχρονες διεθνείς εξελίξεις, οι πολλές και διάφορες νέες παγκόσμιες απειλές εξακολουθούν να θέτουν υπό αμφισβήτηση το συνολικό αφήγημα μεταξύ των κρατών μελών της Συμμαχίας. Για παράδειγμα, η πιο πρόσφατη διαφωνία μεταξύ των κρατών μελών ήταν μεταξύ των ΗΠΑ, της Γερμανίας και της Γαλλίας σχετικά με το κατά πόσο η Συμμαχία

πρέπει να εμπλακεί περισσότερο στην καταπολέμηση του Ισλαμικού Κράτους στη Συρία.

Πράγματι, οι διαφορετικές προτεραιότητες των Ανατολικών και Νότιων κρατών μελών του NATO δεν είναι κάτι νέο. (Kulesa & Frear, 2017). Αυτό ακριβώς όμως αποτελεί στην πράξη έναν ακόμη σοβαρό λόγο που αποδυναμώνει σοβαρά τη συνοχή και την αλληλεγγύη της Συμμαχίας και θέτει σε κίνδυνο την πολιτική αποτροπής του NATO στην πράξη. Οι απόψεις των κρατών μελών της Συμμαχίας διαφέρουν επίσης όσον αφορά τον βαθμό επιθετικότητας της Ρωσίας κατά των χωρών της Βαλτικής. Ενώ οι χώρες της ανατολικής πλευράς (κυρίως η Εσθονία, η Λετονία, η Λιθουανία, η Πολωνία, η Ρουμανία και η Βουλγαρία) απαιτούν πρόσθετες εγγυήσεις ασφάλειας, με τη μορφή αυξημένης στρατιωτικής παρουσίας και αποτροπής στον κυβερνοχώρο, η θέση ορισμένων άλλων κρατών μελών όπως η Γερμανία, η Ιταλία και η Γαλλία παραμένει σημαντικά ασαφής ως προς το αν η Ρωσία προτίθεται να επιτεθεί πραγματικά στις χώρες νέα μέλη της Συμμαχίας στην Ανατολική Ευρώπη ή όχι (Dempsey, 2017). Αυτό αναπόφευκτα σημαίνει ότι οι απόψεις των κρατών μελών διαφέρουν ως προς το εάν τα μέτρα αποτροπής του NATO είναι ήδη αξιόπιστα ή όχι.

4.1.2 Η στρατηγική επικοινωνία της Συμμαχίας και αποτροπή

Τα τελευταία χρόνια, η Ρωσία συνεχώς ισχυρίζεται ότι η επέκταση του NATO προς ανατολάς εκλαμβάνεται από την ίδια ως απειλή. Ομοίως, έχει επικρίνει έντονα τα μέτρα που έλαβε η Συμμαχία για την ενίσχυση των θέσεων της στην ανατολική πλευρά του NATO. Για παράδειγμα, στην Στρατηγική Εθνικής Ασφαλείας της Ρωσίας του 2016, οι δραστηριότητες της Συμμαχίας χαρακτηρίστηκαν ως απειλή για τη χώρα, αναφερόμενη μεταξύ άλλων σε «εντατικοποίηση των στρατιωτικών δραστηριοτήτων των χωρών μελών», «στρατιωτική υποδομή που κινείται πιο κοντά στα σύνορα της Ρωσίας», «περαιτέρω επέκταση της Συμμαχίας» και στην προσπάθεια να διατηρηθεί η επικυριαρχία των ΗΠΑ και των συμμάχων τους στη διεθνή σκηνή, εφαρμόζοντας ταυτόχρονα πολιτική περιορισμού και συγκράτησης της Ρωσίας. Επιπλέον, και στις επίσημες πολιτικές δηλώσεις τους Ρώσοι κρατικοί αξιωματούχοι, δεν δίστασαν να χρησιμοποιήσουν ξεκάθαρα επιθετική ρητορική, συμπεριλαμβανομένων απειλών περί χρήσεως ακόμη και των πυρηνικών δυνάμεων ως εργαλείο για την επίτευξη πολιτικών στόχων (Reuters, 2016). Στόχος τους είναι σαφώς να εκφοβίσουν τους αντιπάλους, να αποδυναμώσουν τη συνοχή της

Συμμαχίας και να πείσουν το NATO ότι η Ρωσία είναι έτοιμη να ανταποκριθεί επιθετικά σε οποιαδήποτε πιθανή απειλή.³⁵

Η απάντηση της Συμμαχίας στην πολιτική ρητορική της Ρωσίας υπήρξε, τουλάχιστον έως έναν βαθμό, αόριστη. Από τη μια πλευρά δηλώθηκε στα συμπεράσματα της Διάσκεψης Κορυφής του 2016 στη Βαρσοβία ότι το NATO είναι σαφώς αποφασισμένο να επιδείξει αλληλεγγύη προς τους συμμάχους του, καθώς και ότι μπορεί να δράσει, ενεργοποιώντας πολιτική άμεσης ανταπόκρισης σε οποιαδήποτε επίθεση επισημαίνοντας ότι «αποφασίσαμε να δημιουργήσουμε μια ενισχυμένη προκεχωρημένη παρουσία στην Εσθονία, τη Λετονία, τη Λιθουανία και την Πολωνία για να καταδείξουμε απερίφραστα, στο πλαίσιο της συνολικής στάσης μας, την αλληλεγγύη, την αποφασιστικότητα και την ικανότητα των Συμμάχων να ενεργήσουν, ενεργοποιώντας μια άμεση αντίδραση της Συμμαχίας σε οποιαδήποτε επιθετικότητα».

Εντούτοις όμως και σχεδόν την ίδια στιγμή, η Συμμαχία δηλώνει ότι δεν επιδιώκει μια άμεση αντιπαράθεση με τη Ρωσία και αναζητά διάλογο με τη Ρωσία: «Παράλληλα, ως μέρος της συνολικής Συμμαχικής προσέγγιση για την παροχή ασφάλειας στους πληθυσμούς και την επικράτεια του NATO, ο αποτρεπτικός παράγοντας πρέπει να συμπληρωθεί με ουσιαστικό διάλογο και δέσμευση με τη Ρωσία, για την αναζήτηση αμοιβαίας διαφάνειας και μείωσης των κινδύνων». Η Συμμαχία δηλώνει ταυτόχρονα ότι δεν γίνονται συμβιβασμοί σε ό,τι αφορά στις αρχές στις οποίες στηρίζεται, «αλλά δεν μπορούμε και δεν θα συμβιβαστούμε στις αρχές στις οποίες στηρίζεται η Συμμαχία και η ασφάλεια μας στην Ευρώπη και τη Βόρεια Αμερική». Με αυτό τον τρόπο, το μήνυμα της Συμμαχίας ότι είναι ένας παραδοσιακός υπερασπιστής των κρατών μελών του NATO μπορεί να μεταφραστεί ως μια ασθενέστερη αντίδραση σε σχέση με τις αντίστοιχες δηλώσεις της πολιτικής ελίτ της Ρωσίας, με τις οποίες ξεκάθαρα απειλούνται συνεχώς τόσο τα κράτη μέλη της Συμμαχίας όσο και οι εταίροι της.

4.1.3 Οι πρακτικές αδυναμίες της στρατηγικής αποτροπής της Συμμαχίας

Στα προηγούμενα κεφάλαιο σκιαγραφήθηκαν ορισμένες από τις αδυναμίες της στρατηγικής αποτροπής της Συμμαχίας. Η γενική ιδέα των πυρηνικών δυνατοτήτων

³⁵ Financial Times, 2016. Putin names NATO among threats in new Russian security strategy. Published on 2 January 2016. <https://www.ft.com/content/6e8e787e-b15f-11e5b147-e5e5bba42e51>
Πρόσβαση στον ιστότοπο από την βιβλιοθήκη του ΠΑΜΑΚ την Τετάρτη 20 Νοε 19 17:30

ως απόλυτη εγγύηση για την αξιόπιστη αποτροπή του NATO δεν συμβάλλει τελικά όπως αποδεικνύεται στη μείωση των περιφερειακών φιλοδοξιών της Ρωσίας (Blank 2008). Αυτό οφείλεται τόσο σε επιχειρήματα ηθικής φύσεως όσο και σε πρακτικούς και λογικούς λόγους, όπως η εδαφική εγγύτητα της Ρωσίας και της νέας και αδύναμης πολιτικοστρατιωτικά Ανατολικής πλευράς της Συμμαχίας, η διαφορά απόψεων και προτεραιοτήτων εντός της Συμμαχίας, η πιθανότητα κλιμάκωσης των πτυχών της σύγκρουσης κ.λ.π. Το σημαντικότερο όμως ίσως όλων, είναι το γεγονός ότι, η Ρωσία εγνωσμένα δύναται να έχει συμβατική υπεροχή στην περιοχή της Ανατολικής Ευρώπης. Άλλωστε, η συμβατική ισορροπία στην περιοχή της δεν είναι εφικτή ούτε για τις χώρες μέλη της Συμμαχίας (Πολωνία, Βουλγαρία, Ρουμανία, χώρες Βαλτικής) συνολικά ούτε όμως και με τις επιπρόσθετες συμμαχικές προκεχωρημένες στρατιωτικές δυνάμεις καθώς τα υφιστάμενα αμυντικά μοντέλα και ο εν γένει στρατηγικός και λειτουργικός τους προσανατολισμός είναι, από τη φύση τους, πλήρως μη επιθετικός, χωρίς κανένα περιθώριο προληπτικών πρωτοβουλιών. (Andžāns and Veebel 2017).

Επιπλέον η αξιοπιστία της πολιτικής της αποτροπής κινδυνεύει σοβαρά καθώς εξαρτάται και γίνεται με διαφορετικό τρόπο κατανοητή αλλά και αποδεκτή στα διαφορετικά οράματα των κρατών μελών της Συμμαχίας σχετικά με τις αξίες, τις πραγματικές προθέσεις και τις αντιλήψεις του Οργανισμού σε ότι αφορά στην απειλή του κατά πόσο η Ρωσία πρέπει να αντιμετωπιστεί ως δυνητικός αντίπαλος. Όλα αυτά συνθέτουν μια ασθενική, χαλαρή και ασαφή απάντηση της Συμμαχίας στην επιθετική πολιτική ρητορική της Ρωσίας. Τέλος, ενώ η Ρωσία δεν υποφέρει από αίσθημα στιγματισμού και αμοιβαιότητας στις επιθετικές τις ενέργειες, η Συμμαχία στερείται πολιτικών εργαλείων που θα έχουν ένα αποτέλεσμα άμεσης εμπλοκής και συνολικής πειθαρχίας (Veebel και Markus 2016b).

4.2 Συμπεράσματα

4.2.1 Επιστροφή στην πυρηνική αποτροπή

Έχει ήδη αναφερθεί, ότι ως αποτέλεσμα της φιλοπόλεμης και επιθετικής ρητορικής της Ρωσίας σχετικά με τα πυρηνικά, η Συμμαχία για άλλη μια φορά βρέθηκε να εστιάζει στις πυρηνικές διαστάσεις της συλλογικής άμυνας και αποτροπής, παρά την δυσaréσκεια ορισμένων κρατών μελών της που ήταν γενικά ενάντια στα πυρηνικά, με τον ισχυρισμό ότι αυτές οι πολιτικές αποτελούν κατάλοιπα

του Ψυχρού Πολέμου. Το NATO συνεχίζει ακόμη και σήμερα, όπως ήδη καταγράφηκε, να δηλώνει, ότι η αποτροπή εξαρτάται από ένα κατάλληλο συνδυασμό συμβατικών πυρηνικών και πυραυλικών αμυντικών δυνάμεων και ότι «όσο υπάρχουν πυρηνικά όπλα η Συμμαχία θα παραμείνει μια πυρηνική δύναμη». Αυτό ασφαλώς προϋποθέτει μία εύρωστη, μοντέρνα και αξιόπιστη πυρηνική δύναμη (Rudolf, P., 2018). Η Ανασκόπηση της Πολιτικής Αποτροπής και Άμυνας (Deterrence and Defence Posture Review, DDPR) του 2012 ανέφερε ότι οι επί του παρόντος πυρηνικοί προγραμματισμοί του NATO, οι οποίοι περιλαμβάνουν επιμερισμό σχετικών κινδύνων και ευθυνών σε όσο το δυνατόν περισσότερα κράτη, παραμένει η κυριότερη επιλογή για τη Συμμαχία. Αυτή η αξιολόγηση έγινε πριν από τα προβλήματα της Ουκρανίας με τη Ρωσία, όποτε κάποιιο υποστηρίζουν ότι η Ανασκόπηση της Πολιτικής Αποτροπής και Άμυνας (DDPR) οφείλει να αλλάξει μετά από τα νέα δεδομένα. Μερικοί αναλυτές ζητούσαν ανανέωση των πυρηνικών δυνάμεων του NATO, κυρίως των αμερικανικών τακτικών πυρηνικών κεφαλών που αναπτύχθηκαν στην Ευρώπη, αλλά και του στόλου των αεροπλάνων διπλού ρόλου που χρησιμοποιούνται από τα ευρωπαϊκά κράτη μέλη της Συμμαχίας (Chalmers, M., 2011).

Η σπουδαιότητα των πυρηνικών δυνάμεων αποτροπής έγινε ολοφάνερη μέσω της ρωσικής επιθετικής συμπεριφοράς τα τελευταία χρόνια, οδηγώντας στην σοβαρή επαναξιολόγηση του ζητήματος τόσο από τους στρατιωτικούς, όσο όμως και από τους πολιτικούς ηγέτες. Ορισμένα κράτη μέλη μάλιστα αναρωτήθηκαν επίσημα, σε ποιο βαθμό θα πρέπει η Συμμαχία να δώσει έμφαση στην πυρηνική αποτροπή βάσει της νέας συμβατικής αλλά και υβριδικής επιθετικής συμπεριφοράς της Ρωσίας. Ειδικότερα δε μετά την προσάρτηση της Κριμαίας, υπήρχε μία ασυμφωνία απόψεων μέσα στη Συμμαχία για το αν θα πρέπει να αναβαθμιστούν ή να υποβαθμιστούν οι πυρηνικές διαστάσεις των νατοϊκών δυνάμεων.

Εύλογα λοιπόν καταδεικνύεται πλέον ότι, αν και η αιτιολογία της διατήρησης των πυρηνικών δυνατοτήτων της Συμμαχίας έχει αλλάξει τα τελευταία χρόνια, εντούτοις εξακολουθεί να παραμένει ακόμη πειστική. Τα πυρηνικά όπλα εξυπηρετούν τον σκοπό αποτροπής εναντίον υπαρκτών απειλών, όπως αυτών που θέτει η Ρωσία. Λειτουργούν σαν ένας σύνδεσμος μεταξύ Βόρειας Αμερικής και Ευρώπης, συνδέοντας τις δύο ηπείρους με μία συμφωνία ασφαλείας, ενώ παράλληλα η ύπαρξή τους, αποθαρρύνει πιθανή αναζήτηση νέων (πυρηνικών όπλων) από τους συμμάχους

οι οποίοι αλλιώς θα επεδίωκαν να αναπτύξουν τις δικές τους πυρηνικές δυνατότητες. Παρέχουν ασφάλεια στους συμμάχους, ιδιαίτερα σε αυτούς που αισθάνονται εκτεθειμένοι και δημιουργούν αβεβαιότητα στο μυαλό των πιθανών αντιπάλων. Μπορούν να λειτουργήσουν σαν πιθανά διαπραγματευτικά χαρτιά στις μελλοντικές συζητήσεις με τη Ρωσία, για τον έλεγχο των δυνάμεων. Διατηρώντας δηλαδή το πυρηνικό οπλοστάσιο στην Ευρώπη, ουσιαστικά μειώνεται η πολιτική ένταση, η οποία ενδεχομένως να εμφανιστεί εάν τελικά αυτό αποσυρθεί (Hans Binnendijk & David Gompert, 2019).

4.2.2 Ο ρόλος των ΗΠΑ στην πολιτική αποτροπής της Συμμαχίας

Όλοι οι παραπάνω λόγοι είναι ασφαλώς πλήρως συντονισμένοι με την επίσημη εξωτερική πολιτική των Η.Π.Α, σύμφωνα με την οποία «οι Η.Π.Α θα συνεχίσουν να παρέχουν αποτρεπτική ισχύ στους συμμάχους σε Ευρώπη και Ασία χρησιμοποιώντας προκεχωρημένα εμπλεκόμενα – forward deployable- τακτικά και στρατηγικά αεροσκάφη». Με αυτό ακριβώς τον τρόπο η διοίκηση του Πρόεδρου Barack Obama, απαίτησε στρατιωτικές δυνατότητες προκειμένου να αποτρέψει αλλά και να επιβάλλει μη αποδεκτό κόστος επίθεσης σε οποιονδήποτε επιτιθέμενο εχθρό. Από την δεκαετία του 1940 άλλωστε αυτή ακριβώς η γλώσσα αποτελούσε κώδικα για την πυρηνική αποτροπή (Martin Zapfe, 2017).

Επιπλέον και στην διοίκηση Donald Trump, η επίσημη αμερικανική πυρηνική πολιτική και εξωτερική πολιτική άμυνας (2018 Nuclear Posture Review), προβλέπει την «εκτεταμένη δυνατότητα αποτροπής» των Η.Π.Α, και παροχή εγγυήσεων στο NATO με πιο ξεκάθαρους όρους. Σε μία κίνηση όμως μακριά από την προηγούμενη διαχείριση της ατζέντας της Πράγας και της επίσημης ατζέντας για τα πυρηνικά (Nuclear Posture Review 2010), η εκδοχή του 2018 ανέφερε ότι «καμία χώρα δεν θα πρέπει να αμφισβητεί την ισχύ των δυνατοτήτων αποτροπής ή την ισχύ των Η.Π.Α και των συμμαχικών δυνάμεων να αποτρέψουν και εάν κριθεί απαραίτητο να νικήσουν οποιαδήποτε πυρηνική ή μη πυρηνική επίθεση».

Στην Ανασκόπηση της Πυρηνικής Πολιτικής (NPR) καταγράφηκε η ανάγκη για τη συνεχή εξέλιξη αρκετών μη στρατηγικών πυρηνικών προγραμμάτων, προορισμένων να υποστηρίξουν τις δυνατότητες αποτροπής, συμπεριλαμβανομένων της ειδικής πυρηνικής έκδοσης των μαχητικών αεροσκαφών 5^{ης} γενιάς F-35 αλλά και των πυρηνικών βομβών B-61-12 (Harald Müller, 2011). Επίσης ανακοινώθηκαν δύο

επιπλέον νέα συστήματα προορισμένα να υποστηρίξουν την περιφερειακή αποτροπή, που σχετίζονταν με μια νέα έκδοση υποθαλάσσιων εκτοξευόμενων βαλλιστικών πυραύλων αλλά και έρευνα σε ένα νέου τύπου πυρηνικό πύραυλο εκτοξευόμενο από μονάδα επιφανείας. Αυτά τα νέα συστήματα ουσιαστικά αποτελούσαν την προσπάθεια να διορθωθούν εκμεταλλεύσιμα κενά στην πολιτική αποτροπής των Η.Π.Α. Επιπλέον το ίδιο κείμενο επεσήμανε την ανάγκη να διατηρήσουν οι Η.Π.Α. το πρόγραμμα διαμοιρασμού πυρηνικών του NATO, συμπεριλαμβάνοντας την ευρύτερη δυνατή συμμετοχή των Συμμάχων στο διαμοιρασμό των βαρών, την υποστήριξη πυρηνικής αποστολής και τις υπάρχουσες πυρηνικές υποδομές. Όπως έχει ήδη επισημανθεί, ειδικά στη Βαρσοβία το 2016, η Συμμαχία πήρε δημόσια θέση στη σημασία της συνεχούς αποτροπής και των πυρηνικών όπλων, σαν το θεμέλιο για την ασφάλεια, με κάποιες από τις σκληρότερες λέξεις που χρησιμοποιήθηκαν σε επίσημες δηλώσεις του NATO τα τελευταία 20 χρόνια (Ulrich Kühn, 2018).

Αντιστοιχίζοντας λέξεις και πράξεις σε μία νέα εποχή αποτροπής, αποτελεί πλέον πρόκληση ο σχετικός πολιτικός κυρίως διάλογος, επειδή για περισσότερα από 20 χρόνια οι δηλώσεις της Συμμαχίας ελαχιστοποίησαν οποιαδήποτε απειλή στην Ευρώπη, αποκαλώντας την Ρωσία ακόμη και στρατηγικό εταίρο και αποδίδοντας της έναν ρόλο με ειδικά πλεονεκτήματα, επιδιώκοντας ως αντάλλαγμα την εκατέρωθεν συνολική μείωση των στρατιωτικών δυνάμεων. Την ίδια στιγμή η Συμμαχία δημιούργησε ένα διαφορετικό είδος στρατού, που να ταιριάζει καλύτερα σε επιχειρήσεις εκτός περιοχής, που να απαιτεί μεγαλύτερη υπευθυνότητα, ευελιξία, με ένα μικρότερο στρατιωτικό αλλά μεγαλύτερο πολιτικό αποτύπωμα. Αυτό σήμαινε σταδιακή απομάκρυνση από τον απαρχαιωμένο και ακριβό εξοπλισμό που η Συμμαχία προηγουμένως έπρεπε να έχει σε επιφυλακή στην κεντρική Ευρώπη, ώστε να αποτρέψει ή να αντιδράσει στη σοβιετική επιθετικότητα. Ως εκ τούτου, οι ικανές επιχειρησιακές δυνάμεις που πραγματικά υπήρχαν πλέον στην Ευρώπη ήταν πολύ λίγες σε μια περίοδο που η Συμμαχία θα ήθελε να αναπτύξει ορισμένες από αυτές στα αδύνατα σημεία της περιφέρειας της.

Δεδομένου λοιπόν του συνδυασμού παραγόντων, όπως η μείωση των συμβατικών δυνατοτήτων, οι ανάλογες μειώσεις στο ευρωπαϊκό πρόγραμμα αντιπυραυλικής άμυνας, η ανάγκη για σπουδαιότερη έμφαση στην συλλογική άμυνα, η συνολική μείωση της συμβατικής στρατιωτικής ετοιμότητας από όλα τα μέλη του NATO, ειδικά από τότε που ξεκίνησε η παγκόσμια οικονομική κρίση, αλλά και οι

ανάγκες για μεγαλύτερα επίπεδα ασφάλειας από κάποιες χώρες στα ανατολικά του NATO, μερικές από τις οποίες θα περίμεναν να δίνεται περισσότερη έμφαση στα πυρηνικά όπλα, θα αποτελούσε ορθή παραδοχή να υποστηριχθεί ότι η Συμμαχία τελικά αντέδρασε ιδιαίτερος «υποτονικά και ενοχικά αδιάφορα» στη περίπτωση της Ουκρανίας τελευταία αλλά και Γεωργίας παλαιότερα. Ασφαλώς και οι δύο περιπτώσεις δεν αφορούσαν κράτη μέλη της Συμμαχίας, εντούτοις όμως και οι δύο χώρες αποτελούσαν στρατηγικούς εταίρους της Συμμαχίας με ειδική σχέση, η οποία τελικά δεν αποδείχθηκε ικανή να αποτρέψει την Ρωσία από την εμπλοκή και αντιπαράθεσή της μαζί τους. Άλλωστε και με την περίπτωση της Εσθονίας το 2007 και τις Ρωσικές κυβερνοεπιθέσεις, η αντίστοιχη αντίδραση του NATO δεν πτόησε την ρωσική επιθετικότητα η οποία έκτοτε σταθερά και συστηματικά, απειλεί, εκβιάζει και επιχειρεί δράσεις λίγο πριν το κατώφλι της σύγκρουσης, δοκιμάζοντας τα αντανακλαστικά της Συμμαχίας.

4.3 Προτάσεις

4.3.1 Η απαίτηση για πιο αποφασιστική και επιθετική στρατηγική

Αποδεδειγμένα λοιπόν το NATO οφείλει να υιοθετήσει μια περισσότερο αποφασιστική ακόμα και επιθετική στρατηγική η οποία πλέον της πολιτικής αποτροπής και άμυνας θα πρέπει επιπλέον να υιοθετήσει δράσεις όπως για παράδειγμα πάγωμα στις περεταίρω σχεδιασμένες μειώσεις πυρηνικών δυνάμεων, εκπομπή προειδοποιητικών σημάτων αποφασιστικότητας προς τον αντίπαλο μέσω συνεχών και μεγάλων στρατιωτικών ασκήσεων αλλά και στοχευμένη μετακίνηση πυρηνικών δυνάμεων ή ρητών δηλώσεων περί επιστροφής στην πολιτική και εξάρτηση στην πυρηνική αποτροπή (Matthew Fuhrmann, 2018). Επιπλέον, η απόφαση αντικατάστασης του αεροπορικού στόλου αεροσκαφών διπλού ρόλου πολλών κρατών μελών που είναι κοντά στην απόσυρση με νεότερα και πιο εξελιγμένα μαχητικά και βομβαρδιστικά, η αντιστροφή της ήπιας προσέγγισης της Πράγας και της ανάγκης για πυρηνικό αφοπλισμό, καθώς και η αύξηση στη συχνότητα των συναντήσεων των ομάδων που ασχολούνταν με τον πυρηνικό προγραμματισμό της Συμμαχίας αναμφίβολα θα αποτελούσαν βήματα που θα έδιναν την εντύπωση επιστροφής στους παλιούς τρόπους αντιμετώπισης της Ρωσίας κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, όταν η πυρηνική αποτροπή γινόταν αντιληπτή ως θεμιτή πηγή δύναμης της Συμμαχίας (Sauer, T., 2016).

Πολύ λίγα από αυτά τα πράγματα όμως έχουν γίνει τα τελευταία χρόνια, τουλάχιστον όχι με έναν αποφασιστικό και δημόσιο τρόπο, σχεδιασμένο να καθησυχάσει τα νέα μέλη και να αποτρέψει τη Ρωσία. Προφανώς δεν υπήρξε μεγάλη επιθυμία εντός της Συμμαχίας ώστε να δοθεί περισσότερη έμφαση στις πυρηνικές δυνατότητες της, ως αντίδραση προς την επιστροφή της Ρωσίας σαν μία σημαντική απειλή. Επομένως, διαπιστώνεται σε ό,τι αφορά στην πολιτική αποτροπής και άμυνας απέναντι στην Ρωσική προκλητικότητα, η Συμμαχία παραμένει περισσότερο προσανατολισμένη σε μια «ήξεις αφίξεις» αμφιλεγόμενη ρητορική και αντιμετώπιση παρά επιλέγει να επιστρέψει σε μία νέα και ουσιαστική συζήτηση σχετικά με τα πυρηνικά και την αποτροπή (Matus Halas, 2019).

Από την άλλη πλευρά ασφαλώς κανείς δεν τολμά να θέσει εν αμφιβόλω την αξία των δεσμεύσεων του άρθρου 5 του NATO και τον εάν οι υπάρχουσες αποτρεπτικές δυνατότητες παραμένουν ακόμη ισχυρές, αφού όπως εκ των πραγμάτων αποδεικνύεται η επιθετική Ρωσία, χειρουργικά κινείται κάτω από το κατώφλι της άμεσης αντιπαράθεσης με κράτη μέλη της Συμμαχίας και δεν φαίνεται να προτίθεται προς το παρόν να απειλήσει ανοικτά τουλάχιστον νατοϊκή επικράτεια, αφού αποτελεί γεγονός ότι ακόμη δεν προσπάθησε να δημιουργήσει πρόβλημα με τις Βαλτικές Χώρες ή την Πολωνία. Αυτό το γεγονός αποδεικνύει ασφαλώς ότι τελικά η Μόσχα συνεχίζει να σέβεται τη δυνατότητα συλλογικής άμυνας της Συμμαχίας και την πολιτική της βούληση για αντίδραση εάν απειληθεί άμεσα κράτος μέλος της (Martin Zapfe, 2017).

Επομένως και όπως τελικά αποδεικνύεται, τα πυρηνικά όπλα παραμένουν η απόλυτη πολιτική ασφάλεια για την Δύση και το ακριβές σχήμα και περίγραμμα αυτής της πολιτικής ίσως είναι λιγότερο σημαντικό από την ίδια την ύπαρξη της. Ως εκ τούτου, εάν αυτή είναι η ουσία, η συγκρατημένη γλώσσα στις πρόσφατες δηλώσεις της συνόδου ίσως τελικά επαρκεί για να θυμίζει τις κόκκινες γραμμές του NATO (Jens Ringsmose & Sten Rynning, 2017).

Από το 2014 υπάρχουν κάποια σημάδια αυξανόμενης ανησυχίας και ενδιαφέροντος στις πολιτικές του NATO για τα πυρηνικά όπλα και την πολιτική αποτροπής. Επιπρόσθετα και για όσο χρόνο το NATO διατηρεί ένα χαμηλό προφίλ και αποφεύγει ενέργειες σαν αυτές που προαναφέρθηκαν, καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι το NATO τελικά φαίνεται ότι διαρκώς ισορροπεί μεταξύ της

πολιτικής που θα αποτρέπει μεν την επιθετική Ρωσία, η οποία δεν αναδιπλώνεται από την ασάφεια αλλά απαιτεί μια περισσότερο αποφασιστική και σαφή θέση, και της πολιτικής που αποφεύγει τη δυσαρέσκεια των συμμάχων η οποία προϋποθέτει μια πολιτική ήπιων τόνων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Η ΡΩΣΙΚΗ ΑΠΕΙΛΗ ΩΣ ΠΑΡΑΓΟΝΤΑΣ ΕΠΑΝΑΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΥ ΤΗΣ ΑΠΟΤΡΟΠΗΣ ΤΗΣ ΣΥΜΜΑΧΙΑΣ

5.1 Η ανάγκη επιστροφής στην πολιτική της αποτροπής για το ΝΑΤΟ

Αδιαμφισβήτητα η κατάληψη της περιοχής της Κριμαίας από την Ρωσία επαναπροσδιόρισε τους όρους και τους κανόνες του στρατηγικού σχεδιασμού της Συμμαχίας στην Ευρώπη, καθώς δεν αποτέλεσε μόνο την αφορμή για την αλλαγή αντιμετώπισης, αλλά την απτή απόδειξη του άκρου ορίου, που αποδείχθηκε διατεθειμένη η Ρωσία να φτάσει, στο πλαίσιο της κλιμακούμενης εξωτερικής της πολιτικής που είναι γνωστή ως το δόγμα Gerasimov (VeebeViljar I & Ploom Ilimar, 2019).

Χειρουργικά προσαρμοσμένη σε χρόνο και τόπο, η κλιμακούμενα υβριδική επιθετική ρωσική πολιτική, δοκιμάστηκε σχεδόν πειραματικά σε Γεωργία και Οσετία, μετεξελίχθηκε και επικαιροποιήθηκε στην Εσθονία και εφαρμόστηκε με εξαιρετικά, για τη Ρωσία, αποτελέσματα στην Ουκρανία. Κοινός παρονομαστής όλων των ρωσικών επιθέσεων είναι το είδος των θυμάτων. Πρώην δημοκρατίες τις ΕΣΣΔ που βρίσκονται στην περιφέρεια πλέον της Ρωσίας, με αρκετό έως μεγάλο ρωσόφωνο τοπικό πληθυσμό, οι οποίες είτε δεν πρόλαβαν να ενταχθούν στους κόλπους του Βορειοατλαντικού Συμφώνου, είτε εντάχθηκαν μεν (όπως οι χώρες της Βαλτικής και η Πολωνία), όμως ποτέ η «Μητέρα Ρωσία δεν αποδέχθηκε να κόψει τον ομφάλιο λώρο που τις συνέδεε».

Η επιστροφή της Συμμαχίας στη πολιτική της αποτροπής επομένως δεν σχετίζεται με τα προβλήματα που ενδεχομένως δημιουργεί η επιθετική πολιτική της Ρωσίας σε χώρες εταίρους εκτός Συμμαχίας, αλλά σε υπαρκτά προβλήματα που ήδη καλείται να αντιμετωπίσει εντός της επικράτειάς της, ιδιαίτερα στις χώρες της Βαλτικής και την Πολωνία. Και εάν οι ρωσικές κυβερνοεπιθέσεις στην Εσθονία, αποτέλεσαν ένα καλό πάθημα μάθημα (lessons learned) που οδήγησε στο να ασχοληθούν εντατικότερα στο ΝΑΤΟ ειδικοί στον κυβερνοπόλεμο, δημιουργώντας ακόμα και Κέντρο Αριστείας Κυβερνοπολέμου (Centre of Excellency) στην χώρα, η αντίστοιχη ακαδημαϊκή ηλεκτρονική κυρίως αρθρογραφία, για την ανάγκη επιστροφής του Οργανισμού στην πολιτική αποτροπής, τόσο συμβατικής όσο και πυρηνικής, σχεδόν κυριαρχείται από μελέτες, έρευνες και άρθρα, για τον κίνδυνο που αντιμετωπίζουν οι χώρες της Βαλτικής, η Πολωνία και Ουκρανία, κυρίως Εσθονών,

Λετονών και Πολωνών ακαδημαϊκών, οι οποίοι αναλύουν την αγωνία από τον ρωσικό κίνδυνο που ολοένα γιγαντώνεται, την ίδια στιγμή που η Συμμαχική αλλά και Ευρωπαϊκή αλληλεγγύη ολοένα και ξεθωριάζει.³⁶

Ως εκ τούτου, κρίθηκε σκόπιμο σε αυτό το σημείο, η ανάγκη επιστροφής στην πολιτική της αποτροπής να παρουσιαστεί, αναλυθεί αλλά και εκτιμηθεί τελικά, μέσα από το πρίσμα και τη γραφή αυτής της συγκεκριμένης εμπειρότερης στο θέμα «Βαλτικής Σχολής» πολιτικών αναλυτών, οι οποίοι αναλύουν πράγματι διεξοδικά την επιθετική ρωσική πολιτική, προσπαθώντας να αφυπνίσουν την Συμμαχία, την Ευρωπαϊκή Ένωση αλλά και τον Ο.Η.Ε (Veebel Viljar, 2018).

Προκειμένου λοιπόν να αναδειχθεί η σπουδαιότητα της πολιτικής της αποτροπής και άμυνας η οποία αποτελεί μονόδρομο για τον πολιτικό σχεδιασμό της Συμμαχίας, στις παραγράφους που ακολουθούν θα περιγραφεί ο υβριδικός τρόπος εισχώρησης της Ρωσικής επιρροής στην Συμμαχική επικράτεια (όπως αναλύθηκε χαρακτηριστικά από τον Veebel Viljar), πως αντιδρά έως τώρα το ΝΑΤΟ, τι πρέπει να αλλάξει και γιατί τελικά η επιστροφή στην αποτροπή αποτελεί για την Συμμαχία *contitio sine qua non*. Πρώτα όμως θα πρέπει να αναζητηθούν απαντήσεις στο τι πρέπει να γίνει για να αποτραπεί τελικά η Ρωσία και να σταματήσει την επιθετική της ρητορική.

5.2 ΝΑΤΟ επιστροφή στην πολιτική της αποτροπής

Για να απαντηθεί το ερώτημα τι πρέπει να γίνει στο μέλλον για να αποτραπεί πραγματικά η Ρωσία και να αποφύγει την επιθετική της ρητορική, ίσως θα πρέπει πρώτα να συζητηθεί η ουσία της πιθανής σύγκρουσης, καθώς όσο ακριβέστερος είναι ο σκοπός ενάντια σε ποιον, τί και πότε χρειάζεται η αποτροπή, τόσο πιο αποδοτικό είναι και το αποτρεπτικό αποτέλεσμα. Η στρατηγική της Ρωσίας κατά των πρώην σοβιετικών δημοκρατιών μπορεί να θεωρηθεί ότι έχει σίγουρα καλά ενορχηστρωθεί με ένα ιδιαίτερα οργανωτικό τρόπο, με τον οποίο στην πράξη η πρώην ΕΣΣΔ επιδόθηκε σε ένα ιδιόμορφο κυνήγι, καλύπτοντας τις περισσότερες διαδρομές διαφυγής για τα πιθανά «θύματα» της (Veebel, 2017b, 6).

³⁶ Article: (1984 What is a conventional deterrence for NATO?, *Adelphi Papers*, 24:193, 3-12, <https://doi.org/10.1080/05679328408457494> Τελευταία πρόσβαση από τη βιβλιοθήκη του ΠΑΜΑΚ την Τρίτη 5 Νοε 19 16:58

Έχει ήδη αναφερθεί ότι, η Ρωσία χρησιμοποίησε την προσέγγιση που βασίζεται στο δόγμα Gerasimov, το οποίο προσπαθεί να βρει ένα υβριδικό μοντέλο σύγκρουσης πολύ χαμηλής έντασης, χωρίς να ανησυχεί για ενδεχόμενη ενεργοποίηση του άρθρου 5 της Συνθήκης του Βόρειου Ατλαντικού για συλλογική άμυνα (Fridman 2017, 42-43). Ουσιαστικά με αυτό τον τρόπο, κατάφερε να απαξιώσει την αξιοπιστία της Συμμαχίας και να αυξήσει την «διαπραγματευτική ισχύς» της στη διεθνή σκηνή, καταλαμβάνοντας μέρος του εδάφους του αντιπάλου, ενώ στη συνέχεια αποκλιμάκωσε επιτυχώς την κρίση σε μικρές, περιφερειακές, χαμηλής έντασης συγκρούσεις. Δεδομένου ότι, το κόστος αυτού του τύπου αντιπαράθεσης αποδεικνύεται χαμηλό, οι αποσταθεροποιητικές προσπάθειες της Ρωσίας πιθανότατα θα συνεχιστούν, όσο τουλάχιστον το ΝΑΤΟ διχάζεται εσωτερικά, αναποφάσιστο να απαντήσει αποφασιστικά ή να «τιμωρήσει» τη Ρωσία.

Αντίθετα η Ρωσία, όπως όλα δείχνουν, φαίνεται αποφασισμένη να ανταποκριθεί σε οποιοσδήποτε περιφερειακές πρωτοβουλίες της Συμμαχίας, με δικές της αντίστοιχες δραστηριότητες και παρεμβάσεις, οι οποίες έχουν ήδη οδηγήσει σε μια περιφερειακή ανομολόγητη κούρσα εξοπλισμών. Ο λόγος όμως για τον οποίο συνέβη κάτι τέτοιο είναι το γεγονός ότι, η Ρωσία δίνει προτεραιότητα σε εθνικούς και «συναισθηματικούς» στόχους, που σχετίζονται με την ανάκτηση εδαφών τις πρώην ΕΣΣΔ (Suslov 2014, 606), ενώ το αντίστοιχο ενδιαφέρον από τη Συμμαχία κρίνεται από μικρό ως ελάχιστο, χωρίς να δημιουργείται ακόμη, δυστυχώς ή ευτυχώς, κάποιος άμεσος ή σοβαρός λόγος ανησυχίας στην πλειοψηφία των κρατών μελών της.

Επίσης, η Συμμαχία εξακολουθεί να αντιφάσκει με τη ασαφή της λογική σε ότι αφορά στις γεωπολιτικές της σφαίρες επιρροής, καθώς τα κράτη μέλη της Ανατολικής Ευρώπης βρίσκονται σε τέτοια απόσταση από τη Ρωσία, που εξακολουθούν παραδόξως να θεωρούνται εκ των πραγμάτων, ότι ανήκουν σε μια ιδιαίτερη ζώνη ελέγχου όπου η Ρωσία μπορεί και έχει τη δυνατότητα να διατηρήσει υψηλότερο συμβατικό πλεονέκτημα. Έτσι, υπάρχει ο διαρκής κίνδυνος ότι οποιοδήποτε πρόσθετο συμβατικό μέτρο άμυνας που εφαρμόζεται στην ανατολική πλευρά του ΝΑΤΟ θα μπορούσε να προκαλέσει μια δικαιολογημένη εξοπλιστική κούρσα αλλά και κλιμάκωση από τη Ρωσία. Αυτή η δυναμική πραγματικότητα είναι βέβαιο ότι πρόκειται να λειτουργήσει προς όφελος της Ρωσίας, όσον αφορά στην παροχή ηθικού πλεονεκτήματος, στην ολοένα και μεγαλύτερη δικαιολόγηση των

αντινατοϊκών «ιμπεριαλιστικών» ανησυχιών της και ενδεχομένως μιας προληπτικής επίθεσης.³⁷

5.3 Σενάρια ρωσικών υβριδικών επιθέσεων εναντίον του ΝΑΤΟ

Με βάση προηγούμενη εμπειρία από τη Γεωργία και την Ουκρανία, καθώς και την προηγούμενη στρατηγική της Ρωσίας κατά των χωρών της Βαλτικής, πολιτικοί και στρατιωτικοί αναλυτές σχεδιάζουν πιθανά σενάρια αντιμετώπισης ρωσικών υβριδικών επιθέσεων και πιο συγκεκριμένα το γιατί, πότε και πώς θα επέλεγε να πλήξει στο μέλλον η Ρωσία τις πιο ευάλωτες χώρες μέλη της Συμμαχίας στα ανατολικά σύνορά της, οι οποίες όχι μόνο γειτνιάζουν με τον παραδοσιακό αντίπαλο, αλλά λίγα χρόνια πριν, αποτελούσαν αν όχι κομμάτι του έναν πιστό του σύμμαχο. Σε πολλές περιπτώσεις μάλιστα μεγάλος αριθμός πληθυσμού των κρατών αυτών διάκειται φίλα προς την Ρωσία έλκοντας πολιτική, γλωσσική και πολιτισμική καταγωγή από αυτήν.³⁸

Ο πιθανότερος πολιτικός στόχος της ενδεχόμενης επίθεσης εναντίον των χωρών του πρώην Ανατολικού συνασπισμού που αποτελούν πλέον μέλη της Συμμαχίας ή έστω στενούς εταίρους της, πολύ πιθανό θα ήταν να αποκατασταθεί ο έλεγχος του εδάφους της πρώην Σοβιετικής Ένωσης ή τουλάχιστον να διαραγούν οι σχέσεις τους με τις δυτικές χώρες. Σύμφωνα με αυτή τη λογική, το μεγαλύτερο μέρος της ενέργειας θα αποδοθεί στην προσπάθεια για την απονομιμοποίηση των τοπικών εθνικών πολιτικών αρχών, χρησιμοποιώντας εργαλεία υβριδικού πολέμου με στόχο που τελικά θα οδηγούσε σε μια κατάσταση όπου, με απογοήτευση οι δυνάμεις της Συμμαχίας θα αποφάσιζαν να εγκαταλείψουν τα νέα κράτη μέλη και ενδεχομένως να αποσύρονταν από την περιοχή.³⁹

Ο αντικειμενικός σκοπός της Ρωσίας κατά τη διάρκεια μιας τέτοιας εναλλαγής στην περιοχή της Ανατολικής Ευρώπης θα ήταν κατά πάσα πιθανότητα η διατήρηση

³⁷ Veebel Viljar (2018) NATO options and dilemmas for deterring Russia in the Baltic States, *Defence Studies*, 18:2, 229-251, Τελευταία πρόσβαση από τη βιβλιοθήκη του ΠΑΜΑΚ την Παρασκευή 28 Σεπ 19 17:44 <https://doi.org/10.1080/14702436.2018.1463518>

³⁸ Viljar Veebel & Illimar Ploom (2019): Are the Baltic States and NATO on the right path in deterring Russia in the Baltic?, *Defense & Security Analysis*, Τελευταία πρόσβαση από τη βιβλιοθήκη του ΠΑΜΑΚ την Τρίτη 17 Σεπ 19 16:22 <https://doi.org/10.1080/14751798.2019.1675947>

³⁹ Veebel Viljar (2018) NATO options and dilemmas for deterring Russia in the Baltic States, *Defence Studies*, 18:2, 229-251, Τελευταία πρόσβαση από τη βιβλιοθήκη του ΠΑΜΑΚ την Παρασκευή 28 Σεπ 19 17:44 <https://doi.org/10.1080/14702436.2018.1463518>

ανέπαφων όσο το δυνατόν περισσότερων φυσικών υποδομών αλλά και άμεση δημιουργία πολιτικών εσωτερικής νομιμοποίησης. Αυτό πρακτικά σημαίνει ότι θα πρέπει να αποφευχθούν όσο το δυνατό επιθετικές στρατιωτικές δραστηριότητες. Επίσης, καθώς οι ρωσόφωνες μειονότητες και κοινότητες στις χώρες αυτές υπολογίζονται σημαντικές, η εναλλαγή (transition) θα πρέπει να πραγματοποιηθεί χωρίς να καταστραφεί μεγάλο μέρος της τοπικής διοικητικής υποδομής. Ωστόσο σε πρώτο χρόνο, είναι πολύ πιθανό αυτές οι ευκόλως χειραγωγούμενες μειονότητες να ξεκινούσαν διαμαρτυρίες κατά των «δυτικών ιμπεριαλιστών», συμπεριλαμβανομένου του NATO, όπως έγινε και στις προηγούμενες στρατηγικές της Ρωσίας που εφαρμόστηκαν στην Ουκρανία το 2014 και στην Εσθονία το 2007. Με κατάλληλη χειραγώγηση από τη Μόσχα, αυτό δεν κρίνεται πολύ δύσκολο, λαμβάνοντας υπόψη και την υποστήριξη της κοινής γνώμης των τοπικών ρωσόφωνων κοινοτήτων.

Σε αυτό το πεδίο δράσης, ως πλέον αποτελεσματικό μέτρο αποτροπής απέναντι στην συγκεκριμένη ρωσική υβριδική μορφή απειλής, προκρίνεται η διαρκής προσπάθεια κοινωνικής συνοχής, ανεξαρτήτως εθνικών και εθνολογικών καταβολών, για την οικοδόμηση μιας συνεκτικής κοινωνίας αμοιβαίου σεβασμού. Αυτό ασφαλώς προϋποθέτει την ορθολογική και συστηματική αντιμετώπιση των οικονομικών, κοινωνικών, δημογραφικών και πολιτισμικών προβλημάτων αυτών των χωρών. Δυστυχώς όμως, η δυσκολία του παραπάνω εγχειρήματος έγκειται στην βεβαιωμένη αντιπαλότητα και εχθρότητα μεταξύ των διαφόρων εθνοτικών ομάδων στις χώρες αυτές, αλλά και στην έλλειψη δημοκρατικών και εν γένει ανθρωπιστικών αντανακλαστικών που χαρακτηρίζουν σχεδόν όλες τις κοινωνίες του πρώην Ανατολικού Σοσιαλισμού.

Άλλωστε, δεν αποτελεί μυστικό ότι, τα τελευταία χρόνια το Κρεμλίνο προσπάθησε όσο το δυνατόν καλύτερα να υποδαυλίσει και να διατηρήσει τα εχθρικά και αντίπαλα αισθήματα μεταξύ των ρωσόφωνων μειονοτικών και των γηγενών εθνικιστών σε χώρες όπως η Ουκρανία, η Λετονία και η Εσθονία.⁴⁰ Λόγω της σχετικά διεφθαρμένης πολιτικής, οικονομικής και κοινωνικής κατάστασης στις χώρες αυτές, όπως για παράδειγμα οι συχνές αλλαγές των κυβερνήσεων και οι γενικές οικονομικές και κοινωνικές εντάσεις, το βασικό στοιχείο της στρατηγικής της Ρωσίας

⁴⁰ Veebel Viljar (2018) NATO options and dilemmas for deterring Russia in the Baltic States, *Defence Studies*, 18:2, 229-251, Τελευταία πρόσβαση από τη βιβλιοθήκη του ΠΑΜΑΚ την Παρασκευή 28 Σεπ 19 17:44 <https://doi.org/10.1080/14702436.2018.1463518>

επικεντρώνεται στις χώρες εκείνες που δεν είναι καν σε θέση να αναγνωρίσουν την αρχή της επίθεσης. Αυτό σημαίνει ότι αυτές (οι χώρες) θα παραλείψουν έγκαιρα και αποτελεσματικά να κινητοποιηθούν, μια καταστροφική παράληψη όμως που όπως αποδείχθηκε μέχρι σήμερα, δεν εντοπίστηκε αποκλειστικά στις χώρες νέα μέλη της Συμμαχίας στην Ανατολική Ευρώπη, αλλά βεβαιώθηκε ιστορικά και εν τις πράγμασι ακόμη και στην ίδια τη Συμμαχία. Σε περίπτωση δε που οι χώρες αυτές ή η Συμμαχία αποφασίσουν κάποια στιγμή εκ των υστέρων να κινητοποιηθούν και να αντιδράσουν, η Ρωσία είναι σχεδόν βέβαιο ότι θα περιγράψει αυτήν την αντίδραση ως παράδειγμα επιθετικής συμπεριφοράς, ίσως ακόμα και ως δικαιολογία για την παρέμβασή της με στόχο την προστασία του ρωσόφωνου «ειρηνικού τοπικού λαού» (Krickovic 2014, 504). Έτσι, και με αυτόν τον τρόπο προσφέρεται η ευκαιρία και αφορμή για τη Ρωσία να επιχειρήσει στην περιοχή λόγω της συμβατικής υπεροχής της, αλλά και των ριζοσπαστικών απόψεων των τοπικών ρωσόφωνων κοινοτήτων καθώς επίσης και της έλλειψης αξιόπιστων στοιχείων αποτροπής.

Παράλληλα με την συγκεκριμένη αφορμή, η επίθεση εναντίον των χωρών αυτών θα μπορούσε να είναι τουλάχιστον εξίσου ισχυρή με την εγνωσμένη επιθυμία της Ρωσίας να απαξιώσει το δίκτυο πληροφοριών της Συμμαχίας αλλά και το συλλογικό αμυντικό, αποτρεπτικό δίκτυο της, στο σύνολό του. Από την άποψη αυτή, υπάρχουν πολλοί λόγοι για τους οποίους η Ρωσία θα επέλεγε τις χώρες νέα μέλη της Συμμαχίας στην Ανατολική Ευρώπη για το σκοπό αυτό.

Ένας πρώτος λόγος είναι το πλεονέκτημα της Ρωσίας σε υλικοτεχνική υποδομή. Η Ρωσία έχει χερσαία σύνορα με τις περιφέρειες αυτές και τα περισσότερα εδάφη των χωρών αυτών καλύπτονται πλήρως από τα αντιαεροπορικά και πυραυλικά αμυντικά συστήματα της Ρωσίας (Frühling και Lasconjarias 2016). Δεύτερον, όσο πιο εύκολο θα ήταν για τη Ρωσία να φέρει επιπλέον στρατιωτικά εφόδια στην περιοχή της Βαλτικής, τόσο πιο δύσκολο θα ήταν αυτό αντίστοιχα για τις ισχυρότερες ηγέτιδες χώρες της Συμμαχίας. Τρίτον, η σχετικά μεγάλη ρωσόφωνη (και άρα ρωσική) κοινότητα θα μπορούσε εύκολα να κινητοποιηθεί για να δικαιολογήσει και να υποστηρίξει τις επιθετικές φιλοδοξίες της Ρωσίας δημιουργώντας συνθήκες εσωτερικής νομιμοποίησης των ρωσικών επεμβατικών φιλοδοξιών.

Ο κύριος όμως λόγος για τον οποίο η Ρωσία θα μπορούσε να επιτύχει στην πραγματοποίηση των επιθετικών της φιλοδοξιών στις χώρες μέλη της Συμμαχίας

στην Ανατολική Ευρώπη είναι η τάση των χωρών αυτών (πχ της Βαλτικής) να σκεφτούν την ασφάλειά τους και την αποτροπή τους βάσει συμβατικής λογικής την ίδια στιγμή που η Ρωσία σχεδιάζει υβριδικές πολιτικές σε παγκόσμιες και σε στρατηγικές κλίμακες, χωρίς όριο για τη χρήση των πόρων της. Αυτό σημαίνει ότι η Ρωσία έχει περισσότερους διαθέσιμους πόρους από ό,τι θα ήταν λογικό να χρησιμοποιήσει για να καταλάβει τις μικρές χώρες μέλη της Συμμαχίας και διαρκώς προβάλλει ότι είναι αποφασισμένη και έτοιμη να χρησιμοποιήσει αυτούς τους πόρους, όχι μόνο με συμβατικούς αλλά και υβριδικούς τρόπους.

5.4 Αντίμετρα στις ρωσικές υβριδικές επιθέσεις

Η διαφορά μεγέθους των χωρών της Βαλτικής με την Ρωσία, θέτει τεράστιες προκλήσεις στο NATO, όταν σχεδιάζει το πώς να αποφύγει ή να απαντήσει συνολικά στις επιθετικές φιλοδοξίες της Ρωσίας. Με βάση τα θεωρητικά διλήμματα και την προβληματική που αναπτύχθηκε στο πρώτο κεφάλαιο σχετικά με την έννοια της αποτροπής καθώς και τις ιδιαίτερες συνθήκες που επικρατούν σε κάθε χώρα, μια σειρά αντίμετρα προτείνονται από αναλυτές για την προσαρμογή και αλλαγή του γενικού πλαισίου ασφάλειας στην Ευρώπη.

Πρώτον, απαιτείται μια πιο προνοητική στρατηγική στο NATO σχετικά με τον τρόπο αντίστασης και ελέγχου των πιθανών επιθετικών εκρήξεων της Ρωσίας κατά των μικρών κρατών μελών της Συμμαχίας. Διαφορετικά, τα θύματα της δυνητικής επιθετικότητας της Ρωσίας θα είναι υποχρεωμένα να χάσουν σε κάθε περίπτωση.⁴¹ Δηλαδή, είτε όταν προετοιμάζονται να αντιμετωπίσουν μεμονωμένα τις απειλές σε τοπικό επίπεδο (δράσεις στρατηγικά ανεπαρκείς), ή όταν προσπαθούν να αποτρέψουν τη Ρωσία με όλα τα δυνατά ίδια μέσα και πόρους τους, που δεν μπορούν προφανώς να είναι ανεξάντλητα και βιώσιμα σε μεσοπρόθεσμη βάση, δεδομένου των περιορισμένων οικονομικών τους πόρων όσο και των μικρών πληθυσμών, η πρώτη προϋπόθεση είναι ότι οι απειλούμενες χώρες μέλη της Συμμαχίας στην Ανατολική Ευρώπη δεν πρέπει να φοβούνται να εκθέσουν με σαφήνεια και να εκφράσουν την άποψη αυτή στη Συμμαχία, ότι η περιφερειακή επιθετικότητα της Ρωσίας κατά των χωρών στην ανατολική του πτέρυγα, δεν θα είναι το αποτέλεσμα (υπό πραγματικούς

⁴¹ Veebel Viljar (2018) NATO options and dilemmas for deterring Russia in the Baltic States, *Defence Studies*, 18:2, 229-251, Τελευταία πρόσβαση από τη βιβλιοθήκη του ΠΑΜΑΚ την Παρασκευή 28 Σεπ 19 17:44 <https://doi.org/10.1080/14702436.2018.1463518>

όρους) εσφαλμένων πολιτικών επιλογών και λαθών των νεότευκτων δημοκρατιών, αλλά συνέπεια της άκρατης επιθυμίας της Ρωσίας να αντισταχθεί ενεργά στο NATO (να διεθνοποιήσουν το εθνικό εσωτερικό τους πρόβλημα στην Συμμαχία, μετεξελίσσοντας το σταδιακά και σε δικό της). Η ανθεκτικότητα στις απειλές και προκλήσεις (για πολλούς ουσιαστικά κατευνασμός) δεν πρέπει να θεωρείται ως το κύριο συστατικό της στρατηγικής αποτροπής και άμυνας του NATO ενάντια στις επιθετικές φιλοδοξίες της Ρωσίας στις χώρες νέα μέλη της Συμμαχίας στην Ανατολική Ευρώπη, επειδή η Ρωσία είναι σε θέση να κινητοποιήσει γρήγορα και να χρησιμοποιήσει μεγάλες δυνάμεις, για να αποκλείσει την πρόσβαση στους πόρους της Συμμαχίας (Lanoszka και Hunzeker, 2016).

Υπό το πρίσμα αυτό, πρέπει να επιτευχθεί κοινή συναίνεση μεταξύ των χωρών της Συμμαχίας αλλά και ιδιαιτέρως μεταξύ των άμεσα απειλούμενων κρατών μελών, η οποία όμως δεν έχει επιτευχθεί λόγω μεμονωμένων εθνικών κινήτρων μέχρι σήμερα. Επιπλέον, η επικοινωνία αυτής της θέσης περί άμεσης αντιμετώπισης της υπαρκτής ρωσικής απειλής με συνεκτικό τρόπο στο επίπεδο του NATO θα αποτελέσει τη βασικότερη ίσως πρόκληση τα επόμενα χρόνια. Με άλλα λόγια, εάν στο μέλλον ο στρατηγικός στόχος της Ρωσίας δεν αλλάξει και συνεχίζει να προκαλεί και δυσφημίζει τη Συμμαχία επιλέγοντας τις χώρες μέλη της Συμμαχίας στην Ανατολική Ευρώπη ως την καλύτερη περιοχή για την εκτέλεση αυτού του σχεδίου, τότε σίγουρα, οι όποιες περιφερειακές πρωτοβουλίες και ενδεχόμενες μεμονωμένες τοπικές προσπάθειες αποτροπής, δεν θα έχουν καμία τύχη.

Ως εκ τούτου, προκειμένου η Συμμαχία συνολικά να αντιδράσει αποφασιστικά στην ρωσική προκλητικότητα πρέπει να επιδιώξει να αυξηθεί η πολιτική ανθεκτικότητα, επιτρέποντας στις χώρες νέα μέλη της Συμμαχίας στην Ανατολική Ευρώπη να υιοθετήσουν γρήγορα αντίμετρα σε περίπτωση επιθετικότητας της Ρωσίας. Αυτό δεν θα επέτρεπε στη Ρωσία να χρησιμοποιήσει τη στρατηγική επιθετικότητας χαμηλού επιπέδου, ενώ θα κατάφερνε να ακυρώσει το μοντέλο του «ειρηνικού ελευθερωτή» που τελευταία εφαρμόζεται από την ρωσική διπλωματία. Επιπλέον, για να αποφευχθεί η κοινωνική δυσαρέσκεια στην κοινωνία, που ενδεχομένως θα λειτουργούσε υπέρ της Ρωσίας σε περίπτωση σύγκρουσης, θα πρέπει να δοθεί προσοχή τόσο στην κοινωνική ένταξη όσο και στην κοινωνική ευημερία του τοπικού ρωσόφωνο πληθυσμού σε χώρες όπως την Εσθονία, τη Λετονία και τη Λιθουανία. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα για τις περιφέρειες των χωρών της Βαλτικής με

υψηλό ποσοστό ρωσόφωνου πληθυσμού. Τέλος, τα απειλούμενα μέλη της Συμμαχίας στην Ανατολική Ευρώπη πρέπει να αξιοποιήσουν στο έπακρο την πιθανή προστιθέμενη αξία που προκύπτει τόσο από τις συμμαχικές δραστηριότητες κοινού προγραμματισμού όσο και από την κοινή χρήση των διατιθέμενων συμμαχικών πόρων. Αυτή η πολύ σημαντική προστιθέμενη αξία θα μπορούσε δυνητικά α επιτευχθεί μέσω διεξαγωγής κοινών αμυντικών προμηθειών και την από κοινού κατάρτιση οικονομικών αμυντικών προϋπολογισμών, αλλά και μέσω κοινού σχεδιασμού και λήψεως αποφάσεων οι οποίες ασφαλώς και θα πρέπει να παρουσιάζονται ανοιχτά στη Ρωσία (Andžāns and Veebel, 2017).

Με άλλα λόγια οι υπάρχουσες κοινές δυνατότητες πρέπει να συντονιστούν και επικεντρωθούν και σε περιφερειακό επίπεδο. Έτσι, αντί να προσδιοριστούν και να ικανοποιηθούν οι στενές ανάγκες εθνικής άμυνας, απαιτείται σαφής εστίαση στο περιφερειακό επίπεδο. Από την άποψη αυτή, τα προβλήματα σε μία από τις χώρες της Συμμαχίας στην Ανατολική Ευρώπη όσον αφορά την ανάπτυξη των στρατιωτικών πόρων της, είναι και θα έπρεπε να αποτελούν κοινή μέριμνα και για τις άλλες χώρες της Συμμαχίας. Σε περίπτωση που η ιδέα αυτή των κοινών προσπαθειών δεν υιοθετηθεί γρήγορα, θα πρέπει να δοθεί βοήθεια από το NATO, το οποίο θα μπορούσε να δώσει στους πολιτικούς οδηγίες για το πώς να σχεδιάσουν, να εκπαιδεύσουν και να αναπτύξουν κοινές στρατιωτικές ικανότητες. Η Συμμαχία θα μπορούσε επίσης να καταβάλει σημαντικές προσπάθειες για να αυξήσει την αξιοπιστία της αποτρεπτικής στρατηγικής της. Για παράδειγμα, είναι προφανές ότι η Ρωσία δεν υποτιμά το ρόλο της ρητής στρατηγικής επικοινωνίας για τον προσδιορισμό του αποτελέσματος της σύγκρουσης. Η τακτική του Κρεμλίνου είναι να κινητοποιήσει τον συμπαγή εθνικό ρώσικο πληθυσμό και ρωσόφωνο με συναισθηματικά επιχειρήματα. Η ίδια προσέγγιση δεν θα μπορούσε να λειτουργήσει στην περίπτωση της Συμμαχίας, επειδή το NATO είναι εξαιρετικά απίθανο να είναι σε θέση να κινητοποιήσει τους διαφορετικούς πληθυσμούς του συναισθηματικά και να αντιταχθεί επιτυχώς στη Ρωσία. Αυτό οφείλεται στις διαφορές μεταξύ των κρατών μελών του NATO, αλλά και στον τρόπο με τον οποίο βλέπουν τις φιλοδοξίες και τις ενέργειες της Ρωσίας στο σημερινό περιβάλλον ασφάλειας. Μια εναλλακτική λύση για το NATO προκειμένου να αυξήσει την αξιοπιστία των πολιτικών του επιλογών, που θα σήμαινε παράλληλα την αύξηση της αξιοπιστίας της αποτρεπτικής στρατηγικής της Συμμαχίας, θα ήταν να υποστηριχτούν λογικά επιχειρήματα που θα

εξηγούσαν με απλό τρόπο το γιατί θα ήταν ευκολότερο και φθηνότερο για το ΝΑΤΟ να υπερασπιστεί τις χώρες νέα μέλη της Συμμαχίας στην Ανατολική Ευρώπη σε σύγκριση με αυτό που ενδεχομένως να χρειαζόταν για την μεταγενέστερη απελευθέρωσή τους.

Τέλος όπως αποδεικνύεται στην πράξη, υπάρχει ανάγκη για μια ιδεολογική αλλαγή και επικαιροποίηση της κλασικής στρατηγικής ανάλυσης σε ότι αφορά στην αποτροπή. Σύμφωνα με την κλασική ανάλυση της αποτροπής οι στρατιωτικές κοινότητες φαίνεται να λειτουργούν και να ερμηνεύουν την πυρηνική αποτροπή από την άποψη της συμβατικής λογικής αποτροπής ή της λογικής που ανήκει στην «πρώτη πυρηνική εποχή». Αποτέλεσμα του παραπάνω τρόπου ερμηνείας είναι η προσμονή από όλους τους παράγοντες στην πολιτική σκηνή ότι θα ενεργούν ορθολογικά και επομένως ελπίζουν στη συνέχιση της επικοινωνίας μεταξύ των διπολικών πυρηνικών δυνάμεων και, ως εκ τούτου, στη συγκράτηση της κλιμάκωσης. Σήμερα όμως υπό το φως των πρόσφατων επιθετικών βημάτων της Ρωσίας, αυτό δεν είναι πλέον αλήθεια. Έτσι, μια από τις μεγαλύτερες προκλήσεις για την πολιτική της αποτροπής της Συμμαχίας, θα ήταν να εξηγήσει στους συμμάχους περισσότερο το πώς λειτουργεί πρακτικά η αποτροπή και ποιες πρωτοβουλίες προτίθεται να αναλάβει για να την υποστηρίξει. Αυτός ίσως ήταν και ο λόγος της επιστροφής στην πολιτική της αποτροπής της Συμμαχίας, όπως τουλάχιστον επίσημα διαμηνύθηκε μετά τις Συνόδους Κορυφής της Ουαλίας (2014), Βαρσοβίας (2016) και Βρυξελλών (2018) και αναλύθηκαν διεξοδικά στο προηγούμενο κεφάλαιο.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η επίσημη πολιτική του NATO σήμερα βλέπει τα στρατηγικά πυρηνικά όπλα σαν ένα αποτρεπτικό παράγοντα ενάντια σε οποιονδήποτε πιθανό εχθρό. Αυτά τα όπλα λειτουργούν σαν σύνδεσμος ανάμεσα στα έθνη του NATO, με μοιρασμένες τις ευθύνες για τον σχεδιασμό και την λήψη των αποφάσεων για την πυρηνική πολιτική. Επίσης, παρουσιάζουν μια ορατή υπενθύμιση του εκτεταμένου αποτρεπτικού χαρακτήρα των ΗΠΑ και της διασφάλισης της δέσμευσής τους για την υπεράσπιση των Ευρωπαίων συμμάχων τους. Μερικοί υποστηρίζουν ότι επειδή αυτά τα όπλα παίζουν έναν περιθωριακό και παρωχημένο στρατιωτικό και πολιτικό ρόλο στην Ευρώπη, δεν λειτουργούν πλέον σαν ένα σύμβολο αλληλεγγύης και συνεργασίας της Συμμαχίας. Άλλοι ωστόσο έχουν ισχυριστεί ότι αυτά τα αμερικανικά στρατηγικά πυρηνικά όπλα στην Ευρώπη όχι μόνο παραμένουν στρατιωτικά σύγχρονα, σε συγκεκριμένες προϋποθέσεις, αλλά ότι είναι ένας απαραίτητος δείκτης των αμερικανικών δεσμεύσεων ασφάλειας και αλληλεγγύης στο NATO και ότι ίσως είναι περισσότερο σημαντικά σε αυτό το ρόλο σήμερα από ότι εδώ και δεκαετίες.

Στη Ουαλία το 2014 και την Βαρσοβία το 2016, το NATO ενίσχυσε την αξιοπιστία του σαν μία ισχυρή στρατιωτική μηχανή αποτροπής στα μάτια Συμμάχων, εταίρων και ανταγωνιστών, επαναλαμβάνοντας ανάλογες δηλώσεις και δεσμεύσεις αποτροπής και στις Βρυξέλλες το 2018. Η μακρόπνη προσαρμογή του NATO στο νέο περιβάλλον ασφαλείας απαιτεί πλέον βήματα που ενδεχομένως γυρίζουν τον Οργανισμό πίσω στις ημέρες του Ψυχρού Πολέμου. Μερικά κράτη μέλη μπορεί να δυσαρεστηθούν με αυτές τις αποφάσεις. Αλλά σαν μια κλασικά στρατιωτική Συμμαχία, που επωμίζεται το καθήκον να προστατεύει τα μέλη της από εχθρικές απειλές στην Ευρώπη και τη Βόρεια Αμερική, είναι υποχρέωση των Συμμάχων να αναλάβουν δράση για να ανταποκριθούν στην ευθύνη αυτή. Όλος ο κόσμος άλλωστε σήμερα είναι απίθανο να δει μία επιστροφή στον άνετο τρόπο που κινούνταν τα πράγματα πριν από μερικά χρόνια. Αποδεχόμενοι αυτήν την πραγματικότητα θα υπάρξουν συνέπειες ασφαλώς και για την Βορειοατλαντική Συμμαχία. Αυτό ίσως απαιτεί βελτιώσεις στις υπάρχουσες διοικητικές δομές και ίσως απαιτεί αλλαγές στις υπάρχουσες πυρηνικές δυνάμεις. Αυτή η πολιτική σίγουρα θα είναι ακριβότερη και

θα απαιτεί από όλα τα κράτη να συμμορφωθούν με την υπόσχεση για μεγαλύτερες επενδύσεις στην άμυνα.⁴²

Η Συμμαχία σίγουρα μπορεί να διατηρήσει την πυρηνική της αποτροπή απέναντι στην επιθετικότητα της Ρωσίας. Αν τα μέλη όμως «συμβιβαστούν αμαχητί» με την κατάσταση και εφησυχάσουν, η αποτροπή θα μετατραπεί σε ανεπίτρεπτη παραμέληση, όπως και έγινε όταν πριν από μερικά χρόνια οι πυρηνικές δυνάμεις του NATO αντιμετώπισαν την πιθανότητα να πέσουν σε αχρησία και κάποια κράτη μέλη χαιρέτισαν αυτήν την πιθανότητα. Επιπρόσθετα, ο επόμενος κύκλος εκμοντερνισμού του πυρηνικού οπλοστασίου γρήγορα πλησιάζει, καθώς τα βασικά κράτη με πυρηνικές δυνατότητες πρέπει να αναλογιστούν σοβαρά εάν θα εκσυγχρονίσουν το στόλο τους ή όχι. Αυτό θα απαιτήσει σημαντική πολιτική βούληση και λελογισμένη ηγεσία μπροστά στα οικονομικά κόστη και στην πολύ πιθανή κοινωνική αντίθεση. Αυτό όμως είναι κάτι που θα πρέπει να γίνει προκειμένου να διατηρήσει η Συμμαχία τη συνοχή της και την πολιτική της αποτροπής βιώσιμη.

Το NATO εξακολουθεί να παραμένει ο απόλυτος εγγυητής της Ευρωπαϊκής ασφάλειας. Σήμερα, καθώς φαίνεται ξαναδίνει έμφαση στον πυρήνα της αποστολής του που είναι η συλλογική άμυνα, ως μία πολιτική και στρατιωτική Συμμαχία που επωμίζεται το καθήκον να αμύνεται υπέρ της επικράτειας των συμμάχων της, των πολιτών και των ζωτικών συμφερόντων τους, αυτή είναι η πρωταρχική αποστολή του NATO. Όλες οι άλλες αποστολές που προστέθηκαν από το τέλος του Ψυχρού Πολέμου είναι δευτερεύουσες σε σχέση με αυτήν. Στις δηλώσεις όλων των Συνόδων κορυφής από την Ουαλία έως σήμερα, τα μέλη του NATO υπενθύμισαν στον κόσμο, περιλαμβανομένων των δικών τους εθνικών ακροατηρίων, όσο και των πιθανών τους αντιπάλων, αυτήν την ιδιαίτερη ιστορική τους ευθύνη αλλά και καθήκον.

⁴² Jens Ringsmose & Sten Rynning (2017) Now for the Hard Part: NATO's Strategic Adaptation to Russia, *Survival*, 59:3, 129-146, Τελευταία πρόσβαση από τη βιβλιοθήκη του ΠΑΜΑΚ την Δευτέρα 30 Σεπ 19 18:50 <https://doi.org/10.1080/00396338.2017.1325603>

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Andreasen, S., Lunn, S., and Williams, I., 2016. Post-Warsaw analysis: what NATO said (or didn't say) about nuclear weapons. NTI Analysis.

<http://www.nti.org/analysis/articles/post-warsawanalysis-what-nato-said-or-didnt-sayabout-nuclear-weapons/>. Πρόσβαση στον ιστότοπο από την βιβλιοθήκη του ΠΑΜΑΚ την Τετάρτη 20 Νοε 19 17:30

Andžāns, M. and Veebel, V., 2017. Deterrence dilemma in Latvia and Estonia: finding the balance between external military solidarity and territorial. *Defence, Journal on Baltic Security*, 3 (2), 29–42.

Article: (1984 What is a conventional deterrence for NATO?, *Adelphi Papers*, 24:193, 3-12, <https://doi.org/10.1080/05679328408457494> Τελευταία πρόσβαση από τη βιβλιοθήκη του ΠΑΜΑΚ την Τρίτη 5 Νοε 19 16:58

Binnendijk Hans & Gompert David (2019) Decisive Response: A New Nuclear Strategy for NATO, *Survival*, 61:5, 113-128,

<https://doi.org/10.1080/00396338.2019.1662119> Τελευταία πρόσβαση από τη βιβλιοθήκη του ΠΑΜΑΚ την Τρίτη 24 Σεπ 19 19:19

Blank, S., 2008. Threats to and from Russia: an assessment. *The Journal of Slavic Military Studies*, 21 (3), 491–526.

Brussels Summit Declaration

https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_156624.htm, πρόσβαση την Τρίτη 12 Νοε 19 09:30 πμ.

Buzan, B., 1987. Introduction: deterrence and defence. In *An introduction to strategic studies*. International Institute for Strategic Studies Conference Papers. London: Palgrave Macmillan.

Chalmers, M., 2011. Words that matter? NATO declaratory policy and the DDR. NTI Analysis.

http://www.nti.org/media/pdfs/NTI_Framework_Chpt2.pdf?_id=1322701473.

Πρόσβαση στον ιστότοπο από την βιβλιοθήκη του ΠΑΜΑΚ την Τετάρτη 20 Νοε 19 17:30

Cimbala Stephen J. (2012) Minimum deterrence and missile defenses: what's new, what's true, what's arguable, *Defense & Security Analysis*, 28:1, 65-80,

<https://doi.org/10.1080/14751798.2012.651380> Τελευταία πρόσβαση από τη βιβλιοθήκη του ΠΑΜΑΚ την Παρασκευή 20 Σεπ 19 17:19

Dempsey, J. 2017. NATO's eastern flank and its future relationship with Russia.

Carnegie Europe. <http://carnegieeurope.eu/2017/10/23/nato-s-eastern-flank-and-its-futurerelationship-withrussia-pub-73499>. Πρόσβαση στον ιστότοπο από την βιβλιοθήκη του ΠΑΜΑΚ την Τετάρτη 20 Νοε 19 17:30

Deterrence and defence https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_133127.htm, πρόσβαση την Τρίτη 12 Νοε 19 09:30 πμ.

Devanny Joe (2017) NATO and collective defence in the twenty-first century: an assessment of the Warsaw summit, *Defence Studies*, 17:2, 214-217, <https://doi.org/10.1080/14702436.2017.1311212> Τελευταία πρόσβαση από τη βιβλιοθήκη του ΠΑΜΑΚ την Παρασκευή 28 Σεπ 19 17:12

Diesen Glenn & Keane Conor (2016) Constraining missile defence, *Defense & Security Analysis*, 32:2, 129-143, <https://doi.org/10.1080/14751798.2016.1160487> Τελευταία πρόσβαση από τη βιβλιοθήκη του ΠΑΜΑΚ την Τρίτη 17 Σεπ 19 17:12

Estonian Defence Forces, 2016. Estonian defence forces. <http://www.mil.ee/en/defenceforces>. Πρόσβαση στον ιστότοπο από την βιβλιοθήκη του ΠΑΜΑΚ την Τετάρτη 20 Νοε 19 17:30

Estonian Ministry of Defence. 2017. Public opinion and national defence. http://www.kaitseministeerium.ee/sites/default/files/elfinder/article_files/avalik_arvamused_ja_riigikaitse_oktoober_2017.pdf Πρόσβαση στον ιστότοπο από την βιβλιοθήκη του ΠΑΜΑΚ την Τετάρτη 20 Νοε 19 17:30

Financial Times, 2016. Putin names NATO among threats in new Russian security strategy. Published on 2 January 2016. <https://www.ft.com/content/6e8e787e-b15f-11e5b147-e5e5bba42e51>. Πρόσβαση στον ιστότοπο από την βιβλιοθήκη του ΠΑΜΑΚ την Τετάρτη 20 Νοε 19 17:30

Fridman, O., 2017. Hybrid warfare or Gibrinaya vojna?: Similar, but different. *The RUSI Journal*, 162 (1), 42–49.

Frühling, S. and Lasconjarias, G., 2016. NATO, A2/AD and the kaliningrad challenge. *Survival*, 58 (2), 95–116.

Fuhrmann Matthew (2018) On Extended Nuclear Deterrence, *Diplomacy & Statecraft*, 29:1, 51-73, <https://doi.org/10.1080/09592296.2017.1420526> Τελευταία πρόσβαση από τη βιβλιοθήκη του ΠΑΜΑΚ την Δευτέρα 30 Σεπ 19 19:33

Haffa, R.P., *et al.*, 2009. *Deterrence and defense in 'the second nuclear age'*. Analysis Center Papers, March, Northrop Grumman Corp.

Keohane, R.O., Nye, J.S., 2011. *Power and interdependence*. Longman, 330 p.

Krickovic, A., 2014. Imperial nostalgia or prudent geopolitics? Russia's efforts to reintegrate the post-Soviet space in geopolitical perspective. *Post-Soviet affairs*, 30 (6), 503–528.

Kühn Ulrich (2018) Deterrence and its discontents, *Bulletin of the Atomic Scientists*, 74:4, 248-254, <https://doi.org/10.1080/00963402.2018.1486613> Τελευταία πρόσβαση από τη βιβλιοθήκη του ΠΑΜΑΚ την Τρίτη 8 Οκτ 19 17:55

Kulesa, L., Frear, T. 2017. NATO's evolving modern deterrence posture: challenges and risks. ELN Issue Brief: Deterrence, May.

Lanoszka, A. and Hunzeker, M.A., 2016. Confronting the antiaccess/area denial and precision strike challenge in the Baltic Region. *The RUSI Journal*, 161 (5), 12–18.

Levy, J.S., 2003. Balances and balancing: concepts, proportions, and research design. In: J.A. Vasquez and C. Elman, eds. *Realism and the balance of power: a new debate*. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall, 128–153.

Lewis Jeffrey & Tertrais Bruno (2015) Deterrence at Three: US, UK and French Nuclear Cooperation, *Survival*, 57:4, 29-52,

<https://doi.org/10.1080/00396338.2015.1068554>

Τελευταία πρόσβαση από τη βιβλιοθήκη του ΠΑΜΑΚ Τρίτη 29 Οκτ 19 18:00

London Declaration, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_171584.htm

Τελευταία πρόσβαση, Δευτέρα 20 Ιαν 2020

Luik, J. and Jermalavičius, T., 2017. A plausible scenario of nuclear war in Europe, and how to deter it: a perspective from Estonia. *Bulletin of the Atomic Scientists*, 73, 233–239.

Lunn, S., 2013. The NATO–Russia council: its role and prospects. ELN Policy Brief, November

https://www.europeanleadershipnetwork.org/wpcontent/uploads/2017/10/The-NATO-Russia-Council-Its-Role-and-Prospect-_-SimonLunn_November-2013.pdf Πρόσβαση

στον ιστότοπο από την βιβλιοθήκη του ΠΑΜΑΚ την Τετάρτη 20 Νοε 19 17:30

Matus Halas (2019) Proving a negative: why deterrence does not work in the Baltics, *European Security*, 28:4, 431-448, <https://doi.org/10.1080/09662839.2019.1637855>

Τελευταία πρόσβαση από τη βιβλιοθήκη του ΠΑΜΑΚ την Πέμπτη 24 Οκτ 19 18:49

Mearsheimer, J., 1983. *Conventional deterrence*. Ithaca, NY: Cornell University Press. <https://samuelbhfauredotcom.files.wordpress.com/2015/10/s2-mearsheimer-2001.pdf>.

Πρόσβαση στον ιστότοπο από την βιβλιοθήκη του ΠΑΜΑΚ την Τετάρτη 20 Νοε 19 17:30

Morgan Patrick M. (2012) The State of Deterrence in International Politics

Today, *Contemporary Security Policy*, 33:1, 85-107,

<https://doi.org/10.1080/13523260.2012.659589> Τελευταία πρόσβαση από τη βιβλιοθήκη του ΠΑΜΑΚ την Τρίτη 12 Νοε 19 19:08

Morgan, P.M., 2017. *The concept of deterrence and deterrence theory*. Oxford: Oxford Research Encyclopaedia of Politics.

Müller Harald (2011) FLEXIBLE RESPONSES, *Nonproliferation Review*, 18:1,103-124, <https://doi.org/10.1080/10736700.2011.549176> Τελευταία πρόσβαση από τη βιβλιοθήκη του ΠΑΜΑΚ την Παρασκευή 20 Σεπ 19 16:42

NATO, 2010. NATO's new strategic concept.

https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_68986.htm?selectedLocale=en Πρόσβαση στον ιστότοπο από την βιβλιοθήκη του ΠΑΜΑΚ την Τετάρτη 20 Νοε 19 17:30

NATO, 2012. Active engagement, modern defence. https://www.nato.int/cps/ua/natohq/official_texts_68580.htm. Πρόσβαση στον ιστότοπο από την βιβλιοθήκη του ΠΑΜΑΚ την Τετάρτη 20 Νοε 19 17:30

NATO, 2015. NATO's nuclear deterrence policy and forces. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50068.htm. Πρόσβαση στον ιστότοπο από την βιβλιοθήκη του ΠΑΜΑΚ την Τετάρτη 20 Νοε 19 17:30

NATO, 2017a. Strategic concepts. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_56626.htm. Πρόσβαση στον ιστότοπο από την βιβλιοθήκη του ΠΑΜΑΚ την Τετάρτη 20 Νοε 19 17:30

NATO, 2017b. NATO-Russia Council. https://www.nato.int/cps/ic/natohq/topics_50091.htm. Πρόσβαση στον ιστότοπο από την βιβλιοθήκη του ΠΑΜΑΚ την Τετάρτη 20 Νοε 19 17:30

NATO Nuclear Deterrence: The Warsaw Summit and Beyond, https://www.jstor.org/stable/26326457?seq=1#metadata_info_tab_contents πρόσβαση την Τρίτη 12 Νοε 19 09:30 πμ.

NATO's continuing adaptation, Strategic Comments, 23:6, iv-vi, <https://doi.org/10.1080/13567888.2017.1356603> Τελευταία πρόσβαση από τη βιβλιοθήκη του ΠΑΜΑΚ την Τρίτη 15 Σεπ 19 17:12

NATO Warsaw Summit 2016 Declaration https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm , πρόσβαση την Τρίτη 12 Νοε 19 09:30 πμ.

Nye, J.S., 2017. Deterrence and dissuasion in cyberspace. *International security*, 41 (3), 44–71.

Optenhögel, eds. *Strategic autonomy and european defense: on the way to a European army?*

Paulauskas, K., 2016. On deterrence. *NATO Review Magazine*. <http://www.nato.int/docu/review/2016/Also-in-2016/nato-deterrence-defencealliance/EN/index.htm>. Πρόσβαση στον ιστότοπο από την βιβλιοθήκη του ΠΑΜΑΚ την Τετάρτη 20 Νοε 19 17:30

Payne Keith B. (2018) Nuclear deterrence in a new age, *Comparative Strategy*, 37:1, 1-8, <https://doi.org/10.1080/01495933.2018.1419708> Τελευταία πρόσβαση από τη βιβλιοθήκη του ΠΑΜΑΚ την Δευτέρα 30 Σεπ 19 18:10 17:12

Payne Keith B. (2011) Understanding Deterrence, *Comparative Strategy*, 30:5, 393-427, <https://doi.org/10.1080/01495933.2011.624814> Τελευταία πρόσβαση από τη βιβλιοθήκη του ΠΑΜΑΚ την Τρίτη 15 Σεπ 19 17:12

Rathke, J., 2016. NATO's nuclear policy as part of a revitalized deterrence strategy. CSIS. <https://www.csis.org/analysis/nato%E2%80%99s-nuclear-policy-part-evitalizeddeterrencestrategy>. Πρόσβαση στον ιστότοπο από την βιβλιοθήκη του ΠΑΜΑΚ την Τρίτη 19 Νοε 19 19:20:

Reuters, 2016. *Putin says Russia taking 'countermeasures' against NATO expansion.*

Ringsmose Jens & Rynning Sten (2017) Now for the Hard Part: NATO's Strategic Adaptation to Russia, *Survival*, 59:3, 129-146, <https://doi.org/10.1080/00396338.2017.1325603> Τελευταία πρόσβαση από τη βιβλιοθήκη του ΠΑΜΑΚ την Δευτέρα 30 Σεπ 19 18:50

Ringsmose Jens & Rynning Sten (2017) The NATO Response Force: A qualified failure no more?, *Contemporary Security Policy*, 38:3, 443-456, <https://doi.org/10.1080/13523260.2017.1350020> Τελευταία πρόσβαση από τη βιβλιοθήκη του ΠΑΜΑΚ την Τρίτη 12 Νοε 19 17:00

Rudolf, P. (2018). US nuclear deterrence policy and its problems. (SWP Research Paper, 10/2018). Berlin: Stiftung Wissenschaft und Politik -SWP- Deutsches Institut für Internationale Politik und Sicherheit. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-60517-9> Τελευταία πρόσβαση από τη βιβλιοθήκη του ΠΑΜΑΚ την Πέμπτη 24 Οκτ 19 18:44

Rühle, M., 2015. Deterrence: what it can (and cannot) do. *NATO Review Magazine*. Διατίθεται στο ιστότοπο : <https://www.nato.int/docu/review/2015/Also-in-2015/deterrence-russia-military/EN/index.htm>

Sauer, T., 2016. *Just leave it: NATO's nuclear weapons policy at the Warsaw summit.* Arms Control Association. <https://www.armscontrol.org/print/7439>. Πρόσβαση στον ιστότοπο από την βιβλιοθήκη του ΠΑΜΑΚ την Τετάρτη 20 Νοε 19 17:30

Shirreff, R., 2017. *War with Russia: an urgent warning from senior military command.* London: Coronet.

Shlapak, D.A. and Johnson, M.W., 2016. *Reinforcing deterrence on NATO's eastern flank: wargaming the defense of the Baltics.* Santa Monica, CA: RAND Corporation.

Simón Luis (2017) Preparing NATO for the Future – Operating in an Increasingly Contested Environment, *The International Spectator*, 52:3, 121-135, <https://doi.org/10.1080/03932729.2017.1283475> Τελευταία πρόσβαση από τη βιβλιοθήκη του ΠΑΜΑΚ την Πέμπτη 24 Οκτ 19 18:07

Smith, N.R., 2017. What the west can learn from rationalizing Russia's action in Ukraine. *Orbis*, 61 (3), 354–368.

Starr, H., 2005. Cumulation, synthesis, and research design for the post-fourth wave. *In: F.P. Harvey and M. Brecher, eds. Evaluating methodology in international studies.* Ann Arbor, MI: The University of Michigan Press.

Suchy Petr & Thayer Bradley A. (2014) Weapons as political symbolism: the role of US tactical nuclear weapons in Europe, *European Security*, 23:4, 509-528, <https://doi.org/10.1080/09662839.2014.932772> Τελευταία πρόσβαση από τη βιβλιοθήκη του ΠΑΜΑΚ την Τρίτη 5 Νοε 19 16:12

Suslov, M.D., 2014. “Crimea Is Ours!” Russian popular geopolitics in the new media age. *Eurasian Geography and Economics*, 55 (6), 588–609.

Van der Putten, F., Meijnders, M. and Rood, J., 2015. *Deterrence as a security concept against nontraditional threats: In-depth study*. The Hague: Netherlands Institute of International Relations Clingendael.
<http://www.gsdrc.org/document-library/deterrence-as-a-securityconcept-against-non-traditionalthreats-in-depth-study/>. Πρόσβαση στον ιστότοπο από την βιβλιοθήκη του ΠΑΜΑΚ την Τετάρτη 20 Νοε 19 17:30

Veebel, V., 2016c. Estonia confronts propaganda: Russia manipulates media in pursuit of psychological warfare. *Per Concordiam*, 7 (1), 14–19.

Veebel, V., 2017a. Estonia: on the way to a European army. *In*: H.-P. Bartels, A.M. Kellner and U.

Veebel, V., 2017b. Russia’s Neo-Imperial dependence model: experiences of former Soviet republics. *Romanian Journal of Political Science*, 17 (1), 4–34.

Veebel, V. and Markus, R., 2016a. Will sanctions against Russia be successful: will Russia fall before Ukraine? *Journal of Security and Sustainability Issues*, 5 (4), 465–480.

Veebel, V. and Markus, R., 2016b. At the dawn of a new era of sanctions: Russian-Ukrainian crisis and sanctions. *Orbis*, 60 (1), 128–139.

Veebel Viljar (2018) NATO options and dilemmas for deterring Russia in the Baltic States, *Defence Studies*, 18:2, 229-251, <https://doi.org/10.1080/14702436.2018.1463518> Τελευταία πρόσβαση από τη βιβλιοθήκη του ΠΑΜΑΚ την Παρασκευή 28 Σεπ 19 17:44

Veebel Viljar (2018) (Un)justified expectations on nuclear deterrence of nonnuclear NATO members: the case of Estonia and Latvia?, *Defense & Security Analysis*, 34:3, 291-309, <https://doi.org/10.1080/14751798.2018.1500758> Τελευταία πρόσβαση από τη βιβλιοθήκη του ΠΑΜΑΚ την Τρίτη 12 Νοε 19 17:53

Veebel Viljar & Ploom Illimar (2019): Are the Baltic States and NATO on the right path in deterring Russia in the Baltic? *Defense & Security Analysis*, <https://doi.org/10.1080/14751798.2019.1675947> Τελευταία πρόσβαση από τη βιβλιοθήκη του ΠΑΜΑΚ την Τρίτη 17 Σεπ 19 16:22

Von Hlatky, S., 2015. Introduction: American Alliances and extended deterrence. *In*: S. Von Hlatky and A. Wenger, eds. *The future of extended deterrence: The United States, NATO, and beyond*. Washington,DC: Georgetown University Press.

Wales Summit Declaration,

https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm πρόσβαση την Τρίτη
12 Νοε 19 09:30 πμ.

Yost S David (2009) : Assurance and US extended deterrence in NATO, The Royal Institute of International Affairs

Yost S David (2011), Adapting NATO's Deterrence Posture: The Alliance's New Strategic Concept and Implications for Nuclear Policy, Non-Proliferation, Arms Control, and Disarmament: A Report on the Workshop in Tallinn, 4-6 May 2011 Defense Threat Reduction Agency Advanced Systems and Concepts Office Report Number ASCO 2011 018

Yost S David (2011), The US debate on NATO nuclear deterrence The Royal Institute of International Affairs. Published by Blackwell Publishing Ltd, 9600 Garsington Road, Oxford

Zagare, F.C., 1993. *Asymmetric deterrence. international studies quarterly*, 37, 1–27.

Zagare, F.C., 2013. *Deterrence theory*. Oxford: Oxford Bibliographies.

Zapfe Martin (2017) Deterrence from the Ground Up: Understanding NATO's Enhanced Forward Presence, *Survival*, 59:3, 147-160,
<https://doi.org/10.1080/00396338.2017.1325604>

Τελευταία πρόσβαση από τη βιβλιοθήκη του ΠΑΜΑΚ την Τρίτη 29 Οκτ 19 19:11